

***Saamen kielten
ja saamelaisen
kulttuurin
koulutustarpeet
Suomessa***

Minna Rasmus

Publications of Giellagas Institute NR **13** 2010

© *Minna Rasmus*

Taitto Matjas Jumisko
ISSN 1458-6282
ISBN 978-951-42- 6130-5

www.oulu.fi/giellagas
Publications of the Giellagas Institute 13
Oulun Yliopistopaino 2010

***Saamen kielten
ja saamelaisen
kulttuurin
koulutustarpeet
Suomessa***

MINNA RASMUS

SISÄLTÖ

<i>Alkusanat</i>	6
<i>Tiivistelmä</i>	8
<i>Ehdotuksia jatkotoimenpiteiksi ja kehittämistarpeiksi</i>	10

1. Johdanto	12
1.1. Giellagas-instituutti ja sen toiminta	13
1.2. Selvityksen toteutus: aineiston keruu ja käsittely	14
2. Saamelaisen yhteiskunnan koulutus- ja tutkimustarpeet	18
2.1. Mitä Giellagas-instituutista tiedetään?	19
2.2. Mitä Giellagas-instituutissa haluttaisiin opiskella?	23
2.3. Millaisia saamen kielten ja saamelaiskulttuurin asiantuntijoita tarvitaan?	27
2.4. Millaista saamen kielten ja saamelaiskulttuurin täydennyskoulutusta tarvitaan?	30
2.5. Mitä saamen kieliin ja saamelaiskulttuuriin liittyviä asioita Giellagas-instituutin tulisi tutkia?	33
3. Saamelaisen nyky-yhteiskunnan vahvuudet ja haasteet informanttien silmin	44
3.1. Mitkä saamen kieliin ja saamelaiskulttuurin liittyvät asiat ovat hyvin Suomessa?	45
3.2. Mitkä saamen kieliin ja saamelaiskulttuurin liittyvät asiat ovat huonosti Suomessa?	47
3.2.1. Opetuksen ongelmat	47
3.2.2. Valtaväestön tietämättömyys	48
3.2.3. Saamen kielilain huono toteutuminen	51
3.2.4. Saamelaisten keskinäinen epätasa-arvo	54
3.2.5. Ulkosaamelaisten puutteelliset oikeudet	56
3.2.6. Saamen kielen osaamattomuus	60
4. Pohdinta sekä ehdotuksia jatkotoimenpiteiksi ja kehittämistarpeiksi	62
5. Informanttien terveiset Giellagas-instituutille	70
Čuáhkáikiäsu	74
Vuänös	78
Čoahkkáigeassu	82
Lähteet	86
Liitteet	88

ALKUSANAT

Opetusministeriö on antanut vuonna 2001 Oulun yliopistoon perustetulle Giellagas-instituutille valtakunnallisen vastuun saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin korkeimmasta opetuksesta ja tutkimuksesta Suomessa. Pääasiassa Oulussa annettavan perustutkinto-opetuksen ja jatkokoulutuksen lisäksi instituutti tarjoaa alansa täydennyskoulutusta ja avoimen yliopiston kautta annettavaa opetusta koko Suomessa, erityisesti saamelaisalueella. Instituutilla on hyvät ja toimivat verkostot muiden saamen kieliin ja saamelaisen kulttuuriin sekä alkuperäiskansakulttuureita tutkivien laitosten kanssa — niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin.

Saamen kieltä ja saamelaisten asemaa koskeva lainsäädäntö antaa perustan Giellagas-instituutin valtakunnalliselle tehtävälle. Saamelaisilla on Suomen perustuslaissa turvattu perusoikeus ylläpitää kieltään ja kulttuuriaan (PeL 17.3§). Lisäksi mm. saamen kielilaki (1086/2003) ja laki saamelaiskäräjistä (1995/974) sekä perusopetuslaki (1998/628) edellyttävät saamenkielentaitoisten ja saamelaista kulttuuria tuntevien virkamiesten ja opettajien kouluttamista valtakunnan tasolla.

Giellagas-instituutin tavoitteena on olla 2010-luvulla korkeatasoinen tutkimus- ja oppimisympäristö, joka kouluttaa saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin asiantuntijoita ja monialaisia osaajia haastaviin kansallisiin ja kansainvälisiin tehtäviin. Giellagas-instituutin tavoitteena on myös olla opiskelijoita ja henkilökuntaa houkutteleva tiedeyhteisö sekä haluttu yhteistyökumppani. Lisäksi Giellagas-instituutti haluaa olla vahva kansallinen ja kansainvälinen vaikuttaja tiedeperusteisessa saamen kieliin ja saamelaiseen kulttuuriin liittyvässä osaamisessa.

Tämän selvityksen teko on ollut yksi niistä toimenpiteistä, joiden avulla Giellagas-instituutti pyrkii saavuttamaan tavoitteensa. Instituutti haluaa toimia yhteistyössä ympäristönsä kanssa ja sitoutua yhteiskunnalliseen palvelutehtävään. Hyvin toimiva yhteiskunnallinen vuorovaikutus auttaa kehittämään Giellagas-instituutin opetusohjelmien sisältöjä ja tutkimuksen painopisteitä vastaamaan sekä tieteen kehitystä että saamelaisen yhteiskunnan työelämän nykyisiä ja tulevia vaatimuksia.

Kiitän kaikkia teitä, jotka olette joko osallistumalla haastatteluihin tai vastaamalla kyselyyn osallistuneet selvityksen tekoon. Mielenpitemme ja tietonne ovat arvokkaita työkaluja, joiden avulla voimme entistä paremmin toteuttaa yhteiskunnallista palvelutehtäväämme. Emme aio kuitenkaan jättää yhteiskunnallista vuoropuhelua tähän selvitykseen, vaan jatkamme keskustelua selvityksen pohjalta mm. erilaisissa seminaareissa ja tapaamisissa. Tavoitteena on luoda käytäntöjä, joiden avulla voimme ylläpitää vuorovaikutusta ja seurata kuinka instituutin tavoitteet opetuksen, tutkimuksen ja yhteiskunnallisen palvelutehtävän aloilla saavutetaan.

Oulussa 14.1.2010

Anni-Siiri Länsman, Giellagas-instituutin johtaja

TIIVISTELMÄ

Tämä on Giellagas-instituutin tekemä selvitys, jossa on kartoitettu saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin koulutustarpeita Suomessa. Tavoitteena on parantaa instituutin koulutustarjontaa sekä edistää ja kohdentaa tutkimusta. Suomen saamelaisryhmille, eri instituutioille, saamelaisjärjestöille ja muille sidosryhmille on annettu mahdollisuus kertoa, mitä he toivovat Giellagas-instituutilta. Selvityksessä on pyritty huomioimaan saamen kielten ja saamelaiskulttuurin koulutustarpeet koko Suomessa.

Selvityksen tiedot kerättiin kyselylomakkeiden ja haastattelujen avulla. Vastauksia kyselylomakkeisiin tuli 42 kappaletta. Yksilöhaastatteluita kertyi 38 kappaletta. Suurin osa informanteista oli saamelaisia. Joukossa oli myös suomalaisia, jotka työskentelevät saamelaisasioiden parissa tai muutoin ovat kytköksissä saamelaisyhteisöihin. Selvitykseen osallistuneista 76 prosenttia asui saamelaisalueella, loput 24 prosenttia saamelaisalueen ulkopuolella. Neljäsosa informanteista on opettajia.

Valtaosa informanteista, 75 prosenttia tiesi, mikä Giellagas-instituutti on ja mitä siellä voi opiskella. Lähestulkoon kaikille oli muodostunut siitä positiivinen kuva. Neljäsosa selvitykseen osallistuneista ei tiennyt instituutista juuri mitään, ainoastaan nimi saattoi olla tuttu. Hälyttävien tutkimustulos oli se, että lukiolaisista yli puolet ei tiennyt Giellagas-instituutista juuri mitään. Vastausten kritiikki jakaantui kolmeen ryhmään: 1) Giellagas sijaitsee liian kaukana saamelaisalueelta, jonka vuoksi se on vieraantunut pohjoisessa asuvien saamelaisten arkielämästä 2) Giellagaksen opetus nähdään liian vaikeana ja teoreettisena 3) Giellagas palvelee vain pohjoissaamenkielistä saamelaisyhteisöä.

Joka viides informantti haluaisi opiskella maisteriksi joko saamen kielessä tai saamelaisessa kulttuurissa. Luku on varsin korkea, sillä joukossa on monia, joilla on jo alempi tai korkeampi korkeakoulututkinto. Suuresta kiinnostuksesta huolimatta harva voisi muuttaa opintojen perässä Ouluun. Joka viides sanoi esteeksi välimatkan: Ouluun muutto oli poissuljettu vaihtoehto perheen ja työn vuoksi. Muiksi esteiksi informantit mainitsivat iän, ajanpuutteen ja taloudellisen tilanteen.

Saamen kieliin ja saamelaiseen kulttuuriin liittyviä opintoja haluttiin opiskella lähes yhtä paljon, saamelaista kulttuuria 55 prosenttia ja saamen kieliä 45 prosenttia. Etenkin kirjoittaminen, sanasto ja saamelaisten historia kiinnostavat.

Yksi selvityksen tärkeimmistä kysymyksistä oli, millaisia asiantuntijoita saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin aloilla tarvitaan. Informanttien vastaus oli selkeä: saamen kielten opettajia ja saamen kieliä taitavia aineenopettajia tarvitaan mahdollisimman pian. Osa informanteista näki opettajapulan niin suurena ongelmana, että heidän mielestään sillä saattaa olla vakavia seurauksia saamen kielten tulevaisuuden suhteen.

Täydennyskoulutusta toivottiin paljon, sillä tähän liittyviä vastauksia tuli runsaasti. Eniten täydennyskoulutusta tarvitaan saamen kielten puolella. Informantit toivoivat pohjoissaamen kirjoitus- ja puhekurseja sekä koltansaamen intensiivipuhekurseja. Toiseksi eniten toivottiin täydennyskoulutusta kielenhuollon saralla, erityisesti tietoa valtakielten vaikutuksesta saamen kieliin. Kolmanneksi eniten toivottiin kurseja saamelaisesta kulttuurista ja historiasta.

Informantit ehdottivat runsaasti tutkimusaiheita. Eniten toivottiin tutkimusta yhteiskunnallisista aiheista: nykyajan saamelaisuudesta, identiteetistä, saamelaisesta muuttoliikkeestä, saamelaisesta tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Toiseksi eniten tutkimusta toivottiin saamen kieliin liittyvistä asioista, erityisesti siitä, miten saamen kieliä opetetaan äidinkielisille ja vieraskielisille. Lisäksi kaivattiin tietoa saamen kielten käytöstä: arkipäivän kielenkäytöstä, nykyisistä saamen kielten murteista, saamen kielten asema nyky-yhteiskunnassa ja siitä, miten elvyttää saamen kieliä. Kolmanneksi eniten toivottiin hyvinvointiin ja terveyteen liittyviä aiheita: sosiaalisia ongelmia, ylipäätään saamelaisten hyvinvointia ja terveyttä sekä asuntolaelämän ja mielenterveysongelmien yhteyttä.

Lisäksi informanteilta tiedusteltiin, mitkä saamen kieliin ja saamelaiskulttuuriin liittyvät asiat ovat hyvin nyky-yhteiskunnassa. Tällä haluttiin kartoittaa lisää mahdollisia tutkimusaiheita. Positiivisiksi aiheiksi nimettiin, että saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin arvostus on noussut parissakymmenessä vuodessa. Tyytyväisiä oltiin myös saamen kielten ja saamen opetukseen ja saamen kielilakiin. Lisäksi saamenkielistä mediatarjontaa kiiteltiin.

Suurimmaksi epäkohdaksi mainittiin saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen ongelmat. Toiseksi eniten epäkohtia nähtiin siinä, että saamelaisista tiedetään hyvin vähän. Lisäksi se, että saamen kielilaki ei toteudu saamelaisalueella ja että saamelaisten keskuudessa ilmenee sisäisiä hierarkioita, nähtiin epäkohtana.

EHDOTUKSIA JATKOTOIMENPITEIKSI JA KEHITTÄMISTARPEIKSI:

- *Giellagas-instituutin tulee panostaa rekrytointiin entistä enemmän. Rekrytoinnissa on otettava huomioon myös sähköinen tiedottaminen. Nykyajan saamelaisnuoret opiskelevat lukioissa ympäri maata, joten rekrytointi verkossa voisi olla yksi tapa luoda heihin yhteys.*
- *Giellagas-instituutin tulee miettiä sitä, mihin suuntaan etenkin saamen kielen opintoja halutaan viedä. Selvityksen mukaan käytännön saamen taitoa tarvitaan ja sen osajille olisi runsaasti töitä tulevaisuudessa. Tämänhetkinen kielen opetuksen teoreettisuus saattaa osaltaan vaikuttaa siihen, miksi opinnot keskeytyvät.*
- *Giellagas-instituutin tulisi jatkossa huomioida myös niitä opiskelijoita, jotka ovat keskeyttäneet saamen kielen opintonsa loppusuoralla. Monilta puuttuu oppinnäytetyö tai se on jäänyt kesken. Suurin osa opintonsa keskeyttäneistä asuu saamelaisalueella, joten graduseminaareja ja oppinnäytetöiden ohjausta tulisi järjestää pohjoisessa.*
- *Giellagas-instituutin tulisi jatkossa pohtia lähiopetuksen järjestämistä myös saamelaisalueella, sillä suuri osa maisteriksi haluaviksi asuu saamelaisalueella. Yksi varteenotettava vaihtoehto on perustaa saamelaisalueelle saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin lehtoraatit, joiden haltijat voisivat opettaa ja hoitaa myös täydennyskoulutukseen liittyviä työtehtäviä.*
- *Saamen kielten opettajien ja saamenkielisten aineenopettajien kouluttaminen tulee asettaa etusijalle Giellagas-instituutin koulutustarjonnassa. Opettajakoulutusta varten tulisi perustaa erityinen koordinaattori kartoittamaan ja selvittämään sitä, miten koulutusta voitaisiin järjestää pohjoisessa.*
- *Täydennyskoulutusta tulisi antaa pohjoisessa ja sen jatkuvuus tulisi varmistaa. Mikäli Giellagas-instituutissa olisi opettajakoulutuksesta vastaava koordinaattori, tämä voisi suunnitella muutakin täydennyskoulutusta saamelaisalueella. Täydennyskoulutusta suunniteltaessa olisi tärkeää tehdä yhteistyötä Lapin lääninhallituksen kanssa.*

- *Saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin täydennyskoulutusta on tarjottava aktiivisesti myös valtaväestölle.*
- *Opettajien lisäksi tulevaisuudessa tarvitaan kääntäjiä ja tulkkeja. Pohjoisessa järjestettävä tulkki- ja kääntäjäkoulutus voisi tuoda helpotusta tilanteeseen.*
- *Giellagas-instituutin tulee huomioida pohjoissaamen lisäksi inarinsaame ja koltansaame. Koltansaamen elvyttämiseen tulee kiinnittää huomiota mahdollisimman pian. Giellagas-instituutti voisi järjestää koltansaamen opintokokonaisuuden, jonka yhtenä lähtökohtana on kielen elvyttäminen.*
- *Giellagas-instituutin tulee myös huomioida niitä saamelaisia, jotka asuvat kotiseutualueen ulkopuolella. Heille voisi tarjota saamen kielen ja kulttuurin opetusta koko maassa esim. avoimen yliopiston kautta ja yhteistyössä muiden yliopistojen ja kesäyliopistojen kanssa.*
- *Giellagas-instituutin tulisi pohtia, millaista tutkimusta se haluaa painottaa tulevaisuudessa. Selvityksen mukaan informantit kaipaavat tietoa nyky-yhteiskuntaan liittyvissä asioissa. Informanttien mukaan myös se, että tieto on hyödyksi saamelaisille, on tärkeää.*
- *Giellagas-instituutissa tehtävän tutkimuksen tulee palautua takaisin saamelaisille. Opinnäytetöistä ja väitöskirjoista voitaisiin järjestää kiertäviä luentosarjoja. Samalla Giellagas-instituutti tulisi tutummaksi jalkautuessaan akateemisen maailman ulkopuolelle.*
- *Giellagas-instituutin tulee tiedottaa enemmän sen toiminnasta ja tutkimuksesta. Informantit haluavat tietää, mitä instituutissa tapahtuu. Eräs keino olisi pitää yllä postituslistaa, jonka kautta Giellagas-instituutin toiminnasta voisi tiedottaa.*

1. JOHDANTO

Syksyllä 2008 Giellagas-instituutti päätti selvittää saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin koulutustarpeita Suomessa. Instituutissa haluttiin tietää, millaista saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin koulutusta tarvitaan ja millaisia asioita tulisi tutkia. Tammikuussa 2009 selvitystä tekemään palkattiin FM Minna Rasmus.

Tutkimustulosten pohjalta tarkoituksena on parantaa Giellagas-instituutin koulutustarjontaa sekä edistää ja kohdentaa tutkimusta. Tavoitteena on ollut antaa Suomen saamelaisryhmille, eri instituutioille, saamelaisjärjestöille ja muille sidosryhmille mahdollisuus kertoa, mitä he toivovat Giellagas-instituutilta. Selvityksessä on pyritty huomioimaan saamen kielten ja saamelaiskulttuurin koulutustarpeet koko Suomessa. Yhtä lailla tärkeänä on pidetty kaikkien Suomessa asuvien saamelaisten huomioimista.

Yleisesti on vallalla käsitys, että saamelaiset ovat yhtenäinen kansanryhmä. Näin ei kuitenkaan ole, sillä jo pelkästään Suomessa asuu kolme eri saamen kieliä puhuvaa ryhmää: inarinsaamelaiset, kolttsaamelaiset ja pohjoissaamelaiset. Kaikkiaan eri saamen kieliä on nykyään yhdeksän ja eri kieliryhmiin kuuluvat puhujat eroavat toisistaan myös kulttuurisesti.

Suuri osa Suomen saamelaisista ei myöskään enää asu pohjoisimmassa Lapissa. Saamelaiskäräjien mukaan vuonna 2008 yli 60 prosenttia Suomen saamelaisista asui saamelaisalueen ulkopuolella. Viime vuosina onkin käyty keskustelua saamelaisalueen ulkopuolella asuvien saamelaisten, ns. ulkosaamelaisten, oikeuksista.

Rauna Kuokkasen (1999: 104) mukaan ulkosaamelaisuus on sitä, että asuu saamelaisalueen ulkopuolella: henkilö on voinut syntyä saamelaisalueen kotiseutualueella ja myöhemmin muuttaa muualle, tai hän on syntymästään saakka asunut saamelaisalueen ulkopuolella. Käsitettä ulkosaamelainen ovat käyttäneet muun muassa Veli-Pekka Lehtola (1997) ja Sari Valkonen (1998).

1.1. GIELLAGAS-INSTITUUTTI JA SEN TOIMINTA

Giellagas-instituutti on Oulun yliopiston humanistiseen tiedekuntaan kuuluva yksikkö, jossa tutkitaan ja opetetaan saamen kieltä ja saamelaisten kulttuuria. Vuodesta 2001 lähtien sillä on ollut opetusministeriön osoittama valtakunnallinen vastuu järjestää ja edistää saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin ylintä opetusta ja tutkimusta Suomessa. Giellagas-instituutin yhtenä vahvuutena on se, että instituutti on ainoa saamen kieltä päivittäisenä työkielenään käyttävä akateeminen yhteisö Suomessa. Opetuskielinä pohjoissaamen lisäksi ovat suomi ja englantia.

Giellagas-instituutin oppiaineet ovat saamen kieli ja saamelainen kulttuuri, joita molempia voi opiskella pääaineena. Näiden lisäksi sivuaineina voi opiskella saamea vieraana kielenä ja saamen kielen tulkkausta. Saamen opintojen pääsisältö keskittyy pohjoissaameen, sivuaineena voi opiskella myös inarinsaamea. Giellagas-instituuttiin otetaan vuosittain 10 uutta pääaineopiskelijaa: viisi saamen kieleen ja viisi saamelaiseen kulttuuriin. Vuonna 2008–2009 instituutissa opiskeli 48 opiskelijaa (saamelainen kulttuuri 16, saamen kieli 10, jatko-opiskelijat 16, aineenopettajiksi pätevöityvät etäopiskelijat viisi, vaihto-opiskelijoita yksi). Sivuaineopiskelijoita oli noin 30.

Vuonna 2009 Giellagas-instituutissa oli kuusi opetus- ja tutkimusvirkaa: saamen kielen professori, saamelaisen kulttuurin professori, kaksi yliopiston lehtoria, yksi yliopisto-opettaja ja yksi amanuensi. Lisäksi henkilökuntaan voi kuulua tuntiopettajia, tutkijakoulutettavia, tutkijatohtoreita ja muita tutkijoita.

Giellagas-instituutti on mukana useissa projekteissa. Syksyllä 2009 käynnistyi laaja (64 opintopistettä) inarinsaamen täydennyskoulutus. Koulutuksen järjestää Giellagas-instituutti yhteistyössä inarinsaamen kielen yhdistyksen Anarâškielâ servin ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa. Koulutuksen aloitti 18 eri ammattialojen edustajaa, joista suurin yksittäinen ryhmä olivat opettajat. Vuoden kestävän koulutuksen aikana inarinsaame pyritään siirtämään opiskelijoille niin, että he pystyvät koulutuksen jälkeen käyttämään kieltä työssään.

Suunnitteilla on myös yhteiskuntatieteiden ja taiteiden kandidaatin tutkintoon johtava Davvi-koulutus, joka aiotaan toteuttaa Lapin yliopiston, Giellagas-instituutin ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen yhteistyöprojektina. Koulutus tapahtuisi pääosin Inarissa.

1.2. SELVITYKSEN TOTEUTUS, AINEISTON KERUU JA KÄSITTELY

Giellagas-instituutin selvityksen teko aloitettiin tammikuussa 2009. Tutkija Minna Rasmuksen tueksi valittuun ohjausryhmään kuuluivat saamelaisen kulttuurin professori Veli-Pekka Lehtola, saamen kielen professori Pekka Sammallahti sekä Giellagas-instituutin johtaja Anni-Siiri Länsman.

Ohjausryhmässä päätettiin, että tutkimus tehdään sekä kyselylomakkeen että yksilöhaastattelujen avulla. Tutkimusalueeksi valittiin koko Suomi, vaikka pääpaino asetettiin saamelaisalueelle. Ohjausryhmä auttoi tutkijaa kyselylomakkeen laadinnassa ja haastattelurungon tekemisessä sekä haastateltavien valinnassa.

Kyselylomakkeessa oli neljä sivua ja siinä painotettiin seuraavia kysymyksiä:

- *Mitä Giellagas-instituutista tiedetään?*
- *Kuinka moni haluaisi opiskella saamen kielen tai saamelaisen kulttuurin maisteriksi?*
- *Mitä Giellagas-instituutissa haluttaisiin opiskella?*
- *Mitä Giellagas-instituutin tulisi tutkia?*
- *Mitä täydennyskoulutusta Giellagas-instituutilta toivotaan?*
- *Mitkä saamen kieliin ja saamelaiseen kulttuuriin liittyvät asiat ovat hyvin/huonosti Suomessa?*

Kyselylomake lähetettiin sähköpostitse eri instituutioille, kuten Suomen saamelaiskäräjille, Lapin lääninhallitukselle, Saamelaisalueen koulutuskeskukselle, Saamelaisalueen kunnille ja sen työntekijöille (mm. koulutoimintojenjohtajille ja opettajille), Saamelaisneuvostolle, Saamen radiolle ja Saamelaismuseo Siidalle. Kyselylomakkeita lähetettiin myös saamelaisjärjestöille, joita olivat esimerkiksi Anaráškielá servi, City Sámit, Sámi siida, Kolttien kyläkokous ja Mii Searvi. Instituutioita, saamelaisjärjestöjä ja kuntia pyydettiin lähettämään kyselylomakkeet työntekijöilleen.

Selvitykseen osallistuneista käytetään seuraavia termejä: informantti ja haastateltava. Informantilla kuvataan kaikkia selvitykseen osallistuneita henkilöitä. Haastateltavalla tarkoitetaan sitä, jota on haastateltu kasvotusten tai puhelimitse.

Kyselylomakkeet laadittiin pohjoissaameksi ja suomeksi (ks. liitteet 1-2). Informantit saivat valita vastauskielen. Kyselylomakkeiden liitteenä lähetettiin

pohjoissaamenkieliset ja suomenkieliset tiedotteet, joissa kerrottiin selvityksen tavoitteista ja käytännön toteutuksesta (ks. liitteet 3-4). Tiedotteet ja kyselylomakkeet lähetettiin kahteen otteeseen: helmikuun 5. ja vielä muistutuksena helmikuun 16. päivä. Vastausaikaa annettiin helmikuun 20. asti. Vastauksia kyselylomakkeisiin tuli maaliskuun loppuun mennessä 42 kappaletta: 40 sähköpostitse ja kaksi postitse.

Kyselylomakkeiden lisäksi vastauksia kerättiin yksilöhaastatteluiden avulla. Tavoitteena oli saada mahdollisimman kattava joukko edustamaan saamelaisia eri puolelta Suomea. Tutkija otti yhteyttä informantteihin sähköpostitse tai puhelimitse. Lähes kaikki vastasivat haastattelupyyntöön myönteisesti, sillä vain muutama henkilö kieltäytyi ajanpuutteeseen vedoten.

Maaliskuussa 2009 tutkija kävi tekemässä haastatteluja Tampereella, Espoossa, Vantaalla ja Helsingissä. Huhtikuussa vuorossa oli Suomen saamelaisalue. Utsjoella, Inarissa, Ivalossa ja Vuotsossa haastateltiin mm. lukioikäisiä saamelaisnuoria ja heidän vanhempiaan, opettajia, toimittajia ja eri instituutioiden johtajia ja niiden työntekijöitä.

Yksilöhaastatteluja kertyi 38 kappaletta, joista 36 tehtiin kasvotusten ja kaksi puhelimitse. Haastattelut kestivät keskimäärin puolesta tunnista kahteen tuntiin. Pisin haastattelu kesti viisi tuntia. Suurin osa haastatteluista tehtiin informanttien työpaikalla tai heidän kotonaan. Yksilöhaastatteluissa oli samat kysymykset kuin kyselylomakkeessa. Haastattelutilanne mahdollisti sen, että tutkija saattoi esittää informantilleen lisäkysymyksiä. Haastatteluja kertyi lähes 60 tuntia, jonka jälkeen tutkija litteroi ne. Yksilöhaastattelujen nauhat on hävitetty selvitystyön valmistumisen jälkeen. Yhteensä tutkimusmateriaalia kertyi lähes 200 sivua.

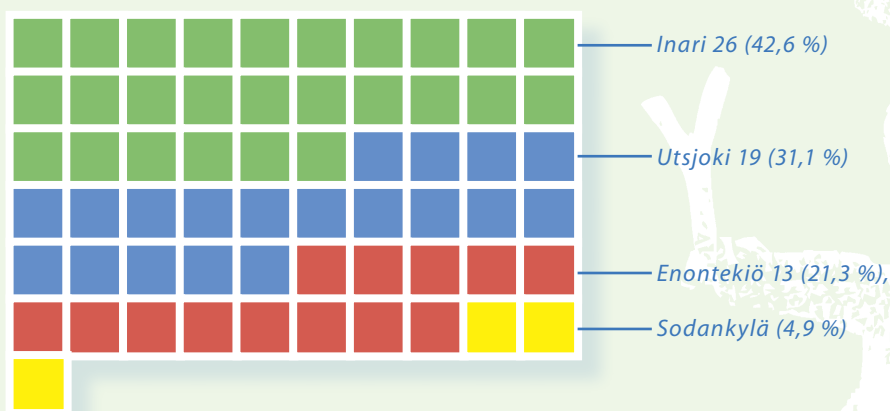
Raportissa esitetään runsaasti lainauksia informanttien vastauksista. Niiden tarkoituksena on elävöittää raportin tekstiä ja ne antavat lukijalle mahdollisuuden tehdä myös omia tulkintoja. Informanttien vastaukset on kursivoitu. Mikäli joukossa on tutkijan kysymyksiä, ne on alleviivattu ilman kursivointia. Sitaattien yhteydessä mainitaan informantin nimi (mikäli tämä on antanut suostumuksensa siihen) ja asuinpaikka.

Yhtä kysymystä lukuun ottamatta kyselylomakkeen kysymykset olivat avoimia, jotta vastaukset kuvastaisivat mahdollisimman hyvin informanttien mielipiteitä. Selvitys on tehty osin kvantitatiivisten ja osin kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien avulla.

Selvitykseen osallistuneet henkilöt

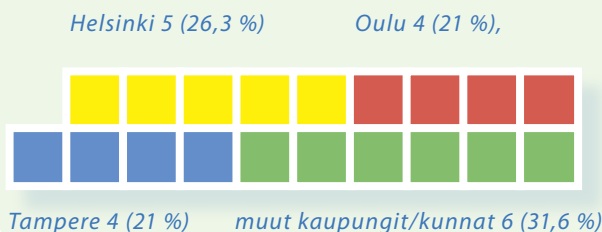
Suurin osa Giellagas-instituutin selvitykseen osallistuneista henkilöistä asui Suomen saamelaisalueella: 80 informantista 61 asui saamelaisalueella (noin 76 %). Informanteista 19 (noin 24 %) asui Suomen saamelaisalueen ulkopuolella: yksi ulkomailla ja loput Suomessa. Saamelaisalueen kuntien vastaukset jakautuivat seuraavasti: Enontekiö 13 (21,3 %), Inarin kunta 26 (42,6 %), Sodankylän kunta kolme (4,9 %) ja Utsjoen kunta 19 vastausta (31,1 %).

Kuvio 1: Saamelaisalueen vastausten (61) jakaantuminen

Saamelaisalueen ulkopuolelta osallistuttiin seuraavista kaupungeista ja ne jakautuivat seuraavasti: Helsinki 5 (26,3 %), Oulu 4 (21 %), Tampere 4 (21 %) ja muut kaupungit/kunnat 6 (31,6 %).

Kuvio 2: Saamelaisalueen ulkopuolisten vastausten (19) jakaantuminen

Valtaosa selvitykseen osallistujista oli saamelaisia. Joukossa oli myös suomalaisia, jotka ovat työnsä tai perhesiteidensä puolesta tekemisissä saamen kielten ja kulttuurin kanssa. Täysin tarkkaa lukua informanttien etnisestä taustasta ei ole, sillä Suomen tietosuojalainsäädäntö kieltää arkaluontoisten henkilötietojen tallentamisen, jotka on tarkoitettu kuvaamaan esimerkiksi rotua tai etnistä alkuperää (HetiL 11 §). Inarinsaamelaisten ja kolttasaamelaisten etninen tausta tuli ilmi vain silloin, kun he mainitsivat asiasta. Sen perusteella ko. saamelaisryhmät edustavat noin 15 prosenttia vastaajista.

Selvitykseen osallistui 19 miestä (noin 24 %) ja 61 naista (noin 76 %). Nuoria alle 25-vuotiaita informantteja oli kymmenen (13 %), joista lukiolaisia oli seitsemän ja yliopistossa opiskelevia kolme. Selvitykseen osallistui 22 opettajaa, joten joka neljäs selvitykseen osallistunut työskentelee opetuksen parissa. Kaikki opettajat työskentelivät saamelaisalueella saamelaislasten ja -nuorten kanssa. Opettajat voidaan jakaa kolmeen ryhmään: 1) saamelaisopettajiin 2) suomalaisopettajiin, jotka ovat opetelleet yhden Suomen kolmesta saamen kielestä ja he opettavat saamelaisnuoria näiden äidinkielellään sekä 3) suomalaisopettajiin, jotka opettavat saamelaisnuoria suomeksi (esimerkiksi suomen kieltä, historiaa jne.).

Informanteilta kysyttiin nimeä, ikää, ammattia, työpaikkaa/saamelaisjärjestöä ja kotipaikkaa. Heillä oli mahdollisuus valita, esiintyvätkö he selvityksessä omalla nimellään. Kyselylomakkeen 42 informantista 15 halusi esiintyä nimellään. Vastaavasti yksilöhaastatteluiden 38 haastateltavasta 27 halusi esiintyä nimellään. Joukossa on haastatteluita, joissa haastateltavat haluavat esiintyä ns. virallisissa osioissa nimellään (osa heistä edusti työpaikkaansa). Informantit saattoivat kuitenkin kertoa haastattelun aikana henkilökohtaisista asioistaan, jolloin he sanoivat haluavansa pysyä niissä osioissa anonyyminä.

2. SAAMELAISEN YHTEISKUNNAN KOULUTUS- JA TUTKIMUSTARPEET

Tässä luvussa keskitytään Giellagas-instituutin selvityksen tutkimustuloksiin. Luvussa on kuusi alalukua, joissa käsitellään kyselylomakkeissa esitettyjä kysymyksiä ja niihin tulleita vastauksia. Ensimmäisessä alaluvussa käsitellään kysymyksiä, joiden avulla halusimme saada tietoa siitä, millainen imago Giellagas-instituutilla on: mitä ihmiset tietävät ja millainen mielikuva heille on muodostunut Giellagas-instituutista. Tavoitteena oli saada myös selvittää, mihin asioihin täytyisi kiinnittää huomiota muun muassa opiskelijarekrytoinnissa. Viime aikoina haasteeksi on muodostunut kaksi asiaa: kuinka lisätä saamen kielen opiskelijoiden määrää ja kuinka saada opiskelijat suorittamaan opintonsa loppuun?

Toisessa alaluvussa käsitellään kysymyksiä, joissa kysyttiin millaisia saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin asiantuntijoita Suomessa tarvitaan. Tämä oli selvityksen yksi tärkeimmistä kysymyksistä. Kolmannessa alaluvussa käsitellään vastauksia kysymykseen, millaista täydennyskoulutusta informantit tarvitsevat työskennellessään saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin saralla.

Neljännessä ja viimeisessä alaluvussa käsitellään kysymyksiä, joissa informanteilta tiedusteltiin sitä, mitä saamen kieliin ja saamelaiseen kulttuuriin liittyviä asioita Giellagas-instituutin tulisi tutkia.

2.1. MITÄ GIELLAGAS-INSTITUUTISTA TIEDETÄÄN?

Kyselylomakkeen ensimmäisessä kysymyksessä kysyttiin, mitä informantit tietävät ja millainen kuva heillä on Giellagas-insituutista. Vastaukset olivat pääosin lyhyitä; haastatteluihin saatettiin kertoa seikkaperäisemmin siitä, mitä instituutista tiedettiin.

Giellagas-instituutin positiiviset puolet

Valtaosa informanteista, 75 prosenttia (60 vastausta) tiesi, mikä Giellagas-instituutti on ja mitä siellä voi opiskella. Lähestulkoon kaikille siitä oli muodostunut positiivinen kuva. Neljäsosa informanteista ei tiennyt Giellagas-instituutista juuri mitään, ainoastaan nimi saattoi olla tuttu. Moni tiesi instituutin myös henkilökohtaisten suhteiden kautta: siellä työskenteli heidän yhteistyökumppaneitaan, vanhoja koulukavereitaan tai sukulaisiaan. Giellagas-instituutin opetusta ja tutkimusta pidettiin hyvänä ja korkeatasoisena ja useassa vastauksessa painotettiin instituutin asiantuntemusta.

Hyvä kuva kaiken kaikkiaan. Giellagas opettaa ja tutkii monia osa-alueita saamen kielessä ja kulttuurissa. Työntekijöiltä on ilmestynyt korkeatasoisia tutkimustuloksia, kirjoja ja artikkeleita.
(Torkel Rasmussen, Utsjoki)

Profiloitunut kielen puolelle. Perusteellisin opetus pohjoismaissa. Kulttuurin puolella etsii vielä paikkaansa. Menee vielä jonkin aikaa ennen kuin se on löytänyt paikkansa. (...)

Saamen kielen ja kulttuurin opetusta korkeammalla tasolla antava laitos. Toivottavasti sieltä tulee myös meille työntekijöitä.
(Tarmo Jomppanen, Inari)

Esille nousi myös Giellagas-instituutin aktiivisuus ja näkyvyys Oulun kaupungissa. Giellagas-instituutti on jo yli kymmenen vuoden ajan järjestänyt seminaareja saamelaisten kansallispäivänä. Lisäksi se on ollut mukana järjestämässä esimerkiksi Poroferia-tapahtumaa, josta on tullut jokavuotinen tapahtuma Oulussa.

Minulla on Giellagas-instituutista positiivinen kuva. Kun muutimme Ouluun, siellä ei ollut paljon mitään, mutta kun Giellagas tuli, niin alkoi tapahtua. **(Elle-Kåre Aikio, Utsjoki)**

Ehkä hälyttävien tutkimustulosten oli se, että lukiolaisista neljä seitsemästä ei tiennyt Giellagas-instituutista juuri mitään, vaikka heillä oli siitä positiivinen kuva. Nuoret toivoivatkin, että heitä informoitaisiin paremmin opiskelumahdollisuuksista:

mihin ammattiin Giellagas-instituutista valmistuu ja millaisia työmahdollisuuksia valmistuneilla on. Nuoret pitivät tärkeänä sitä, että Giellagas-instituutista käytäisiin kertomassa paikan päällä. Lisäksi he toivoivat tiedottamista verkon kautta: Facebook mainittiin yhtenä tiedottamiskanavana.

Giellagas-instituutin opiskelijat ja työntekijät ovat käyneet vuosittain muun muassa saamelaisalueen lukioissa kertomassa saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin opiskelusta. Tästä huolimatta saamelaisnuoret eivät tienneet instituutista juuri mitään. Osa nuorista kertoi, että he olivat kuulleet rekrytointitilaisuuksista vasta niiden jälkeen. Rekrytointiin on tulossa parannus, sillä vuonna 2008 Giellagas-instituuttiin perustettiin rekrytointiryhmä, johon kuuluu kaksi opettajaa, amanuenssi ja oppilasedustaja GieKusta ry:stä (Oulun yliopiston saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin opiskelijoiden ainejärjestö). Sen tehtävänä on vastata rekrytoinnin suunnittelusta, toimenpiteistä ja arvioinnista.

Giellagas-instituuttiin kohdistuva kritiikki

Vastausten joukossa esiintyi jonkin verran kritiikkiä Giellagas-instituuttia kohtaan. Kritiikki jakaantui selkeästi kolmeen ryhmään:

- 1)** *Giellagas sijaitsee liian kaukana saamelaisalueelta, jonka vuoksi se on vieraantunut pohjoisessa asuvien saamelaisten arkielämästä.*
- 2)** *Giellagaksen opetus nähdään liian vaikeana ja teoreettisena.*
- 3)** *Giellagas palvelee vain pohjoissaamenkielistä saamelaisyhteisöä.*

Vastauksissa oli eroavaisuuksia saamelaisalueella asuvien ja saamelaisalueen ulkopuolella asuvien välillä. Suurinta kritiikkiä Giellagas-instituuttia kohtaan esiintyi pohjoisessa. Toisaalta tämä tulos on odotettavissa, koska saamelaisalueella asuvat informantit edustavat vastauksista 75 prosenttia.

Eräiden pohjoisessa asuvien informanttien mielestä Giellagas-instituutin tulisi sijaita saamelaisalueella. Muutamien mielestä instituutti pakottaa ihmiset lähtemään pois pohjoisesta.

En tiedä kuinka lähellä Giellagas on saamelaisten arkipäivää. En tiedä kaikkia tutkimuksia, jotka ovat ilmestyneet siellä. Pelkään, että Giellagas on vähän kaukana. Meneekö se liian akateemisessa maailmassa ja unohtaa meidän arkipäivän? (Juhani Nousuniemi, Inari)

Giellagas opettaa ihmisiä saamelaisalueelta pois. Selkeästi. En tiedä onko se työntekijöistä kiinni vai kenestä, jotta Giellagas voisi muuttaa pohjoiseen. Minäpä heitän ilmaan kysymyksen: onko Giellagaksen

työntekijöillä niin hyvä olla siellä Oulussa, etteivät he edes halua muuttaa pohjoiseen? Ja he pitävät omia olosuhteitaan niin hyvinä, etteivät he näe saamelaisten ja saamelaisyhteisön tarpeita? Mikäli näin on, niin he asettavat omat henkilökohtaiset etunsa kansan hyvinvoinnin eteen. (Samuel Valkeapää, Inari)

Myös Lapin yliopistoa Rovaniemellä ehdotettiin Giellagaksen sijaintipaikaksi Oulun sijaan.

Rovaniemi olisi parempi paikka Giellagakselle kuin Oulu. Lapin yliopistossa on jo hyvät resurssit: siellä on oikeustieteellinen tutkimus, ympäristötutkimus, opettajien koulutus ja yhteiskuntatieteiden laitos. Oulu on mielestäni tietotekniikkakaupunki, sellainen juppikaupunki. (....)

Useassa vastauksessa pohdittiin Giellagas-instituutin yhteyttä saamelaisten arkipäivään. Joidenkin mielestä se on kadoksissa.

On monesti ollut puhetta Giellagaksen roolista: miten se palvelee meitä? Toisinaan tuntuu siltä, että se on etäntynyt saamelaisten jokapäiväisestä elämästä, jota sen viime kädessä pitäisi palvella. (Juha Guttorm, Inari)

Pohjoisessa asuvana ihmisenä sanon, että se on vieraantunut saamelaisalueen arkipäivästä. En tietäisi Giellagaksesta mitään, jos en olisi opintojeni kautta tekemisissä. Se ei ole samalla tavalla näkyvä laitos kuin esimerkiksi saamelaiskäräjät, saamen radio, saamelaisneuvosto. Ei sen toiminta näy täällä. Tuleeko sieltä semmoista tietoa, joka palautuisi arkipäivään? Väitellään jostain astevaihtelusta, tosi hienosäätöä. (....)

Kritiikki liian vaikeasta opetuksesta tuli niiltä henkilöiltä, jotka ovat opiskelleet saamen kieltä Oulun yliopistossa. Osa heistä on valmistunut yliopistosta pääaineenaan saamen kieli, osa on jättänyt opintonsa kesken melko pian niiden alettua ja osalla maisterin tutkinnosta puuttui vähän, esimerkiksi opinnäytetyö. Joukossa oli myös muutama vastaus, joissa informantit kertoivat kuululleensa, että saamen kielen opetus on vaikeaa. He itse eivät ole missään vaiheessa opiskelleet saamen kieltä Oulun yliopistossa.

Opintojen sisältö tulisi rakentaa uudestaan. Sisällöt tulisi olla saamen kielelle ja saamenkielisille hyödyllisiä. Opintojen ei tulisi olla rakennettu suomen kielen opintojen mukaan niin kuin ne nyt ovat. Opinnot ovat kyllä nytkin hyödyllisiä, mutta suurimmalle osalle vaatimustaso on liian korkealla. Opintojen, opinnäytetöiden ohjaamista tulisi parantaa! (Anna Morottaja, Inari)

Kyllästyin siihen, kun jouduin lukemaan niin paljon turhia oppiaineita: filosofian perusteita, fonetiikkaa. Minua ei kiinnostanut vähääkään se, mikä kirjain oli ollut jossain sanassa 100 vuotta sitten. (....)

Kun valmistuin sieltä, minulla ei ollut sellaista tunnetta, että olisin mikään saamen kielen asiantuntija, vaikka pitäisihän minun olla koulutukseni kautta. Jollakin tapaa se [saamen kielen opetus] oli hajallaan, enkä saanut rakennettua siitä kokonaisuutta. Enkä minä ollut mielestäni huono opiskelija. Lisäksi minulla oli vahva pohja, kun lähdin Ouluun opiskelemaan. (Maiju Saijets, Vuotso)

Saamen kielen opintojen alkuajoista lähtien haasteeksi ovat nousseet opintojensa keskeyttäneet opiskelijat. Tämä on tapahtunut heti opintojen alkuvaiheessa, mutta myös opintojen loppusuoralla. Osa heistä on vaihtanut pääainetta, mutta suurin osa saamen kieltä opiskelleista on työelämässä.

Viime vuosina ongelmaksi on noussut myös se, että yhä harvempi saamelaisnuori hakeutuu Giellagas-instituuttiin. Tämä on tullut esille etenkin saamelaisen kulttuurin pääaineopintojen puolella. Esimerkiksi kolttasaamelaisia ei ole opiskellut Giellagas-instituutissa sen olemassaolon aikana lainkaan. Saamelaisten rekrytoiminen opiskelijoiksi on kuitenkin välttämätöntä saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin jatkuvuutta ajatellen.

Kolmas kritiikin aihe oli se, että Giellagas-instituutin kielen opetuksen katsotaan painottuvan liiaksi pohjoissaamen opetukseen. Saamen kieli oppiaineena on pelkästään pohjoissaamenkielistä. Opintoihin sisältyy kuitenkin myös muiden saamen kielten, kuten inarin- ja koltansaamen opintoja. Vuonna 2009 kielisiin liittyvät kurssit ovat inarinsaame ja koltansaame, jotka sijoittuvat syventäviin opintoihin. Molemmat kurssit keskittyvät lähinnä kielten teoreettiseen puoleen, kuten alueelliseen variaatioon ja kielihistoriaan.

Inarinsaamelaiset ja kolttasaamelaiset sanoivat instituutin jääneen etäiseksi sen vuoksi, että se ei ole tähän mennessä huomioinut heidän kieliään.

*Giellagas-instituutti palvelee lähinnä kielen opetuksen puolella pohjoissaamelaista yhteisöä.
(Tiina Sanila-Aikio, Sevettijärvi/Inari)*

*Mitä mahdollisuuksia Giellagas-instituutti tarjoaa kolttasaamelaisille?
Etäinen se on juuri sen takia, että se ei koske kolttasaamelaisia.
Pidän sitä vakavana puutteena. (....)*

*On jäänyt etäiseksi, koska painottuu pohjoissaameen.
(Petra Kuuva, Jääli)*

Vuonna 1978 Oulun yliopistossa aloitettiin koltansaamen approbatur-opinnot, joissa oli yksi osanottaja. Koltansaamea opetettiin vuoden verran, jonka jälkeen se ei ole kuulunut saamen kielen opintoihin. (Lehtola 2005: 25–26.)

Inarinsaamen osalta tilanne parani, sillä syksyllä 2009 alkoi vuoden kestävä 64 opintopisteen inarinsaamen kielen täydennyskoulutus. Koulutuksen järjestää Giellagas-instituutti yhteistyössä inarinsaamen kielen yhdistyksen Anarâškielâ servin ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa. Täydennyskoulutus tapahtuu Inarissa. Lähiopetusta annetaan Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa (SAKK) Inarissa. SAKK:n tehtävänä on säilyttää ja kehittää saamelaiskulttuuria ja luontaiselinkeinoja sekä edistää saamenkielisen oppimateriaalin tuottamista. SAKK antaa ammatillista perus- ja lisäkoulutusta sekä yleistävää aikuiskoulutusta.

2.2. MITÄ GIELLAGAS-INSTITUUTISSA HALUTTAISIIN OPISKELLA?

Saamen kielen ja kulttuurin opintoja voi Suomessa suorittaa Oulun yliopiston lisäksi Helsingin ja Lapin yliopistoissa sekä muissa pohjoismaisissa yliopistoissa Tromssassa, Uumajassa ja Uppsalassa. Lisäksi Norjan Koutokeinossa toimii saamelainen korkeakoulu Sámi allaskuvla, joka perustettiin vuonna 1989.

Saamen kieltä on voinut opiskella Oulun yliopistossa vuodesta 1970 lähtien, jolloin yliopisto perusti saamen kielen lehtorin viran. Saamen kielen approbatur-tason opetus oli ensimmäinen laatuaan koko Suomessa. Saamen kieltä oli voinut opiskella Helsingin yliopistossa osana suomalais-ugrilaista kielitiedettä, mutta siihen kuuluivat vain kielihistorian luennot sekä saamen kielen alku- ja jatkokurssi. (Lehtola 2005: 21.) Pääaineena saamen kieltä on voinut opiskella vuodesta 1980 lähtien. Vuodesta 2004 lähtien saamen kieli ja saamelainen kulttuuri ovat olleet erillisiä pääaineita.

Ensimmäinen saamen kielen ja kulttuurin maisteri valmistui Oulun yliopistosta vuonna 1991. Vuoteen 2009 mennessä on valmistunut yhteensä 21 saamen kielen ja kulttuurin maisteria. Filosofian tohtoreiksi väitelleitä on seitsemän. Vuonna 2008 valmistui ensimmäinen saamelaisen kulttuurin maisteri.

Yksi selvityksen kysymyksistä koski sitä, kuinka moni haluaisi opiskella saamen kielen tai saamelaisen kulttuurin maisteriksi Giellagas-instituutissa. Joka viides informantti (16 vastausta) haluaisi opiskella maisteriksi joko saamen kielessä tai saamelaisessa kulttuurissa. Luku on varsin korkea, sillä joukossa on monia, joilla on jo alempi tai korkeampi korkeakoulututkinto.

Suuresta kiinnostuksesta huolimatta harva voisi muuttaa opintojen perässä Ouluun. Joka viides (16 vastausta) informantti sanoi esteeksi välimatkan: Ouluun muutto oli poissuljettu vaihtoehto perheen ja työn vuoksi. Muiksi esteiksi informantit mainitsivat iän (7 vastausta), ajanpuutteen (5 vastausta) ja talou-

dellisen tilanteen (4 vastausta). Monien mielestä Oulu sijaitsee liian kaukana pohjoisesta. Informantit toivoivatkin pohjoisessa järjestettävää opetusta, mutta myös etäopetusta pidettiin yhtenä vaihtoehtona.

Mulla ei ole mielenkiintoa lähteä opiskelemaan Ouluun. Minusta ei ole kaupunkiasujaksi. Miksi Giellagas on niin kaukana meistä? Siellä katoaa kulttuuri, kaikki. Minulla ei ole mieltä viedä lapsia sinne. (...)

Pitkä välimatka. Giellagas on liian kaukana, enkä lähde 700 kilometrin päähän opiskelemaan. Jos tulkkien jatkokoulutus järjestettäisiin lähempänä saamelaisaluetta, niin ilman muuta osallistuisin. (...)

En ole koskaan ymmärtänyt sitä, miksi Giellagas on niin kaukana. Miksi viedä saamen kielen ja kulttuurin opetus keskelle Suomea, koska saamelaiset ovat pohjoisessa? Olisi edes Rovaniemellä, joka on Lapin läänissä. Olen ollut hyvin skeptinen Giellagas-instituutin suhteen. (Helena Guttorm, Utsjoki)

Lukiolaisista kolme seitsemästä haluaisi opiskella saamen kielen tai saamelaisen kulttuurin maisteriksi (kaikki tyttöjä). Pojista kaksi ei tiennyt mitä Giellagas-instituutissa voi opiskella. Pojat pohtivat myös sitä, minkälaista työtä he tulevat tekemään valmistuttuaan filosofian maisteriksi. Eräs lukiolainen sanoi näin:

Mikäli opiskelisin vain saamen kieltä, mihin minä valmistun? Minne voin mennä töihin? Ainakin minulle jäänyt epäselväksi mihin töihin se valmistaa minua. Oman käsitykseni mukaan yliopisto-opinnot eivät valmista suoraan ammattiin. Luin viime viikolla lehdestä, että viime vuonna valmistuneesta 20 000 maisterista 8 000 on työttöminä. Mietin, että kannattaisiko sittenkin mennä ammattikouluun? (...)

Yksi pojista ja yksi tytöistä ei halunneet opiskella saamen kieltä tai saamelaista kulttuuri lainkaan. Nuorille opintojen perässä muuttaminen Ouluun ei ole ongelma. Yksi heistä kertoi kuulleensa kavereilta, että Oulu on opiskelijaystävällinen kaupunki.

SAAMEN KIELTEN JA KULTTUURIN OPINNOT

Selvityksessä kysyttiin sitä, mitä saamen kieliin tai saamelaiseen kulttuuriin liittyviä asioita haluttaisiin opiskella Giellagas-instituutissa. Vastauksia tuli runsaasti, yhteensä 88. Vastauksista 55 prosenttia liittyi saamelaiseen kulttuuriin. Saamelainen kulttuuri mainittiin 15 kertaa ja saamelaisten historia 10 kertaa. Muita mainintoja

olivat muiden muassa saamelainen media, hiljainen tieto ja saamelainen filosofia. Informanttien vastausten joukossa oli aiheita, kuten identiteetti, perinnetieto, perinteiset elinkeinot ja saamelainen käsityö, joita Giellagas-instituutti on huomionnut tähänastisessa opetuksessa kulttuurin puolella.

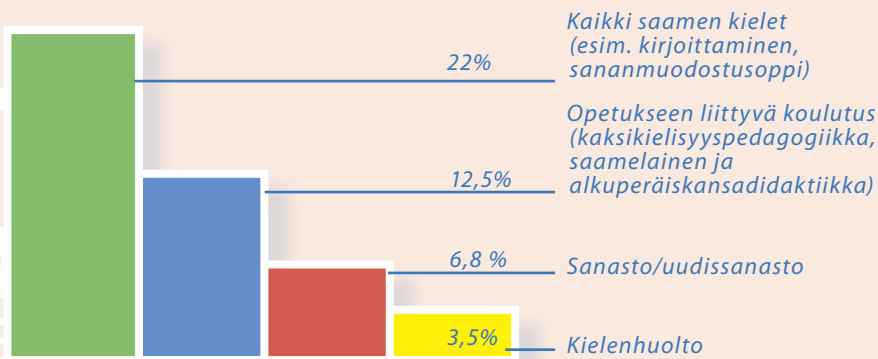
Moni informantti sanoi, että oman historian kautta voisi oppia ymmärtämään itseään paremmin. Etenkin saamelaisalueen ulkopuolella asuvat kertoivat siitä, kuinka he haluaisivat tällä tavoin oppia identiteetistään enemmän.

Kulttuurin opetus on tärkeää myös meille itsellemme. Jos et ole käynyt yliopistoa tai jollain muulla lailla hankkinut tietoa, sinä et tiedä omasta kulttuuristasi paljon mitään. (Arja Alaraudanjoki, Nuorgam)

Haluaisin oppia kulttuurista, en niinkään kieltä. En ole koskaan oppinut kirjoittamaan saamea kunnolla. Lapsenikin kirjoittavat kohta paremmin kuin minä. Kulttuurin puolella haluaisin oppia identiteetistä ja ajattelutavasta. Miksi saamelainen on sellainen kuin on? (....)

Toiseksi eniten haluttiin opiskella saamen kieliiin liittyviä asioita. Lähes 45 prosenttia vastauksista koski **saamen kieliä**. Vastaukset jakautuivat seuraavasti:

Kuvio 3: Saamen kieleen liittyvät opinnot

Kirjoittaminen nousi esille useissa kyselylomakkeissa ja haastatteluissa. Etenkin oikeinkirjoitus nähtiin erittäin tärkeänä osana saamen kielen taitoa. Opetukseen liittyvää koulutusta toivottiin toiseksi eniten. Käsittelen sitä lähemmin täydennyskoulutuksen kohdalla luvussa 2.4. Lisäksi sanastoon ja kielenhuoltoon liittyvää opetusta kaivattiin.

Ihan käytännön asioita, kuten esimerkiksi kielenhuoltoa. Me puhumme ihan puuta heinää, mun liikon dus jne. Vaikka ihmiset olisivat kuinka suorittaneet tutkintoja, he eivät edelleenkään osaa kirjoittaa. Minusta se on kamalaa. Ja sellaiset, jotka eivät osaa itsekään kirjoittaa, opettavat meidän lapsiamme. Milloin tämä tilanne muuttuu? (....)

Kaksikielisyyspedagogiikkaa, saamelaista historiaa, alkuperäiskansojen historiaa, omaan kulttuuriin pohjautuvan arvomaailman opetusta.
(Maarit Magga, Enontekiö)

Osa selvitykseen osallistuneista kolttasaamelaisista sanoi tarvitsevänsä äidinkieliselle tarkoitettua kielenopetusta. Tällä hetkellä peruskoulun ja lukion ohella vain Saamelaisalueen ammatillinen koulutuskeskus tarjoaa ko. opetusta. Lukuvuonna 2008–2009 se järjesti koltansaamesta verkko-opetusta: peruskurssin sekä kirjoitus- ja keskustelukurssin äidinkielisille.

Informanttien halu opiskella kulttuuriaan, historiaansa ja kieltään on ymmärrettävää, sillä 1950–1960-luvuilla koulua käyneet saamelaiset ikäluokat eivät päässeet osallisiksi saamen kielten ja saamenkielisestä opetuksesta. Vasta vuoden 1984 peruskoululaissa vahvistettiin saamen kielen asema ala-asteen opetusaineena ja -kielenä, jonka huoltaja sai valita ja vasta vuonna 1991 saame määriteltiin osaksi äidinkielen oppiainetta. (Lehtola 1997: 88.)

Lisäksi monissa vastauksissa toivottiin modernimpaa otetta saamelaisen kulttuurin opetukseen. Tämä tuli esille etenkin nuorten ja miespuolisten informanttien vastauksissa. Osa toivoi myös rohkeampaa otetta lähteä hakemaan uutta profiilia Giellagas-instituuttiin.

Olen enemmän modernimman kulttuurin perään. Minusta vanhat perinteet ovat ihan ok, mutta minun asia ei ole tutkia tai pitää niistä huolta. Joku muu varmaan huolehtii niistä paremmin. Esimerkiksi tarinan kerronnassa on hyvin perinteistä kirjoittaa lyhyitä tarinoita, jotka ovat tapahtuneet ihmisille, jotka joku on joskus tuntenut. Kerrotaan normaalisti hassuista tapahtumista. Minua kiinnostavat enemmän kokeilevammat, ehkä novellityyppiset kirjoitukset, jossa voisi yhdistää erilaisia tarinoita. Ei että joku vanha ukko kertomassa nuoremmille tyypeille, jotka katselee innoissaan, vaan se olisi elokuva. Ei sitä voi perinteiden mukaan tehdä. Tai jos tekee, niin on pakko pistää joikaamista ja ottaa sellaisia yleiskuvia poroista. (Petter Morottaja, Helsinki)

Kaipaisin Giellagaksesta, että lähdetäisiin luomaan ihan omanlaista profiilia. Että unohtaisi akateemisen, monesti akateeminen perinne on hirveän jäykkää ja muuttuu hitaasti. Giellagas käyttäisi sitä, että se on uusi laitos ja että se

lähtisi rohkeasti monitieteiselle linjalle tosi tietoisesti. Siellähän tehdään tosi monipuolisesti monitieteistä tutkimusta, mutta että se lähtisi tuomaan myös esille ja kehittämään sitä. Miksei saamen kulttuurin tutkimuksessa voisi käyttää hyväksi visuaalisuutta ja ottaa rinnalle työkaluksi kameran? Mitä mahdollisuuksia enemmän se antaisi saamen kulttuurin tutkimuksessa? (....)

Haluaisin oppia enemmän moderneja asioita, vaikka esimerkiksi saamelaispolitiikasta. Myös nuorten vaikuttaminen maailmalla ja uuden ajan saamelaisuus kiinnostaa, esimerkiksi Ilja Maggan design. Olisi mielenkiintoista kuulla, miten saamelaiset elävät nykyään.
(Anni-Helena Ruotsala, Helsinki)

Informanttien vastausten joukossa oli lisäksi aiheita, joita ei ole aikaisemmin opetettu Giellagas-instituutissa. Ehdotuksia tuli paljon, yhteensä 27. Kaikista saamen kieliin ja saamelaiseen kulttuuriin liittyvistä ehdotuksista on koostettu lista raportin loppuun (ks. liite 5).

2.3. MILLAISIA SAAMEN KIELTEN JA SAAMELAISEN KULTTUURIN ASIAANTUNTIJOITA TARVITAAN?

Yksi selvityksen tärkeimmistä kysymyksistä oli, millaisia asiantuntijoita tarvitaan saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin aloilla. Tavoitteena oli saada tietoa siitä, minkä alan asiantuntijoita Giellagas-instituutin tulisi kouluttaa. Informanttien vastaus oli selkeä: opettajia tarvitaan lisää ja mahdollisimman pian. Asia tuli esille kyselylomakkeissa, mutta etenkin yksilöhaastatteluissa aihe nousi esiin useaan kertaan. Informanttien mielestä saamen kielten opettajia tarvitaan, mutta myös saamen kieliä taitavista aineenopettajista on huutava pula.

Utsjoen kunnan sivistyslautakunnan puheenjohtaja Kati Eriksen ja rehtorisivistystoimenjohtaja Arja Alaraudanjoki lähettivät kirjelmän Giellagas-instituuttiin kesäkuussa 2009. Siinä painotettiin saamenkielisten työntekijöiden kouluttamista, mutta ennen kaikkea saamenkielisen aineenopettajakoulutuksen tärkeyttä ja kiireellisyyttä. Eriksen ja Alaraudanjoki toivovat, että Giellagas-instituutti voisi aloittaa aineenopettajakoulutuksen Utsjoella, sillä alueella olisi henkilöitä, joilla olisi halukkuutta osallistua koulutukseen. Kirjelmässä sanotaan, että perheellisillä ei ole mahdollisuutta lähteä Ouluun.

Giellagas-instituutin yhtenä tehtävänä on koordinoita saamenkielisen aineenopettajakoulutukseen hakeutuvien opiskelijoiden opintoja. Lisäksi se järjestää saamen kielen aineenopettajaksi opiskeleville etäopetusta videoyhteyden ja dvd-tallenteiden avulla. Vuodesta 1999 lähtien Oulun yliopistossa on voinut täydentää aikaisempaa tutkintoa ja valmistua saamenkieliseksi aineenopettajaksi.

Eräiden opettajainformanttien mukaan aineenopettajakoulutus ei ole toiminut toivotulla tavalla. Heidän mukaansa ongelmaksi on muodostunut muun muassa välimatka Ouluun ja se, että on ollut vaikeaa saada sijainen siksi aikaa, kun aineenopettajaksi päteväytyvä on lähtenyt suorittamaan opintojaan esimerkiksi Ouluun. Vuonna 2004 aloitettu aineenopettajakoulutus on tähän mennessä tuottanut neljä pätevää aineenopettajaa. Luku on varsin pieni ottaen huomioon sen, että alun perin koulutukseen valittiin 39 opiskelijaa. Tämän selvityksen mukaan halukkuutta osallistua aineenopettajakoulutukseen on, mutta välimatkan takia moni ei voi eikä halua muuttaa Ouluun.

Informantit näkivät opettajapulan niin suurena ongelmana, että heidän mielestään sillä saattaa olla vakavia seurauksia saamen kielten tulevaisuuden suhteen. Asia on tullut myös esille useissa muissa tutkimuksissa ja selvityksissä (esimerkiksi Lehtola 1997, Lapsiasiavaltuutetun selvityksiä 2008:1, Saamelaiskäräjät 2008), jotka ovat koskeneet saamelaislasten ja -nuorten oikeuksia kieleensä ja kulttuuriinsa.

Huutava pula opetuspuolesta, akuutein pula nimenomaan siellä. Olisi pitänyt aikaisemmin saada rekrytoitua koltasaamelaisia opiskelemaan koltasaameen liittyviä asioita. Kielen elvyttämisessä ei ole tarpeeksi kieltä taitavia ammattilaisia. Giellagaksen tehtäviin kuuluisi koulutustarjonnan lisääminen koltan kielessä. Toisaalta ihan sama kuka järjestäisi sen: tärkeintä että saisi asiallista koulutusta. (Veikko Feodoroff, Sevettijärvi)

Inarin koulussa on kohtuullisen hyvä opettajatilanne pohjoissaamen osalta, mutta inarinsaamen opettajatilanne on huolestuttava. Valuuko hyvin alkanut työ hukkaan? Kielipesän ja alakoulun osalta tilanne on kohtuullinen, mutta en löydä 7.-9.luokkien opettajaa mistään. (Yrjö Musta, Inari)

Inarinsaamelaisten koululaisten äitinä pohdin usein sitä miten eriarvoiseen asemaan saamelaislapset joutuvat oppimateriaalien suhteen valtaväestöön nähden. Heillä ei ole vielääkään täyttä mahdollisuutta opetukseen äidinkielellään. Kirjat ovat suomeksi ja lapsi joutuu opiskelemaan kaikkien oppiaineiden käsitteet kahdella kielellä. Onneksi on vastuullisia opettajia, jotka tekevät hienoa työtä lasten parissa! Toivoisinkin, että juuri koulutuksen lisääntyessä kasvaisi myös oppimateriaalien kääntäminen ja pätevien opettajien määrä. (...)

Toissavuonna [Vuotsossa] on perustettu ensimmäistä kertaa saamenkielinen luokka koko meidän kouluaijana. Ongelmana, ettei saada päteviä opettajia. Ei ole mitään tietoa, että jatkuuko opetus seuraavana vuonna. Yleensä syksyn aikana selviää ja silloinkin on epäpätevä opettaja. Tuommoinen vie vanhempien motivaation. Eihän se kenenkään vika ole. Harmittaa, että kun prosesseja saadaan käyntiin, niin tyssää tällaisiin asioihin. Pitäisi olla tietoinen niistä tilanteista. Antaa vaikka henkistä tukea, ettei jää yksin. (...)

Saamenkielinen opetus kaipaa kipeästi päteviä aineenopettajia. Ilman asiallista aineenopetusta perusopetuksessa ja lukiossa saamenkielisen sivistyksen kapea-alaisuudesta ei päästä eikä saamen kieli voi käytännössä toimia suomalaisessa yhteiskunnassa eri aloilla tasavertaisesti suomen ja ruotsin rinnalla.

(Kirsti Aikio, Utsjoki)

Luonnontieteellisten aineiden opettajia ja taidekasvatuksen opettajia, koska nämä puuttuvat kokonaan ja muodostavat aivan oman erityisasiantuntijaryhmän (tunnen riittämättömyyttä opettaa saameksi kielen aineenopettajan koulutuksella esim. biologiaa, kemiaa tms. aineita).

(Maarit Magga, Enontekiö)

Opettajapulaan nähdään monta syytä: huono palkkaus, suuri työmäärä ja oppimateriaalipula. Lisäksi pätevät opettajat hakeutuvat muihin töihin tai Norjaan, jossa saamenkieliseen opetukseen panostetaan enemmän kuin Suomessa. Esimerkiksi palkkaus Norjassa on huomattavasti parempi kuin Suomessa. Osa opettajana työskentelevistä informanteista onkin väsynyt kasvavaan työmäärään. Lisäksi moni opettaja on sitä mieltä, että heitä ei tueta tarpeeksi.

*Kielen opettajia on liian vähän. Se taas vaikuttaa siihen, että 1) opettajat väsyvät, sairastavat ja opetus kärsii ja 2) kehitys- ja edistystoimintaan ei ole enää voimavaroja. **(Anna Morottaja, Inari)***

Koko ajan tuntuu siltä, että saamenkielisen opetuksen edistymistä yritetään estää. Me esimerkiksi saimme huonon luokkahuoneen, eikä kouluavustajakaan osaa saamea kunnolla. Lisäksi jotkut lapset eivät osaa saamea. Sama tilanne on ylemmillä luokilla. Tulee katkera olo, sitä kyllästyy ja väsyy. Kun menen kotiin, olen todella väsynyt. Onneksi minulla on hyviä kollegoita. (...)

Niin kauan kun saamelaisuuden ja monikulttuurisuuden opetus on vain saamenkielisille tarkoitettu, valtaväestö ei ymmärrä eikä ole kanssamme edistämässä saamelaisalueen hyvinvointia. Viranomaiset ja erityisesti koulujen suomenkieliset opettajat eivät näe työkseen edistää saamen kieltä ja saamelaista kulttuuria. Se nähdään vain saamelaisten työnä ja mikäli he eivät jaksakaan tehdä sitä työtä, se nähdään saamelaisten päänvaivana. Olen joskus ollut tyrmistynyt siitä, miten suomalaisopettajat käyttäytyvät. Millaisen esikuvan he antavat saamelaislapsille käytöksellään? (...)

Kollegat eivät osaa arvostaa meidän saamelaisopettajien työtä. Joskus väheksyvät, kun järjestämme jotain. Toisinaan saattavat sanoa siitä hyvin suoraan. Että kun opettaa pienempiä opetusryhmiä, niin se ei ole mitään. Me vaalimme koko kieltä ja kulttuuria, se ei ole mikään pieni työ. (...)

Saamenkielistä oppimateriaalia on vähän, esimerkiksi inarinsaameksi ja koltansaameksi sitä ei ole juuri lainkaan. Opettajat joutuvat tekemään materiaalinsa itse. Vanhemmatkin olivat huolestuneita lastensa oikeudesta hyvätasoiseen opetukseen. Haastatteluissa nousi esille myös se, että joissakin kouluissa on huono työilmapiiri. Osa opettajista arveli senkin vaikuttavan siihen, miksi on vaikea saada päteviä, tai edes epäpäteviä opettajia.

Opettajien lisäksi pulaa on myös saamen kielen kääntäjistä, tulkeista ja muista kielen asiantuntijoista. Mielenkiintoinen huomio on se, että kielen asiantuntijoiden kouluttamista toivoivat saamen kieltä opiskelleet henkilöt. Kolme heistä on valmistunut filosofian maisteriksi pääaineenaan saamen kieli. Giellagas-instituutti on järjestänyt tulkkiopetusta Inarissa vuonna 2005, mutta tulkkeja ja kääntäjiä tarvitaan informanttien mukaan lisää.

Kääntäjien ja tulkkien kasvava tarve selittyy pitkälti saamen kielilain tulon myötä. Uusi kielilaki (2004) velvoittaa viranomaiset pitämään huolta siitä, että virastoissa ja laitoksissa on tarpeeksi saamenkielentaitoisia henkilöitä. Virallisten asiakirjojen kääntäminen eri saamen kielille on kuitenkin haasteellista kääntäjä- ja tulkkivajeen vuoksi. Saamelaiskäräjien hallintopäällikkö Juha Guttormin mukaan erityisesti kääntäjille on töitä tulevaisuudessa.

Lisäksi seuraavia asiantuntijoita kerrottiin tarvittavan: tutkija, porotalouden asiantuntija, saamelaisen kulttuurin ja saamelaisuuden yhteyshenkilö lääninhallitukseen, uutistoimittaja, saamenkielinen puheterapeutti, valtion aluehallintoon saamelaiskulttuurin asiantuntijoita.

2.4. MILLAISTA SAAMEN KIELTEN JA SAAMELAISKULTTUURIN TÄYDENNYSKOULUTUSTA TARVITAAN?

Tiedustelimme informanteilta saamen kieliin ja saamelaiseen kulttuuriin liittyvää täydennyskoulutuksen tarvetta. Vastauksia tuli runsaasti sekä kyselylomakkeissa että yksilöhaastatteluissa. Suurin täydennyskoulutuksen tarve ilmeni saamen kielten puolella. Vastauksista lähes 30 prosenttia liittyi saamen kieliin. Kirjoitus- ja puhekurseja toivottiin kaikissa saamen kielissä. Opetusta kaipasivat myös suomalaiset informantit.

Monia häiritsee se, kun he eivät osaa kirjoittaa saamea. Nimenomaan niitä, jotka ovat taitavia puhumaan saamea. Heillä on hieman negatiivinen asenne kieleen. Suomalaisille järjestetään kurseja, mutta saamelaisille jotka hallitsevat kieltä, opintie on pysähtynyt. (...)

SAKK järjestää jotakin kurseja, yleensä lähdetään alkeista. Aina painotetaan jotain kieliooppia. Ihmiset ovat osanneet täällä puhua, ei niille tarvitse kieliooppia pönttää. Rohkaista puhumaan, eikä heti kaivettais Davvin ykkösiä ja alettais pönttäämään, minkä ne ovat lukeneet jo 10 kertaa. Junnataan siinä paikoillaan ja käydään samat kirjat monta kertaa läpi. (...)

Inarinsaamen ja koltansaamen kirjoitustaito on harvinaisuus. On työlästä etsiä henkilöitä, jotka osaavat puhua inarinsaamea ja koltansaamea äidinkielenään ja opettaa heille kielten kirjoittamista. Meidän toimistollamme on suuria vaikeuksia valmistaa koltansaamenkielistä oppimateriaalia, koska ei löydy kuin 2-3 henkilöä, jotka osaavat kirjoittaa oikeaoppisesti kolttaa. (....)

Koltan kielen kirjoitustaito on säilytettävä: kieltä puhuville pitäisi tarjota mahdollisuus oppia kirjoittamaan ja lukemaan. Nuorille kolttasaamelaisvanhemmille olisi järjestettävä intensiivipuhelkursseja. Monet heistä eivät hallitse kieltä täysin. (....)

Kolttasaamelaiset toivoivat koltansaamen intensiivipuhelkursseja ja kirjoittamista koskevia kursseja. Huolta kannettiin etenkin kolttasaamelaisvanhemmista, jotka ovat unohtaneet kielen tai eivät ole edes oppineet kieltä. Monilla heillä on lapsia koltansaamenkielisessä kielipesässä, mutta itse he eivät osaa kieltä.

Moni kolttasaamelainen informantti korosti sitä, että koltansaamen opetuksen tulee keskittyä arkikieleen. Informanttien mukaan elvytystoimilla on kiire ja niitten täytyisi olla äärimmäisen konkreettisia:

Oma kauhukuva on, että viiden kuuden vuoden päästä kolttakulttuurin elvytystyön nimissä järjestetään erilaisia tutkijaseminaareja, kirjoitetaan historiikkeja miten 70 vuotta sitten koltat siirrettiin Sevettiin, sitten tässä on vielä se viimeinen kolttaperhe. Se työ mitä tehdään nyt, hukkaa koko ajan sen mahdollisuuden, mikä siinä vielä olisi. Pitäisi olla äärimmäisen konkreettinen. Siihen ei auta enää mikään mahti maailmassa, kukaan ulkopuolinen pelastava voima johtamaan sitä. Ihmiset [kolttasaamelaiset] tarvitsevat apua siinä, että miten ne itse näkisivät tilanteensa. Ne eivät tarvitse apua siinä, että tässä järjestetään enää yhtään seminaaria, vaan sen että tarvis avun jotta näkökulma muuttuu. (....)

Toiseksi eniten saamen kieleen liittyvää täydennyskoulutusta toivottiin kielenhuollon saralle. Sitä toivoivat opettajat ja toimittajat.

Kielenhuollosta tarvitsisimme koulutusta. Sellaista kurssia ei ole tarjottu ainakaan Saamen radiossa. Jonkin aikaa lähetimme tekstejämme Kotukseen [Kotimaisten kielten tutkimuslaitos]. Kaarina [Vuolab] kävi tekstejämme läpi ja antoi meille palautetta. Sitten se loppui. Pitäisi järjestää kielenhuoltopäiviä, koska ne olisivat hyödyllisiä. Ne pitäisi järjestää ainakin kaksi kolme kertaa vuodessa. (Maiju Saijets, Vuotso)

Kohta oikea saamen kieli katoaa. Norjan kieli pilaa sanajärjestyksen tyystin. Samanlainen vaikutus on suomen kielellä. Mikä on meidän kielitaitomme? Mikäli sinulla ei ole hyvää kielitaitoa, sinä viet huonoa kielitaitoa eteenpäin.
(Arja Alaraudanjoki, Nuorgam)

Täytyisi kouluttaa ihmisiä niin, että kirjoitustaito olisi hyvällä tasolla. Ja tietysti on pulaa ihmisistä, jotka voisivat keskittyä terminologia- ja kielenhuoltotyöhön. (....)

Etenkin suomen kielen vaikutus saamen kieliin kiinnosti monia. Sanastoon liittyviä kursseja korostettiin monen kysymyksen kohdalla: informantit halusivat palauttaa käyttöön vanhoja sanoja ja sanontoja. Lisäksi uusien sanojen oppiminen kiinnosti. Opettajat ja vanhemmat korostivat uudissanaston tärkeyttä saamen kielten kehittämisessä. Heidän mielestään kielten on vaikea kehittyä, mikäli uudissanastoon ei panosteta. Monet olivat huolestuneita saamen kielten köyhtymisestä. Muutama informantti ehdotti, että Giellagas-instituutti voisi järjestää kielenhuoltopäiviä pohjoisessa.

Kolmanneksi eniten toivottiin saamelaisen kulttuurin ja historian kursseja. Myös suomalaisille viranomaisille ja opettajille toivottiin järjestettävän ko. kursseja. Merkille pantavaa on, että moni nuori oli tätä mieltä. Heidän mielestään opettajien tulisi tuntea oppilaiden kulttuuria ja saamelaista historiaa. Eräs saamelainen rehtori ehdotti, että kulttuuriopetuksen tulisi olla pakollista kaikille työntekijöille, jotka työskentelevät saamelaisalueen kouluissa.

Kaikki selvitykseen osallistuneet opettajat sanoivat tarvitsevansa täydennyskoulutusta. Saamen kielten opettajat kertoivat tarvitsevansa tietoa siitä, miten opettaa saamen kieltä lapsille, aikuisille ja vieraskielisille. Moni opettaja kertoi olevansa toisinaan neuvoton, koska ei ole saanut koulutusta siitä, miten opettaa saamea. Kolme informanttia sanoi, että saamelaista didaktiikkaa (opetusoppia) ei opeteta missään. He pitivät sitä suurena puutteena. Toinen informantti sanoi, että saamelaisen didaktiikan opettajan virka pitäisi perustaa lähitulevaisuudessa.

Mikäli vieraskielisille, kuten suomenkielisille opetetaan saamea, tulisi olla tietoa suomen kielestä paljon. Miten opettaa vieraskielisiä, siitä tarvitsisin enemmän tietoa? (....)

Haluaisin oppia kirjoittamaan paremmin ja sitä kautta osaisin opettaa saamea paremmin. Vieraskielisiä ja äidinkieliä pitäisi kuitenkin opettaa eri tavoin. (....)

Tällä hetkellä ei ole ainuttakaan saamen kielen didaktiikan oppikirjaa, jossa käsiteltäisiin saamen opetukseen liittyviä keskeisiä asioita, mm. kaksi- ja monikielisyyttä, kielen sisältöjen opetusta (mitä milläkin lapsen kielellä?),

asioiden opettamisjärjestystä, kieliopin opettamistapoja, valtakielten vaikutuksia (esim. pohjoissaamassa kolmen eri kielen vaikutuksessa), miten vahvistaa lapsen omaa murretta, selkeät oppikirjat murteiden opettamiseksi peruskouluasteella. (...)

Keskustelua herätti muun muassa kielipesälästen opettaminen. Kielipesän tavoitteena on saada elvytettyä kieli, jota lapsen kotona tai muussa ympäristössä käytetään vähän tai ei ollenkaan. Kielipesässä kieltä hyvin taitavat aikuiset aktivoivat lapsen kielitaitoa arkipäivän toimien, leikkien ja askartelun avulla. Kaikki toiminta tapahtuu kielipesän kielellä. Selvitykseen osallistuneet kielipesien työntekijät ja opettajat sanoivat tarvitsevansa tietoa erityisesti kielikylpymetodin soveltamisen tueksi.

Kaipaisin tukea siihen, miten kouluttaa ei-äidinkielisiä (kielikylpylapsia) lapsia inarinsaamen käyttäjiksi. Tarvitaan tietoa kielikylpylasten opettamisesta.

(Petra Kuuva, Jääli)

Kielikylpyopetus alkaa olla ajankohtainen myös pohjoissaamen osalta. (...)

Usea informantti sanoi, että kaksi- ja monikielisyiden tutkimuksia löytyy yleensä valtakielistä, kuten ranskan kielestä ja englannin kielestä, mutta vähemmistö- tai alkuperäiskansojen kaksi- ja monikielisyystutkimuksia on vähän. Huomattavaa on, että kaikkien saamelaisryhmien edustajat pohtivat samaa ongelmaa ja toivoivat tukea työlleen.

Lisäksi opettajat toivoivat saamelaisen kirjallisuuden opetusta ja saamen kielen ylioppilaskirjoitusten arvostelukurssia. Suomalaiset opettajat toivoivat kursseja, joilla he voisivat oppia kirjoittamaan ja puhumaan saamea.

Opettajat toivoivat myös koulutuspäiviä, joissa he voisivat keskustella keskenään saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen haasteista. Pelkkä luennointi ei riitä, vaan koulutustilaisuuksissa olisi oltava myös työpajoja, joissa opettajat voisivat jakaa opetukseen liittyviä kokemuksia ja ongelmia. Yli 20 vuotta saamen kieltä opettaneen opettajan mukaan täydennyskoulutus tulee suunnitella yhteistyössä opettajien kanssa, jotta se onnistuu ja palvelee opettajien koulutustarpeita.

2.5. MITÄ SAAMEN KIELIIN JA SAAMELAISEEN KULTTUURIIN LIITTYVIÄ ASIOITA GIELLAGAS-INSTITUUTIN TULISI TUTKIA?

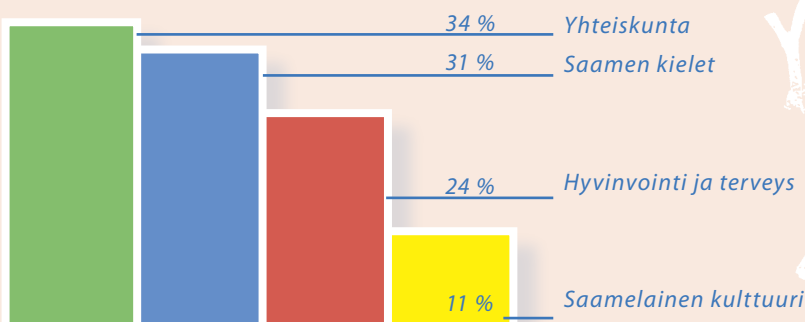
Yksi Giellagas-instituutin tehtävistä on tutkia saamen kieliä ja saamelaista kulttuuria. Tähän asti pääpaino on ollut pitkälti pohjoissaamen kielitieteellisessä tutkimuksessa. Yksi selvityksen kysymyksistä koski sitä, että mitä saamen kieliin

ja saamelaiseen kulttuuriin liittyviä asioita Giellagas-instituutin tulisi tutkia. Informantit ehdottivat 51 tutkimusaihetta. Osa niistä oli lähellä toisiaan, joten tiivistämisen jälkeen jäljelle jäi vajaa 30.

Ehdotetut tutkimusaiheet on jaettu neljään kategoriaan: 1) kieleen 2) kulttuuriin 3) yhteiskuntaan 4) hyvinvointiin ja terveyteen. Osa-alueet olisi voitu jakaa myös siten, että hyvinvointi ja terveys olisi laitettu yhteiskunnan yhteyteen, mutta koska hyvinvointiin ja terveyteen liittyviä tutkimusehdotuksia tuli verraten runsaasti, ne oli järkevää laittaa omaan kategoriaansa.

Eniten tutkimusta toivottiin yhteiskuntaan liittyvissä asioissa. Toiseksi eniten toivottiin saamen kieliin liittyvää tutkimusta. Kolmanneksi eniten kaivattiin tutkimusta saamelaisen hyvinvointiin ja terveyteen liittyen. Neljänneksi eniten toivottiin kulttuuriin liittyvää tutkimusta.

Kuvio 4: Mitä aiheita Giellagas-instituutin tulisi tutkia?

Yksilöhaastatteluissa pohdittiin tutkimusta ja sen tarpeellisuutta. Eräs haastateltava kysyi, tarvitaanko tutkimusta ja onko siitä ylipäättään mitään hyötyä. Toinen informantti kritisoi sitä, että nykyään ei voi sanoa mitään, ellei asiaa ole tutkittu. Informantti kysyy myös, miksi ns. hiljaisen tiedon merkitystä ei korosteta tutkimuksessa:

Saamelaiset hoitajat, joilla on monen kymmenen vuoden työkokemus, tietävät niin paljon. Voisimme oppia heiltä paljon ja sitä kautta edistää palvelujamme. He osaavat myös kommunikoida, sillä saamelainen ei neuvo suoraan: täytyy osata tulkita esimerkkien kautta. (...)

Informanttien joukossa oli havaittavissa turhautumista, ehkä myös ärtyneisyyttä, tutkimusta ja tutkijoita kohtaan. Kriittikkiä oli monenlaista, mutta suurin kohdistui tutkimukseen, jota ei tehdä saamelaisyhteisöjen hyväksi. Eniten kriittikkiä esittivät naiset ja kolttasaamelaiset.

Hirveästi on aina kapinoitu sitä, että vieraat kertovat meidän elämästämme romantisoiden sitä ja tätä. (...)

Eräs kolttasaamelainen haastateltava kertoo ulkomaalaisesta kielitieteilijästä, joka tekee tutkimusta koltan kielestä:

Jotenkin tuntuu, että näistä jutuista on pyyteettömyys kaukana. Se on heidän oma intohimonsa, että jotain eksoottista kieltä, uhanalaista kieltä tutkitaan. Hyvä meriitti ansioluettelossa... Onhan se ihanaa, että meidän kieli kiinnostaa, mutta meiltä pyydetään aikaa ja vaivaa ja sitoutumista, mutta mitä hyötyä siitä oikeasti on antaa oma panoksensa näille tutkijoille? Tuleeko sieltä oikeasti mitään?... Me ollaan antajan asemassa näihin kielitutkijoihin nähden. (...)

Kritiikkiä esiintyi myös saamelaista tutkimusta ja saamelaitutkijoita kohtaan. Erään informantin mukaan saamelaiset ovat valmiita kritisoimaan muita tutkijoita siitä, että nämä hakevat tietonsa saamelaisilta, jonka jälkeen heistä ei kuulu mitään. Informantti kysyi kuitenkin, toimivatko saamelaiset itse samalla tavalla.

Toinen haastateltava sanoi, että vaikka saamelaisia on tutkittu paljon, saamelaisen sisäisiin asioihin ja eroavaisuuksiin on kiinnitetty vain vähän huomiota. Hän sanoi, että saamelaiset nähdään usein yhtenä ja hyvin homogeenisenä ryhmänä. Yksi saamelainen edustaa ulkopuolisten silmissä kaikkia saamelaisia.

Esitettyjen tutkimusaiheiden runsaus vaikeutti niiden kategorisointia: välillä oli vaikea tulkita mitkä tutkimusaiheista kuuluvat Giellagas-instituutin osaamisalaan ja mitä aiheet sopisivat paremmin muiden tutkimuslaitosten tutkittaviksi. Päätin kuitenkin esitellä raportissa kaikki ehdotukset.

YHTEISKUNTA

Eniten toivottiin tutkimusta yhteiskuntaan liittyvissä asioissa, sillä niiden osuus kaikista vastauksista oli noin 34 prosenttia (30 vastausta). Eniten toivottiin tietoa ja tutkimusta **nykyajan saamelaisuudesta ja identiteetistä**. Etenkin ulkosaamelaiset pohtivat omaa identiteettiään ja sitä, mitä on olla saamelainen ja mitä on olla ilman kielellisiä oikeuksia.

Millaista kaupunkisaamelaisuus on ja miten saamelaisuutta ylläpidetään? Miten nykyään suhtaudutaan puoliksi saamelaisiin ja miten heidän kohdallaan oikeuksia toteutetaan? Esim. syrjitäänkö pääsyssä saamenkieliseen opetukseen jos toinen vanhemmista ei ole saamelainen. (...)

Ulkosaamelaisten lisäksi erityisesti nuoret toivoivat eniten identiteettiin liittyvää tutkimusta. Yksilöhaastatteluisa keskustelua herätti se, kuka on ”oikea” ja ”tarpeeksi” saamelainen. Samaa asiaa sivuttiin myös muiden kysymysten kohdalla.

Identiteetti: mitä se tuo tullessaan, kun itsetunto on kadoksissa ja kun ei tiedä mihin kuuluu? Mitkä ovat sen seuraukset? (....)

Miten kävisi saamelaisidentiteetin, jos kieli ja kulttuuri katoaisivat kokonaan? Eli mikä merkitys on sen säilymisellä? Olisiko mahdollista edistää saamelaisten oikeuksia rauhanomaisin keinoin ja voisimmeko itse tehdä jotain asian eteenpäin viemiseksi? (Mirka Halonen, Utsjoki)

Muutama nuori kaipasi tutkimusta saamelaisten sortamisesta ja myös aikuiset nostivat aiheen esille. Merkille pantavaa on, että lähes kaikki saamelaisten sortamisen tutkimusta toivovat asuivat Enontekiön kunnassa. Eräs haastateltava oli huolissaan kunnassa esiintyneiden ristiriitojen vaikutuksesta nuoriin ja heidän asenteisiinsa saamen kieltä ja kulttuuria kohtaan.

Toiseksi eniten toivottiin tutkimusta **saamelaisten muuttoliikkeestä ja sen vaikutuksista**: mitä ulkosaamelaisuus on, miten saamelaisuutta ylläpidetään saamelaisalueen ulkopuolella, haluavatko saamelaiset muuttaa (takaisin) pohjoiseen?

Miksi ihmiset eivät halua palata saamelaisalueelle? Ovatko perhesuhteet ainoa syy? Vai onko elinympäristössä jotain, jonka takia ihmiset eivät halua palata? (Elle-Kåre Aikio, Utsjoki)

Millaisia vaikutuksia poismuutto saamelaisalueelta tuo mukanaan yhteisön sisäiseen tilanteeseen? Millaisia vaikutuksia sillä on yksilötasolla? Millaisia vaikutuksia sillä on yhteenkuuluvaisuuden tunteeseen? (Juha Guttorm, Inari)

Ensimmäinen tutkimus kaupunkisaamelaisista on tehty Ruotsissa Tukholman saamelaisten kulttuuritarpeista. Tutkimuksen teki saamelaistutkija Inga-Britt Blindh vuosina 1979 ja 1985. Suomessa muiden muassa Ani Poutasuo (1995), Kati Uusi-Rauva (1996) ja Anna-Riitta Lindgren (2000) ovat tutkineet kaupunkisaamelaisia, lähinnä Helsingin alueella. Lindgrenin jälkeen saamelaisalueen ulkopuolella olevia saamelaisia ei ole juurikaan ole tutkittu, vaikka heidän osuutensa on kaksinkertaistunut vuosina 1983–2007.

Yksilöhaastatteluja tehtäessä oli huomattavissa kahtiajakautumista saamelaisten keskuudessa. Tämä tuli esille saamelaisalueella asuvien saamelaisten ja ulkosaamelaisten välillä. Osa saamelaisalueen saamelaisista puhui ulkopuolella

asuvista saamelaisista kaupunkisaamelaisina, vaikka tosiasiaa kaikki eivät asu kaupungeissa. Lisäksi ulkosaamelaisia pidettiin itsekkäinä, koska he ovat valinneet asua muualla kuin saamelaisalueella. Jostain syystä ulkosaamelaisia pidettiin paremmin pärjäävinä.

Ulkosaamelaisten olemassaolo näyttää olevan hämmäntävä asia saamelaisille itselleen. Joidenkin informanttien mielestä saamelaisalueen ulkopuolelle muuttaminen on selkeä askel kohti assimiloitumista valtaväestöön.

Kolmanneksi eniten kaivattiin tutkimusta **saamelaisten keskinäisestä tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta**: mikä on eri saamelaisyhteisöjen, -ryhmien ja yksilöiden sisäinen arvojärjestys nykypäivänä? Haastateltavat pohivat miten ja miksi saamelaisten keskinäinen arvojärjestys on syntynyt ja miten asiasta voitaisiin keskustella saamelaisyhteisöissä.

Mikä on saamelaisten sisäinen arvojärjestys nykypäivänä? Mitä on saamelainen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus? Miten eri saamelaisyhteisöt tuntevat toisensa kieltä ja kulttuuria, millaisia uskomuksia tai ennakkoluuloja ryhmillä on toisistaan? (Tiina Sanila-Aikio, Sevettijärvi/Inari)

Yksilöhaastattelussa erityisesti naisinformantit puhuivat saamelaisyhteisöjen tabuista, joita heidän mielestään tulisi tutkia. Heidän mielestään niistä ei ole kirjoitettu, eikä puhuttu. Informantit kertoivat myös siitä, miten ”kielettömydestä” on muodostunut tabu, kun saamen kielen siirtyminen sukupolvelta toiselle keskeytyi 1960–1970-luvuilla. Eräs informantti kuvaa perheensä tilannetta seuraavasti:

Todella ärsyttäviä tabuja oli, että miksi ei ole puhuttu saamea. X:n isä ei ole puhunut saamea lastensa kanssa. Miksi sitä kieltä ei ole puhuttu? Se on ollut vähän semmoinen aihe, että tästä asiasta ei keskustella. Historian taustaa vasten se on tavallaan ymmärrettävää, että ne eivät ole tehneet niin. Niille on varmaan itselle jäänyt niin kauheat traumat kouluvuosista. Toivoneet, että omat lapset pääsevät helpommalla. X:n isä on puhunut lapsilleen kieltä, joka ei ole hänen äidinkieltensä. Samalla tavalla X puhuu nyt lapsilleen kieltä, joka ei ole hänen äidinkieltensä. Se on niin hirveää se kielenryöstö, koska sillä on niin äärettömän kauaskantoiset, esimerkiksi monelle sukupolvelle menevät seuraukset. Joskus pitää käydä siitä joku keskustelu, siis koko yhteisön. (....)

Joidenkin haastateltavien mielestä myös saamelaiset itse voivat olla ”kielirasisteja” toisiaan kohtaan, mikä ilmenee informanttien mukaan esimerkiksi siten, että saamea taitamaton suljetaan keskustelun ulkopuolelle tietoisesti. Eräs haastateltava sanoi, että saamelaisten sisäisestä kielirasismista ei uskalleta puhua. Hän toivoo, että asiaa tutkittaisiin.

Myös naisten asema saamelaisyhteisöissä herätti keskustelua yksilöhaastatteluisissa. Asian nostivat esille suomalaisnaiset, jotka ovat kytköksissä saamelaisyhteisöihin joko työnsä tai perheensä kautta.

Jossain kohdissa naisiin ja tyttöihin kohdistui epämiellyttävää väheksyntää. Toisissa perheissä ollaan mielettömän tasa-arvoisia, sitten taas jossain yhteisöissä ihan toisin. (...)

Informantit ehdottivat tutkimusaiheiksi myös seuraavia asioita: alkuperäiskansa- ja saamelaispolitiikka, saamelainen ympäristötietous ja ilmastomuutos, saamelaiskulttuurin sorto ja sen psykososiaalinen puoli, lapsiin ja nuoriin kohdistuva tutkimus, pienyritysten toiminta ja sen merkitys asumiseen, saamen kieleen ja kulttuurin säilyttämiseen.

SAAMEN KIELET

Saamen kieliin liittyvää tutkimusta toivottiin toiseksi eniten. Sen osuus kaikista vastauksista oli noin 30 prosenttia (27 vastausta). Eniten toivottiin tutkimusta **saamen kielen opetuksesta**. Moni opettaja pohti sitä, miten opettaa kieltä lapsille, aikuisille ja vieraskielisille. Sama aihe tuli esille täydennyskoulutusta koskevassa kysymyksessä luvussa 2.4. Myös kielikylpymenetelmien käyttöä saamen kielten opetuksessa toivottiin tutkittavan.

Koltansaamenkielisessä kielipesässä työskentelevän Pirjo Semenoffin mukaan kielipesän toimintaan ja kielikylpymenetelmiin liittyviä tutkimuksia pitäisi tehdä mahdollisimman pian. Hän viittaa uhanalaiseen koltansaamen tilanteeseen.

Yllätyin kun aloitin toukokuussa, kuinka vähän löytyi tietoa kielipesästä. Että mitä kannattaisi tehdä tällaisissa paikoissa? Tässä pitäisi elvyttää myös kulttuuria. Sekin on haaste, että miten sitä tuodaan arkipäivään.

Toiseksi eniten toivottiin tutkimusta **saamen kielten käytöstä**. Informanttien mukaan tietoa tarvitaan seuraavista aiheista: 1) arkipäivän kielenkäytöstä 2) miten saamen kielet ovat kehittyneet ja muuttuneet ajan myötä 3) millaisia ovat nykyiset saamen kielten murteet 4) mikä on saamen kielten asema nyky-yhteiskunnassa sekä 5) saamelaisyhteisön sisällä oleva asenne kieleen ja sen hallitsemiseen. Osa näistä aiheista kuuluu kielisosiologian piiriin.

Inarinsaamessa pitäisi selvittää murre-eroja. Helpottaisi kirjakielen tekoa, että mitä ottaa mistäkin murteesta. Voisi myös tutkia käytännön kielen käyttöä: jos käytetään uudissanvoja, niin kuinka moni ymmärtää mitä ne tarkoittavat. (Petter Morottaja)

Ylipäättään sitä, että kokeeko ihmiset koltansaamen tarpeelliseksi? Vai onko se vaan joku semmoinen asia, että sitä haikaillaan? Kuinka moni on oikeasti valmis sitoutumaan siihen? Onko se sellainen asia, että tulee hyväksytyksi 'Juu, kyllä mä opiskelisin, jos olisi mahdollisuus'. Ja kun niitä mahdollisuuksia tarjotaan, kuinka moni on valmis tarttumaan niihin? (....)

Kolmanneksi eniten toivottiin tutkimusta **saamen kielten ja saamelaiskulttuurin elvyttämisestä** sekä **saamelaisen mediakielen tutkimisesta**. Saamen kielten elvyttämiseen liittyvää tutkimusta toivoivat eniten inarinsaamelaiset, kolttsaamelaiset ja saamelaisalueen reuna-alueilla asuvat informantit.

Miten kieli saadaan säilymään elävänä? Mitä yhteiskunnallisia tekoja tehtävä, jotta lapset ja nuoret vievät kolttsaamea ja -kulttuuria eteenpäin? Kolttsaamelaisten poronhoitoa: mitä kautta kieli säilyy? (Veikko Feodoroff, Sevettijärvi)

Muita tutkimusehdotuksia olivat inarinsaamen tutkiminen ja kääntämisen tutkiminen.

HYVINVOINTI JA TERVEYS

Kolmanneksi suurin tutkimusaihe ryhmä oli hyvinvointi ja terveys. Sen osuus oli lähes 24 prosenttia (21 vastausta). Hyvinvointiin ja terveyteen liittyvät aiheet on jaettu viiteen kategoriaan:

1) Sosiaaliset ongelmat

X:lle on jäänyt paljon vanhoja poikia. Joka taloon tai joka toiseen taloon on jäänyt yksi. On tullut päihdeongelmia. Sitä on kyllä paljon. Monesti mielenterveysongelmat kulkevat rinnakkain. (....)

2) Saamelaisten hyvinvointi

Uuden laman myötä syrjäseudut ovat kurjistumassa. Se on asia, josta pitäisi olla huolestunut. Mitä seurauksia siitä on, kun taloudellinen toiminta huononee? Mitä poronhoidossa tapahtuu: mihin ne pojat joutuu, jotka jostain syystä joutuvat syrjään poronhoidosta, joka on pitänyt ihmiset sekä leivässä että kulttuurissa kiinni? (....)

3) Asuntolaelämä ja mielenterveysongelmat

Onko kukaan tutkinut sitä, millaisia jälkiä ja haavoja asuntolaelämä on jättänyt asuntolassa eläneiden jälkipolville [heidän lapsilleen]?
(Juha Guttorm, Inari)

4) Mielenterveys

Pitäisi tutkia mielenterveyttä ja riippuvuussuhteita. Minua kiinnostaa riippuvuus päihteisiin ja läheisiin. Läheisriippuvuus. Aivan sama kuka tutkii. Pääasia, että välittää oikeasti. (....)

5) Terveys

Tähän saakka Suomen saamelaisten terveyttä ja hyvinvointia on tutkittu varsin vähän, etenkin kun sitä verrataan esimerkiksi Norjaan, missä saamelaisten terveyden tutkimusta on tehty jo lähes vuosikymmenen ajan. Vuonna 2001 Tromssan yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan yhteyteen perustettiin Saamelaisen terveystutkimuksen keskus (*Senter for samisk helseforskning*), jonka toimipiste sijaitsee Pohjois-Norjassa Karasjoella. Tutkimuksen lisäksi keskuksessa opetetaan saamelaiseen terveydenhuoltoon liittyviä aiheita. Tähän saakka Saamelaisen terveystutkimuksen keskus on tutkinut muun muassa Pohjois-Norjassa asuvien saamelaisnuorten päihteidenkäyttöä sekä saamelaisnuorten itsemurhariskiä valtaväestön nuoriin verrattuna.

Suomessa saamelaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen on pitkälti jäänyt kolmannen sektorin harteille. Vuodesta 1998 toiminut SámiSoster ry. on menestyksekkäästi kehittänyt saamelaisten omakielisiä ja -kulttuurisia sosiaalialan palveluja Suomen saamelaisalueella. Järjestön nettisivuilla yhdistyksen toimintaa kuvataan seuraavasti: *Yhdistyksen tarkoituksena on valvoa, ylläpitää ja edistää saamelaisten asemaa ja oikeuksia alkuperäiskansana sosiaali- ja terveysalalla sekä hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä.* (www.samisoster.com). Viime vuosina SámiSoster ry. on järjestänyt muun muassa seminaareja saamelaisten hyvinvointiin liittyen.

Informanttien mukaan erityisesti saamelaisten sosiaalisia ongelmia tulisi tutkia. Moni heistä kertoi kotikylänsä tai -kuntansa ongelmista. Etenkin päihteiden käyttö nousi esille. Lisäksi moni informantti ilmaisi huolensa nuorista, jotka ovat vaarassa syrjäytyä. Tämä taas saattaa tuoda mukanaan muita ongelmia, kuten alkoholin-käyttöä. Saamelaisten alkoholinkäytöstä ei ole kattavia tutkimuksia. Tähän asti aiheesta on tehty kaksi opinnäytetyötä (Laakso 2004, Näkkäljärvi 2006).

Stakesin tilastojen mukaan Lapissa kulutettiin edelleen enemmän alkoholia kuin muualla Suomessa väkimäärään suhteutettuna. Lapissa sataprosenttista alkoholia kului 12 litraa asukasta kohti vuonna 2008. Ylivoimaisesti eniten alkoholia ostet-

tiin Utsjoella, 51 litraa puhtaaksi alkoholiksi muutettuna. Stakesin mukaan Lapin suuri asukasluukuun suhteutettu alkoholin myynnin määrä johtuu alkoholijuomien rajakaupasta eli ruotsalaisten ja norjalaisten Suomessa tekemistä alkoholiostoista sekä matkailijoiden runsaasta määrästä. Esimerkiksi Utsjoen kunnan Nuorgamissa on Suomen pohjoisin Alko, jonka suurin asiakasryhmänä ovat norjalaiset.

Utsjoen kunnan sosiaaliterveyspäällikkö Päivi Salminen tunnistaa ongelman. Hänen mukaansa päihteiden käyttöä on Utsjoella enemmän kuin kunnissa keskimäärin:

Kyllähän siitä Norjaan menee reilu osa, mutta ei sillä pestä käsiämme siitä, että myös alkoholin aiheuttamia haittoja ja sairauksien ja vammojen hoitoa on meillä enemmän kuin muualla. Eikä me todellakaan hoideta norjalaisia meidän terveyskeskuksessa. Niistä puhuminen on vaikeata. Me olemme saamelaisenemmistöinen kunta. Se on negatiivisesti leimaavaa. Pitää yrittää löytää tapoja siitä puhua, että se olisi ratkaisuihin pyrkivää.

Keskusteluissa terveys nousi yleisesti esille, mutta hyvinvointiin ja terveyteen liittyvät tutkimusehdotukset tulivat pääosin sosiaali- ja terveysalalla työskenteleviltä henkilöiltä. Utsjoella terveyskeskuslääkärinä työskentelevä Heidi Eriksen tarkastelee paikallisten terveystilannetta monesta eri näkökulmasta. Eriksen on saamelainen ja kotoisin Utsjoelta. Hän pohtii esimerkiksi syöpätutkimuksia, joiden mukaan saamelaisten joukossa olisi vähemmän syöpää:

Olen lukenut monta tutkimusta, joiden mukaan saamelaiset sairastaisivat syöpätauteja vähemmän kuin suomalaiset. Kun kohtaa niin monia syöpäpotilaita täällä, niin se ei tunnu uskottavalta. Nimenomaan mahasuolikanavan syöpiä tuntuu olevan paljon. Myös haimasyöpää tuntuu olevan tavanomaista enemmän. Kunnassamme esiintyy runsaasti myös psykiatrisia sairauksia, kuten bipolaarihäiriötä ja psykoosia. Mietin aina, että miksi? Sitä on vaikea tutkia.

Informantteja puhutti myös saamelaisten asuntolaelämä. Etenkin ne, jotka olivat eläneet asuntoloissa, kaipasivat siitä lisätietoa ja tutkimusta. Heidi Eriksen nostaa esille asuntola-aikojen ja mielenterveysongelmien yhteyden: *Siitä on aina vain puhuttu, mutta aihetta ei ole tutkittu.* Eriksen toivoo, että sosiaali- ja terveydenhuollossa työskenteleviä koulutettaisiin kohtaamaan ihmisiä, joille asuntolaelämä on ollut raskasta.

Myös osa informanteista pohti syöpien yleisyyttä Sevetijärven ja Utsjoen kunnan alueella. Vaikka luvut saattavat olla pieniä, pienissä yhteisöissä ne ovat suuria suhteessa väkilukuun. Yksi koltrasaamelainen informantti kertoi Sevetijärven tilanteesta näin:

Haimasyöpää on aivan valtavasti Sevettijärven alueella. On räjähtänyt viime aikoina. Onko Venäjän saasteet laskeutuneet Pohjois-Lappiin? Tuntuu, että joka vuosi on enemmän. Meidän suvussa on monta kymmentä kuollut syöpään. He ovat olleet kaikenikäisiä. (...)

Kolttsaamelaiset kertoivat myös muista heidän terveyteensä liittyvistä ongelmista, kuten esimerkiksi mielenterveysongelmista. Erään informantin mukaan varsinkin miespuolisten kolttsaamelaisten keskuudessa itsemurha oli yleinen kuolinsyy 1960–1970-luvuilla. Toinen kolttsaamalainen puhui kolttien historiallisesta traumasta. Tällä hän tarkoitti kolttien asuttamista, joka tapahtui 60 vuotta sitten:

Olen miettinyt viime vuosina hyvin paljon, että mitä meille on tapahtunut? Miksi meistä on tullut tällaisia kuin me olemme? Kuusikymmentä vuotta sitten toimeentulo tuli luonnosta. Se oli tosi raadollista, jokainen piti omista kiinni. Kyse oli tosiaan siitä, että mitä suuhun panee tänään ja huomenna. Kun poronhoito ja kalastus ei enää toiminut, elämältä oli pohja pois. Sitten piti ruveta samastumaan siihen yhteiskuntaan, johon oli joutunut. Käsitän sen, että siellähän on ollut hirveän paljon kielteisiä tunteita, jopa kiellettyjä tunteita. Uskon, että siellä on ollut hirveästi pelkoa ja huolta. Sota itse aiheuttanut, että kaikki ihmiset ovat sairastuneet.

Mielenterveys sodan jälkeen ei varmasti ole ollut kohdallaan. Uskon, että meidät on kasvattanut mielenterveysongelmista kärsivä sukupolvi. Ne ovat siirtyneet tunneperimän kautta, sillehän ei voi mitään. Meillä on hyvin paljon ongelmia, alemmuutta. En voi käsittää, koska en ole elänyt sitä aikaa. En voi ikinä tulla käsittämään sitä pelkoa, sitä huolta, sitä syyllisyyttä, kun pitää tulla uuteen paikkaan.

Myötätuntoa on alkanut tulla, välillä olen ollut hirveän katkera. Vihasin ennen saamelaispolitiikkaa, mitä ne vaahtoavat saamelaisuudesta? Siinä on pitänyt käydä henkilökohtainen oman paikan hakeminen. (...)

Lääketieteen lisensiaatti Leena Soininen (2008) tutki Pohjois-Lapin kuolleisuutta Inarin ja Utsjoen kunnissa vuosina 1979–2005. Noina vuosina kuoli 625 saamelaista. Yksi kohorttitutkimuksen tuloksista oli se, että itsemurhakuolleisuus saamelaismiesten keskuudessa on 70 prosenttia korkeampi kuin valtaväestöllä.

Soininen (2008: 55) kirjoittaa, että itsemurhat arktisten alkuperäiskansojen keskuudessa olivat harvinaisia ennen vuotta 1960, mutta viime vuosina ne ovat yleistyneet. Yhdeksi syyksi hän arvelee sitä, että tytöt ja naiset ovat jättäneet yhteisönsä. Soinisen tutkimuksen mukaan kolttsaamelaisilla on korkein it-

semurhakuolleisuus. Heidän terveytensä on kaiken kaikkiaan huonompi kuin muilla saamelaisryhmillä. Soininen sanoo, että tämä heijastaa akkulturaation negatiivisia vaikutuksia kolttasaamelaisiin.

KULTTUURI

Neljäntenä tutkimusaiheiden osa-alueena oli kulttuuri, johon ehdotettiin seitsemää aihetta. Vastauksista hieman yli 11 prosenttia liittyi kulttuurin tutkimiseen. Eniten toivottiin tutkimusta perinteisestä maankäytöstä. Muista aiheista yksittäisinä ehdotuksina esille nousi perinnetieto, saamelainen filosofia, uskonto (miten lestadiolaisuuden vaikutus näkyy nykypäivän saamelaisyhteisöissä), saamelainen kirjallisuus, kolttasaamelaisten poronhoito sekä perinteenvälittyminen:

Yksi olisi sellainen, että miten isät siirtävät kulttuuria lapsille nykypäivänä? Meillä isä hoitaa lapsia kotona, kun minä olen töissä. Minkälainen on jäädä poromiehenä kotia hoitamaan lapsia? Mitä se opettaa siinä? Appiukko sanoi, että eihän se ole mistään kotoisin, että isä hoitaa lapsia! Kyllä hänkin hoiti, että ei noin paljon. (...)

Lestadiolaisuus, mikä merkitys sillä on nykypäivänä? Se on vaikuttanut ihmisiin täällä ja se on edelleen ajankohtainen asia. Olen yrittänyt puhua siitä lasten kanssa, mutta usein he eivät edes ymmärrä mistä on kyse, vaikka se on havaittavissa heidän perhe-elämässään. (...)

YHTEENVETO

Yhteenvetona voidaan sanoa, että saamen kielten puolella toivottiin tutkimusta saamen kielten didaktiikasta ja kielisosiologiaan liittyvistä aiheista. Myös saamen kielten nykytilanteesta, kuten murteista ja mediakielestä kaivattiin tutkimusta. Vastaavasti yhteiskunnan osalta nykyajan saamelaisuus ja sen mukanaan tuomat haasteet kiinnostavat ihmisiä: identiteetti, saamelaisten muuttoliike, ulkosaamelaisuus, saamelainen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Terveiden ja hyvinvoinnin suhteen saamelaisten hyvinvointi ja sosiaaliset ongelmat nousivat voimakkaasti esille: syrjäytyminen ja ylipäättään henkinen ja fyysinen terveys. Kulttuurin tutkimusaiheista informantteja kiinnostivat saamelainen maankäyttö ja poronhoito, saamelaisen perinnetiedon sekä perinteen siirtyminen sukupolvelta toiselle.

Lähes kaikki neljään kategoriaan sijoitetut aiheet sopisivat Giellagas-instituutin tutkimuksen piiriin. Ainoastaan ilmastonmuutoksen, terveyden ja mielenterveyden tutkiminen ei varsinaisesti kuulu humanististen tieteiden piiriin ja siksi Giellagas-instituutinkaan toimialaan.

3. SAAMELAISEN NYKY-YHTEISKUNNAN VAHVUUDET JA HAASTEET INFORMANTTIEN SILMIN

Giellagas-instituutin selvityksen tärkeimpänä tavoitteena oli selvittää saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin koulutus- tarpeita Suomessa. Lisäksi päätimme selvitystä suunniteltaessa tiedustella informanteilta sitä, miten he näkevät ja kokevat nyky-yhteiskunnan saamelaisina tai ylipäätään henkilöinä, jotka joko työskentelevät saamelaisasioiden parissa tai muutoin ovat kytköksissä saamelaisyhteisöihin (esimerkiksi saamelaislasten suomalaisvanhemmat). Tarkoituksena oli myös selvittää lisää mahdollisia tutkimustarpeita, jotka eivät tulleet esille kysymyksessä, jossa tiedusteltiin tutkimusaiheita saamen kieliin ja saamelaiseen kulttuuriin liittyen.

Nyky-yhteiskuntaa koskevia kysymyksiä oli kaksi: 1) mitkä saamen kieliin ja saamelaiskulttuuriin liittyvät asiat ovat hyvin Suomessa ja 2) mitkä saamen kieliin ja saamelaiskulttuuriin liittyvät asiat ovat huonosti Suomessa. Vastauksia tuli paljon: ensimmäiseen kysymykseen 58 ja jälkimmäiseen 119. Suuret luvut selittyvät osin sillä, että yhdessä vastauksessa saattoi olla useampia asioita, joihin informantit olivat tai eivät olleet tyytyväisiä. Kyselylomakkeissa oli jonkin verran tyhjiä vastauksia, mutta yksilöhaastatteluissa kysymyksiin vastasivat kaikki. Moni informantti kysyi kesken haastattelun, vastasiko tämä kysymykseen vai sen vierestä. Vastaukset olivat toisinaan ajatuksenvirtaa, joka teki analysoinnista mielenkiintoista, joskin hankalaa.

3.1. MITKÄ SAAMEN KIELIIN JA SAAMELASEEN KULTTUURIIN LIITTYVÄT ASIAT OVAT HYVIN SUOMESSA?

Joka kolmas informantti oli tyytyväinen siihen, että **saamen kielten ja kulttuurin arvostus on noussut** viimeisten vuosikymmenien aikana. Tyytyväisyyttä esiintyi kaikissa ikäryhmissä ja saamelaisryhmissä niin saamelaisalueella kuin sen ulkopuolella.

Saamen kielen ja kulttuurin koulutusta on saatavilla. Pukua tohditaan taas käyttää ja saamelaisuus on nyt jotenkin koko Suomessa IN! (....)

Asenneilmapiiri on myönteinen. Ei nähdä enää pahana. Kulttuuria arvostetaan. Kun ihmisten kanssa jutellut maailmalla, niin ovat olleet kiinnostuneita meidän kielestä ja kulttuurista. Nuorilla on hyvä itsetunto: heille saamelaisuus on myönteinen asia. Ei ole enää saamelaisvastaisuutta. (Veikko Feodoroff, Sevettijärvi)

Kun tulin Inariin vuonna 1975, saamen kieltä kuului harvakseltaan, inarinsaamea ei juuri yhtään. Maailma on muuttunut parempaan suuntaan. Saamen kieli kuuluu nykyään ihan eri tavalla. Lapsille on itsestäänselvyys puhua saamea. Koulu tukee lasten identiteettiä. (Juhani Nousuniemi, Inari)

Asiat ovat parantuneet: saamen kieli on vähitellen tulossa samanarvoiseksi kuin muutkin kielet. 2000-luvulla on tullut saamelainen kulttuuri, taide ja musiikki hyvin esille. Minusta hyvä, kun meille nuorillekin on tullut moderni saamelainen musiikki. Hyvä, kun kulttuuri on edistynyt. (....)

Saamelaisuudella alkaa olla hyvä imago. Erityisesti tähän ovat vaikuttaneet nuoret, jotka ovat aidolla ja luonnollisella tavalla, ilman katkeruutta menneestä, saamelaisuudestaan ylpeitä ihmisiä. Kulttuurin kautta välitetty kuvaa näistä nuorista. (....)

Näen omista lapsistani sen, että he eivät häpeä saamelaisuuttaan. Heidän mielestään on hienoa olla saamelainen. Itse olen pyydellyt anteeksi sitä, että olen saamelainen. Nuorena piilottelin etnistä taustaani. (....)

Mielestäni asiat ovat paremmin, mutta kuitenkin asioiden eteen on tehtävä töitä. Tämän hetkinen elämän tilanne vaatii enemmän töitä oman kulttuurin edistämiseen. Saamelaisalueella olevien kuntien saamelaiset ovat vähemmistönä, joka tuo omat haasteensa oman kulttuurin säilyttämiseen. Positiivisena asiana näen saamen kielen käytön lisääntyneen nuorten keskuudessa. (....)

Vastaukset voisi tiivistää siten, että saamen kieliä ja saamelaisuutta ei tarvitse enää hävetä. Muutama haastateltava sanoi olevan vaikea ymmärtää sitä, että saamelaisuutta on joutunut menneisyydessä häpeämään.

Toiseksi eniten tyytyväisiä oltiin **saamen kielen ja saamenkieliseen opetukseen**. Tätä mieltä oli joka viides informantti.

Se että opetusta on mahdollista saada. Minusta oli hienoa, kun Tampereen saamelaisnuoret pääsivät saamelaisnuorten taidetapahtumaan, eikä heidän tarvinnut maksaa siitä mitään. Sellaista saisi olla enemmän.

(Anne Koistinen-Laiti, Tampere)

On mahdollisuus opiskella kieltä. Ylioppilaskirjoitukset inarinsaameksi. Kielipesätoiminta hyvä asia inarinsaamen kannalta. Vielä parannettavaa olisi. Opiskelussa tulisi olla jatkuvuutta: kielipesälapsille opetusta lukioon asti.

(Petra Kuuva, Jääli)

On hyvä, että kielen opiskelun arvostus on noussut ja että periaatteessa saamelaisen on mahdollista saada pätevää opetusta äidinkielellään. (....)

Saamelaisten oikeus omakieliseen opetukseen saamelaisten kotiseutualueella on parantunut huomattavasti viimeisen vuosikymmenen aikana. Vuoden 1999 alusta lähtien valtio on myöntänyt saamelaisten kotiseutualueen kunnille ja muille alueella toimiville koulutuksen järjestäjille erillisen valtionavustuksen saamen kielten ja saamenkieliseen opetukseen. Saamelaisten oikeutta omaan kieleensä toteuttaa opetustoimissa perusopetuslaki (628/1998), lukiolaki (629/1998) ja laki ammatillisesti koulutuksesta (630/1998). Lisäksi valtio myöntää vuosittain määrärahan saamenkielisten oppimateriaalien tuottamiseen.

Saamelaiskäräjien (2008: 18) koulutusraportin mukaan saamelaisten kotiseutualueella annetussa perusopetuksessa on nähtävissä edistystä. Edistysaskeleina voidaan pitää 1) saamenkielisen opetuksen laajenemista kattamaan entistä useampia oppiaineita 2) vuosituhannen alusta alkaen opetusta on annettu kaikilla kolmella saamen kielellä ja 3) syksystä 2007 alkaen saamenkielistä opetusta on annettu kaikissa saamelaisten kotiseutualueen kunnissa. Lisäksi inarinsaamenkielinen opetus on hieman lisääntynyt ja pohjoissaamenkielistä opetusta saavien oppilaiden määrä on kasvanut jonkin verran.

Kolmanneksi eniten kiiteltiin **lainsäädäntöä**, sillä muun muassa saamen kielilaki on ollut voimassa vuodesta 1992 lähtien. Saamen uudistettu kielilaki (1086/03) tuli voimaan vuoden 2004 alussa. Sen tarkoituksena on turvata perustuslaissa säädetty saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Lain tavoitteena on taata saamelaisille oikeus oikeudenmukaiseen

oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon sekä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota. Laki koskee kaikkia Suomessa puhuttavia saamen kieliä: pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea.

Saamelaisten kielellisistä oikeuksista on säädetty myös eri hallinnonalojen erityislainsäädännössä. Merkittävimmät säännökset sisältyvät koulu- ja opetustoimen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon (mm. lasten päivähoitolaki 36/73) lainsäädäntöön. Lisäksi saamen kielilain säännöksiä on noudatettava keskeisissä lain soveltamispiiriin kuuluvissa viranomaisissa sovellettaessa potilaan asemasta ja oikeuksista annettua lakia (785/92) ja sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettua lakia (812/00).

Suomessa lainsäädännössä on lähemmäs sata erilaista saamelaisiin liittyvää säädöstä. Erään informantin mukaan Suomessa onkin pohjoismaiden paras lainsäädäntö, joka takaa saamelaisille parhaat oikeudet. Lainsäädäntö nähtiin hyväksi seuraavien asioiden vuoksi: se suojelee saamen kieltä ja kulttuuria, turvaa saamenkielisen perusopetuksen ja päivähoidon saamelaisalueella sekä turvaa oikeuden käyttää saamen kieltä saamelaisten kotiseutualueella.

Neljänneksi eniten informantit olivat tyytyväisiä **saamenkieliseen mediatarjontaan**. Etenkin 2000-luvun visuaalinen media on tavoittanut yhä useampia saamelaisia ympäri maata ja maailmaa. Pohjoissaamenkieliset tv-uutiset Ođđasat aloitti vuoden 2002 alussa. Tv-uutisia voi seurata myös internetissä. Saamenkielinen lasten tv-ohjelma Unna Junná aloitti syksyllä 2007. Ohjelman tuottavat YLE Saamen Radio Inarissa ja SVT Sápmi Kiirunassa. Yksi haastateltava sanoi, että visuaalisen median mahdollisuuksia tulisi tutkia lähemmin: *Visuaalisuus on niin voimakas väline, että tekijöitten pitäisi tietää sen voimasta.*

3.2. MITKÄ SAAMEN KIELIIN JA SAAMELAISKULTTUURIIN LIITTYVÄT ASIAT OVAT HUONOSTI SUOMESSA?

3.2.1. OPETUKSEN ONGELMAT

Suurimpana epäkohtana nähtiin saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen ongelmat. Lähes joka kolmas informantti sanoi, että opettaja- ja oppimateriaalipulalle täytyisi tehdä jotain pikimmiten. Sama asia toistui kyselylomakkeissa ja yksilöhaastatteluissa kautta linjan.

Myös saamelaiskäräjien (2008) mukaan saamen kielen opetustilanteessa on huolestuttavia piirteitä. Esimerkiksi koltansaamenkielinen opetus on katkeamassa ja kielen opetustilanne on siksi hälyttävä. Opetusta annetaan vain muutamalle oppilaalle (lukuvuonna 2007–2008 kahdelle), eikä kouluun ole enää tulossa lisää

kieltä osaavia oppilaita. Opettajatilanne on heikentynyt 2000-luvulla. Saamelaiskäräjien mukaan opettajapula koskee kipeimmin inarinsaamea ja koltansaamea sekä kaikilla kolmella saamen kielellä annettavaa aineopetusta.

3.2.2. VALTAVÄESTÖN TIETÄMÄTTÖMYYS

Toiseksi eniten informantteja vaivasi se, että **suomalaiset tietävät hyvin vähän saamelaisista**. Tätä mieltä oli joka neljäs.

Suomessa ei yleisestikään tiedetä saamelaisista kovin paljon. Olisi tärkeää jo päiväkodissa ja koulussa oppia saamelaiskulttuurin värikkyystä ja erityispiirteistä, sitä myöten suvaitsevaisuus voisi lisääntyä ja myös saamelaislapset innostuisivat oppimaan lisää omasta kielestä ja kulttuurista. Päiväkodeista tulisi tehdä enemmän saamelaisia (sisustus, lelut, työt), ainakin saamelaisalueella. (Mirka Halonen, Utsjoki)

Kirjoitin ylioppilaskirjoituksissa historian, johon piti lukea kuusi kirjaa. Lukemista kertyi noin 1200 sivua. Kirjoissa oli paljon suomalaisten ja ruotsalaisten historiasta. Saamelaisten historiasta oli 1,5 sivua. Haluaisin saada vastauksen siihen, miksi saamelaisista ei opeteta tuon enempää. (Niillas Holmberg, Utsjoki)

Informanttien mukaan tietämättömyys tulee esiin esimerkiksi koulussa tai työpaikoilla, joissa saamen kielistä ja saamelaisten kulttuurista/historiasta ei tiedetä juuri mitään. Suomalaisilla on yleensä myös hyvin stereotyyppinen saamelaiskuva. Etenkin ulkosaamelaiset kokivat toisinaan joutuvansa stereotyyppien kohteiksi.

Kuva saamelaisista täällä Tampereella ei ole enää niin idealisoitu kuin pohjoisessa, täällä saamelaiset enemmän Pirkka-Pekka Peteliuksen esittämiä koomisia hahmoja, toilailevia alkuasukkaita. Täällä ei kannata kaikille mainostaa. Saamelaiset koetaan laiskoina, stereotyyppisinä tai tietynlaisina hahmoina. (...)

Etelässä ei tiedetä saamelaisista mitään. Yhdessä tv-ohjelmassa kysyttiin, että mikä lippu on kyseessä. Kukaan ei tiennyt, että se on saamen lippu. Ja ne luulevat, että me asutaan iglussa [informantti nauraa] ja meillä ei ole sähköjä. (...)

Rauna Kuokkanen (1999) kutsuu etnostressiksi kokemusta, että henkilö ei kykene täyttämään muitten asettamia todellisia tai kuviteltuja vaatimuksia siitä, mitä on

olla saamelainen. **Etnostressi on yksilön kokema stressiä, joka on seurausta etnisen identiteetin kyseenalaistamisesta.** Kuokkasen mukaan stereotyyppiset näkemykset eivät ole mitään vitsin aiheita, vaan niillä on suuri merkitys itsekuvan muodostumiselle. Ne vähättelevät ja rajoittavat monenkirjavaa todellisuutta ja samalla vaientavat saamelaisten omat äänet ja tulkinnat, kuten eräs informantti kuvaa:

Nehän määrittelevät meidät siten, "että ethän sinä voi olla saamelainen: sinullahan on vihreät silmät, vaaleat hiukset, olet pitkä, et puhu saamea, eikä sinulla ole porojakaan. Nykyään lisänä vielä se, että jos ei asu saamelaisalueella. Sittenhän se poru vasta syntyikin: et sinä voi olla saamelainen". Kukaan ihminen ei ole niin vahva, että jos tuollaisia kysymyksiä esitetään toistuvasti, että sitä nyt enää jaksaisi heilua saamen lipun kanssa.

Jos sinä haluat olla saamelainen, sinulla täytyy olla poroja ja sinun täytyy tietää, miten lohta pyydettiin 50 vuotta sitten, miten tynnyreitä valmistettiin muinoin, miten pukea lapsi lapinpukuun. On toisinaan raskasta olla saamelainen. Täällä [saamelaisalueella] sen vielä jotenkin jaksaa, mutta voin hyvin kuvitella millaista on opettaa saamea lapsilleen saamelaisalueen ulkopuolella. Kun asuin X:ssä [kaupungissa], olin toisinaan iloinen saamelainen. Toisinaan taas tuntui siltä, etten osaa sitä ja tätä. En kai minä olekaan mikään oikea saamelainen. (...)

Saamelaisalueella asuvat saamelaiset sanoivat kohdanneensa negatiivisia asenteita esimerkiksi työpaikoilla, etenkin koulumaailmassa. Saamelaisopettajat kertoivat, että mikäli koulussa on järjestetty saamelaiseen kulttuuriin liittyvää koulutusta, muut opettajat ovat osallistuneet niihin laiskanlaisesti. Saamelaisopettajien mukaan jotkut suomalaisopettajat ovat ilmaisseet selkeästi, etteivät saamelaiseen kulttuuriin liittyvät tapahtumat kiinnosta heitä. Esimerkiksi Saamelaiskäräjien järjestämä vuosittainen saamelaisnuorten taidetapahtuma on herättänyt närää tiettyjen kuntien opettajapiireissä. Asiasta tuntuu olevan vaikea keskustella työpaikoilla. Asian vaikeudesta kertoo sekin, että harva saamelaisopettaja haluaa esiintyä nimellään selvityksessä.

Informantit toivoivatkin, että saamen kieleen ja saamelaiseen kulttuuriin liittyviä kursseja järjestettäisiin etenkin saamelaisasioiden parissa työskenteleville viranomaisille, opettajille ja esimerkiksi matkailualan henkilöstölle. Monen haastateltavan mukaan kurssien olisi oltava pakollisia viranomaisille.

En tiedä onko se Giellagaksen tehtävä, ehkä se on enemmän saamelaiskäräjien tehtävä, jos aatellaan matkailukenttää täällä alueella, iso

osa ihmisistä elää matkailusta. Sesonkityöntekijöiden pitäisi tietää jotain saamelaiskulttuurista. En tiedä pitäisikö se olla sähköisessä vai painetussa muodossa. Viime syksynä tuli Saariselällä työskenteleviä sesonkityöntekijöitä. Kysyin että montako saamen heimoa Suomessa on. Sieltä tuli semmoista, että 11, 17 ja 9. Kysyin montako saamen kieltä Suomessa on, niin ei ollut minkäänlaista hajua. (Jan-Erik Paadar, Inari)

Saamelaiskäräjien hallintopäällikkö Juha Guttorm tunnistaa saman ongelman: saamelaisista tiedetään vähän. Hän kertoo, että Helsinkiin suuntautuvilla neuvottelumatkoilla viranomaisille täytyy usein kertoa perusasiat saamelaisista ennen kuin voidaan aloittaa varsinaisten asioiden käsittely. Guttorm sanoo, että saamelaiskäräjät suunnittelee aloittavansa tiedotuskampanjan saamelaisista lähitulevaisuudessa.

Moni informantti sanoi, että saamelaisten kulttuuria ja historiaa tulisi opettaa jo alakoulussa valtakunnallisen opetussuunnitelman mukaisesti. Tämä voisi lisätä tietoisuutta ja suvaitsevaisuutta saamelaisia kohtaan. Nykyinen opettajan-koulutusjärjestelmä huomioi Suomen vähemmistöjä varsin vähän. Esimerkiksi Oulun yliopiston luokanopettajakoulutuksen pedagogisiin opintoihin kuuluu Monikulttuurisuuskasvatus, jonka kurssikuvaus on seuraavanlainen:

Kurssilla perehdytään kansainvälistymisen ja globalisaation tuomiin haasteisiin sekä Suomen maahanmuuttotilanteeseen ja -politiikkaan erityisesti kasvatuksen ja koulutuksen näkökulmasta. Tutustutaan monikulttuurisuusteorioihin ja alan keskeisiin käsitteisiin soveltaen niitä opettajan työn arkeen.

Kurssi on kolme opintopistettä, ja sen sisällöksi mainitaan muun muassa kansainvälistyminen ja globalisaatio, interkulttuurisen opetustyön haasteet ja interkulttuurinen kompetenssi, Suomen kulttuurivähemmistöt sekä maahanmuuttotilanne ja -politiikka. Kurssikuvauksessa ei mainita erikseen esimerkiksi sitä, mitä kulttuurivähemmistöjä luennoilla käsitellään.

Esimerkiksi Australiassa Newcastle'n yliopistossa opettajiksi opiskeleville kuuluu pakollinen maan alkuperäiskansaan, aboriginaaleihin, liittyvä 20 opintopisteen (20 units) opintokokonaisuus. Siihen kuuluu kaksi pakollista kurssia, mutta opiskelijat voivat näiden lisäksi valita valinnaisopintoja kuudesta muusta kurssista, joista kukin on 10 opintopistettä (10 units). Ilman hyväksytyä opintokokonaisuutta ei voi pätevoityä opettajaksi. Opiskelijat itse ovat olleet tyytyväisiä järjestelmään.

3.2.3. SAAMEN KIELILAIN HUONO TOTEUTUMINEN

Kolmanneksi eniten epäkohtia nähtiin siinä, että **saamen kielilaki ei toteudu saamelaisalueella**. Tätä mieltä oli joka neljäs informantti. Toisaalta saamelaisia koskevaa lainsäädäntöä myös kiiteltiin kohdassa 3.1.

Meillä on kielilaki, mutta käytännön tasolla se toteutuu heikosti. Osasyynä saattaa olla se, että me emme vaadi viranomaisilta kielellisten oikeuksiemme toteutumista. Olemme hieman arkoja vaatimaan palveluja omalla kielellämme. (Juha Guttorm, Inari)

Informanttien mukaan saamenkielisiä palveluita on vaikea saada, joskus jopa mahdotonta. Tämä tuli esille inarinsaamelaisten ja koltansaamelaisten vastauksissa, mutta myös niissä saamelaiskunnissa, missä on vähän saamelaisia. Yksi informantti sanoi, että vähäisen määrän vuoksi saamelaisten tarpeita vähätellään virkamiesportaassa.

Kielen käyttömahdollisuudet ovat vähäisiä, sillä sitä voi käyttää vain tietyissä yhteyksissä (kotona ja muiden saamelaisten kanssa keskustellessa) ja paikoissa (kouluissa, lastentarhassa, saamelaisjärjestöissä), mutta ei lainkaan postissa, pankissa, verovirastossa, terveydenhuollon parissa. Saamenkielisiä palveluita voi vaatia, mutta käytännössä niitä ei saa tai mikäli saa, niin huonolaatuisempaa kuin muita palveluita. Tulkkeja ei ole saatavilla ja mikäli vaatii tulkkipalvelua, sitä pidetään nurisemisena. (...)

Raha estää kulttuurisen jatkuvuuden. En tiedä onko vuodeosastolla koltansaamenkielentaitoista henkilökuntaa. Vanhuksilla ei ole henkilöä, jonka kanssa voisi keskustella. Muistan oman mummon, kun dementoitui, se vähäinenkin suomi katosi kokonaan. Koltansaamen tuli niin vahvana. Koulutettua ja kieltä puhuvaa henkilökuntaa pitäisi olla. (Pirjo Semenoff, Ivalo)

Usea informantti sanoi, että saamelaiset eivät tiedä oikeuksistaan tarpeeksi. Osa oli väsynyt vaatimaan oikeuksiaan ja hakemaan niistä tietoa.

Kaikki viranomaispaperit voi saada saamenkielisinä kunhan pyytää niitä erikseen, mutta aina pitää vaatia. (Elle-Kåre Aikio, Utsjoki)

Saamen kielilailla ei ole todellisuudessa mitään merkitystä, mikäli sen pitäisi jollakin lailla edistää ja tehdä saamelaisten arkipäivästä helpompaa. Kaikki

palvelut ovat vääntämisen takana ja ihmiset alkavat uupua. Viranomaisilla ei ole tietoa siitä, miksi kielilaki on olemassa. Alkaa pikku hiljaa loppua usko. Miksi meillä sitten on perustuslaki, kielilaki ja poronhoitolaki, mikäli niiden tarkoituksena ei ole edistää mitään? (...)

Informantit toivoivat, että saamelaiden oikeuksista järjestettäisiin koulutusta tai edes jonkin tason tiedottamista.

Kaikilta, jotka työskentelevät saamelaisasioiden parissa, täytyisi vaatia saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin tuntemusta ja se pitäisi ottaa huomioon jo virkaa täyittäessä. Instituutioiden tulisi kouluttaa työntekijöitään, mikäli he eivät omaa näitä taitoja. (...)

Monesti tulee ristiriitoja, kun vanhemmat eivät tiedä että mihin heillä on oikeus vaatia, vaikka päivähoiton suhteen. Ihan hyvin voisi järjestää yhden opintoviikon opetusjakso, että mitkä ovat sinun oikeudet saamelaisena. Kuinka moni meistä tietää lakipykälistä? Tuntuu toisaalta hullulta, että pitää olla tietoinen semmoisista asioista. (...)

Yllättävä tutkimustulos oli se, että yli puolet inarinsaamelaisista ja koltansaamelaisista informanteista kritisoi kielilakia. Suurta huolta herätti se, että kielilain myötä ne, jotka hallitsevat inarinsaamen ja koltansaamen suullisesti ja kirjallisesti hyvin, antavat taitonsa ja voimavaransa byrokratian pyörittämiseen. Inarinsaamen ja koltansaamen osaajat työskentelevät kääntäjinä esimerkiksi saamelaiskäräjillä ja saamelaiden kotiseutualueen kunnissa. Muutama haastateltava näki asian myös kaksijakoisena: kielilakia pidetään hyvänä, mutta ilmoitusten ja virallisten asiapapereiden kääntäminen nähtiin resurssien tuhlaamisena.

*Inarinsaamelaiden ongelmana on se, että tekijöitä on niin vähän. Esim. kielilain toteuttaminen täysin on mahdotonta. Kielilaki voi toteutua pohjoissaamen osalta, mutta inarinsaamen osalta epärealistinen. Suomenkielisten tekstien kääntäminen inarinsaameksi on minusta ajan ja resurssien haaskausta, sillä inarinsaamelaiset osaa suomea. Se nostaa kielen statusta, joka on omalta osaltaan ihan hyvä juttu. Ja ymmärrän miksi kielilaki on syntynyt. Sehän on selvä, että aikaisemmin niitä pidettiin eri murteina. Jos kielet ovat murteen asemassa, ne eivät saa oppimateriaalia. **(Petter Morottaja, Helsinki)***

*Kaksijakoinen homma. Hyvä, kun kielet näkyvät, sillä se nostaa kielen statusta. Tuntuu, että toisaalta turhaa. Ihmiset eivät kuitenkaan aktiivisesti käsittäkseni ilmoituksia lue. **(Veikko Feodoroff, Sevettjärvi)***

Tilanne on nyt niin tiukka [koltansaamessa], että täytyy tehdä tosi rankkoja priorisointeja. Nettisivusto, oppimateriaalin tuottaminen, eihän kukaan vastusta niitä, mutta jos tekijöitä on kolme, niitä ei saisi rasittaa sillä että ne kääntävät Inarin kunnan ilmoituksia koltaksi. Koko energia pitäisi pistää siihen, mikä on vielä elävää ja vahvistaa sitä. (....)

Paljon enemmän merkitystä on koltansaamenkielisellä päivähoidolla kuin asiapapereiden kääntämisellä. Pitäisi puhua! Kaikki ilo ja hyöty hukkuvat saamelaiskäräjien asiapapereiden kääntämiseen. Kielityö hukkuu siihen, mitä tehtaillaan. Se on tehtailua. Se ei vastaa ihmisten tarpeita. Mitä jää käteen? Kääntäminen palvelee kielilakia, se ei palvele ihmisiä ympärillään. (....)

Klemetti Näkkäljärvi (2008) selvitti saamen kielilain toteutumista vuosina 2004–2006 saamelaisten kotiseutualueella ja keskeisissä saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolisissa viranomaisissa, joita kielilaki koskee. Selvitys toteutettiin laajana lomakekyselynä, jossa 169 taholta kysyttiin tietoja muun muassa saamenkielisten palvelujen laajuudesta, saamen kielen taidosta ja käytöstä sekä saamen kielen edellytyksistä työtehtävissä. Tahoista 52 jätti vastaamatta.

Näkkäljärven (2008) selvityksen tuloksista ilmeni muun muassa, että saamen kielilaki ei ole kasvattanut merkittävästi viranomaisten saamen kielen taitoa. Lisäksi monissa kuntien ja valtion viranomaisissa on epäselvää, mitä saamen kielilain veloitteet konkreettisesti tarkoittavat, eikä joissakin viranomaisissa ole täsmällistä tietoa eri saamen kielten eroista ja niiden alueellisesta jakaantumisesta. Selvityksen mukaan saamen kielilaista ja saamelaisten kielellisistä oikeuksista tulee tiedottaa. Saamenkielisiä palveluita pitää myös vaatia viranomaisilta, jotta ne tulisivat luontevaksi osaksi saamelaisten elämää.

Lapin Kansan haastattelussa Näkkäljärvi sanoo tilanteen jopa huonontuneen vuosituhannen vaihteen jälkeen. Viranomaiset eivät pysty palvelemaan saamelaista väestöä saameksi. Näkkäljärven mielestä kyse on usein tahdosta. Osa viranomaisista jättää noudattamatta kielilakia ihan tietoisesti, osa tiedostamatta. (Haapala 2008.) Näkkäljärven selvityksen mukaan viranomaisista vajaa 10 prosenttia kykenee palvelemaan asiakkaitaan saamen kielellä.

3.2.4. SAAMELAISTEN KESKINÄINEN EPÄTASA-ARVO

Neljäntenä epäkohtana nousi vahvasti esille **saamelaisten sisäinen arvojärjestys**. Aihe puhutti etenkin inarinsaamelaisia ja kolttasaamelaisia läpi haastattelun. Lähes kaikki inarin- ja kolttasaamelaiset informantit olivat sitä mieltä, että Suomen saamelaiset eivät ole tasavertaisia keskenään. Kaksi inarinsaamelaista piti saamelaisryhmiä keskenään tasa-arvoisina.

Inarin- ja kolttasaamelaiset informantit kertoivat kohdanneensa syrjintää pohjoissaamelaisten taholta. Kolttasaamelaisilla oli näitä kokemuksia inarinsaamelaisia enemmän.

Yksi pohjoissaamalainen nainen sanoi, että tehdään tällöinen sopimus, että 'sinä opettelet pohjoissaamea ja hän opettelee kolttaa'. Ja sitten lyötiin kättä päälle. Sitten minä opettelin pohjoissaamea. Olen kaksi kertaa kysynyt siltä naiselta, että koska aiot sitä kolttaa opetella, se naurahti että 'mitä sää nyt, säähän opit jo sitä saamea'. En tunne yhtään ainutta pohjoissaamelaista, joka olisi opetellut kolttaa. Tunnen aika monta kolttaa, jotka ovat opetelleet pohjoissaamea. (....)

Vuoden 1971 jälkeen syntyneet koltat ovat menettäneet kielensä. Jos puhun pohjoissaamea pohjoissaamalaisessa maailmassa 'Nythän sinä puhut saamea', mutta jos puhun kolttaa, niin se on sama kuin ei puhuisi saamea. Olen kokenut niin suomalaisessa kuin saamelaisessa maailmassa, että pitää aina olla kymmenen kertaa jotakin enemmän siksi että on kolttaa. Että saa anteeksi, kun on kolttaa. (....)

Minulle sanottu, että pitäisi vaihtaa inarinsaame pohjoissaameksi. Olisi "helpompaa", kun olisi vain yksi saamen kieli. (....)

Osa informanteista koki assimiloinnin tapahtuvan saamelaisten omassa keskuudessa. Haastatteluissa oli havaittavissa katkeruutta.

Me lainataan pohjoissaamalaisesta vaatetuksesta, mutta muut saamelaisryhmät eivät lainaa kolttavaatetuksesta. Valkeapään Elle käyttää hopeaa ja juurta, jos ajatellaan että koltat tekevät juuritöitä, mutta kolttavaatteen mallista, päähineitten mallista, kuvioista, muut saamelaiset eivät lainaa. Minusta se heti semmoinen, että siinä ei ole mitään, mikä olisi ihailtavaa. (....)

Jotkut inarinsaamelaiset ja kolttasaamelaiset sanoivat, että mikäli heidän täytyisi sulautua johonkin, niin he sulautuisivat mieluummin suomalaisiin kuin pohjoissaamelaisiin. Muutama haastateltava sanoi, että kolttasaamelaiset tekevät edelleen väärtiliiton mieluummin suomalaisten kuin pohjoissaamelaisten kanssa. Yksi kolttainformantti kertoi olevansa pohjoissaamelaisten kanssa tekemisissä. Hänen mukaansa muut kolttasaamelaiset pitävät häntä maanpetturina.

Lisäksi inarinsaamelaiset ja pohjoissaamelaiset kertoivat, että heidän kieliään ei pidetä ”oikeana” saamen kielenä. Saamen kielestä puhuttaessa tarkoitetaan aina pohjoissaamea. Opettajaksi opiskeleva inarinsaamelainen Petra Kuuva pohtii asian vaikutusta inarinsaamelaisiin nuoriin:

*Miten nuoriin vaikuttaa se, kun pohjoissaamen synonyymi on saame?
Olisi puhuttava pohjoissaamesta, inarinsaamesta ja koltansaamesta.
Pääsääntöisesti ei kukaan tee sitä tahallaan. Suomalaisetkin saavat kuvan,
että on vain yksi saamen kieli. Ihmiset ovat olleet hämmästyneitä, kun he
ovat kuulleet että Suomessa useampia saamen kieliä.*

Muiden muassa Lina Gaski (2000) on kirjoittanut, että saamelaisuuden kategoria, tai käsitys siitä kuka määrittellään saamelaiseksi, on liian kapea. Saamelaisuuden normina on pohjoisessa asuva saamenkielinen pohjoissaamelainen, jolla on vahva yhteys perinteisiin elinkeinoihin.

Muutamat informantit toivoivatkin saamelaisten epätasa-arvosta avointa keskustelua saamelaisyhteisöissä. Erään informantin mielestä suurin vastuu on pohjoissaamelaisilla:

*Suurin vastuu tästä on hierarkian yläpäässä olevilla tahoilla eli
pohjoissaamelaisilla. Oon kuullut niin uskomattomia lausuntoja niin monelta
pohjoissaamelaiselta, että ne eivät edes itse tajua mitä he sanovat. Minä aina
vaan nielen sen. Eihän kukaan lähtökohtaisesti halua olla uhri.*

*Aina kun tehdään tutkimuksia ja kysytään, että onko paljon tullut syrjintää.
Pitää olla hyvin vahva ihminen että sanoo että on tullut syrjintää. Semmoinen
ihminen, joka todella on peukalon alla, sanoo että kaikki on hyvin. Ihminen
peittää loppuun asti sen, että on katkeamispisteessä tai heikoilla. Yhtä lailla
kuin muut saamelaiset, koltat ovat hyvin ylpeitä ihmisiä. (....)*

Informanttien mukaan saamelaisten epätasa-arvon juuret ovat syvällä. Syiksi mainittiin muun muassa kolttien asuttaminen alueelle, joka on vienyt utsjokelaisilta laidunmaita ja inarinsaamelaisilta kalastusvesiä. Lisäksi koulu- ja asuntola-aika on jättänyt syviä haavoja kolttiin. Anna-Riitta Lindgren (2000: 117, 198) kirjoittaakin, että kolttasaamelaiset kärsivät kaksinkertaisesta diskriminaatiosta, sillä

sekä suomalaiset että pohjoissaamelaiset ovat syrjineet heitä kouluaikoina.

Muutama pohjoissaamelainen informantti kertoi siitä, miten kolttasaamelaisia kohdeltiin asuntolassa. Informanttia kiusattiin, mutta hänen mielestään kolttasaamelaisia kohdeltiin vielä huonommin:

En yhtään ihmettele, että kolttasaamelaisilla on vaikeuksia pitää kulttuuriaan ja kieltään yllä. Etenkin pojat olivat alimmassa kastissa. Heitä kohdeltiin kuin eläimiä: heitettiin jokeen, työnnettiin pää vessanpönttöön. Hyvä, ettei tapettu. Rahat varastettiin heti, kun kolttasaamelaiset tulivat kotoa. Asuntolanhoitaja oli kiusaajien puolella. (...)

Haastatteluissa nousivat esille myös toisen maailmansodan jälkeen syntyneiden kolttasaamelaisten kokemukset oman yhteisön sisällä. Kaksi informanttia kertoi, kuinka heitä syyllistetään siitä, että he eivät oppineet koltansaamea lapsena. Erään informantin mukaan syyllistämisen taustalla ovat heidän omat vanhempansa. Lisäksi hän kertoo, kuinka vanhemmat eivät ole osanneet luopua Suonikylästä:

Kaikki se hyvä, mikä maailmassa yleensäkin on, jäi sinne Suonikylään. Me sitten joudumme kuuntelemaan sitä koko lapsuuden ja nuoruuden. Ihan niin kuin se, mihin me olemme syntyneet, että siinä ei olisi mitään arvokasta. Se on aivan hirveää. Semmoinen, mitä en ole koskaan nähnyt, olen vain kuullut että se on ollut ihme onnen paratiisi. Onko sitten ihme, että ihmiset ovat lähteneet?

Nuorilta kielletään lähtökohtaisesti se, että tämä ei ole hyvä missä me eletään. Jotkut lähtivät Ruotsiin, myöhemmin Etelä-Suomeen. Eikä me tulla takaisin kuuntelemaan sitä samaa laulua, sori vaan. Helposti nuoret uskovat, että paratiisi on jossain uudestaan piirretyn rajan takana. Sitten siellä on juurettomia ihmisiä Ruotsissa ja muualla Suomessa. Vastuu on aina, olosuhteista riippumatta, niillä ihmisillä jotka siirtävät sitä eteenpäin. (...)

3.2.5. ULKOSAAMELAISTEN PUUTTEELLISET OIKEUDET

Viidenneksi suurimpana epäkohtana pidettiin **saamelaisalueen ulkopuolella asuvien saamelaisten puutteellista oikeutta omaan kieleen ja kulttuuriin**. Saamelaiskäräjien mukaan Suomen 9 350 saamelaisesta 60 prosenttia asuu saamelaisalueen ulkopuolella: alle 10-vuotiaiden kohdalla luku on 74 prosenttia. Kotiseutualueen ulkopuolella asuvien osuus on kaksinkertaistunut vuosien 1983–2007 välillä. Muuttoliike on voimistunut 1990-puolivälin jälkeen ja tilastot osoittavat muuttajien olevan useimmiten parhaassa työssä olevia henkilöitä ja

lapsiperheitä. Vuoden 2007 saamelaiskäräjävaalien yhteydessä koottujen tilastojen mukaan saamelaisia asui yhteensä noin 230 kunnassa.

Saamelaiskäräjien hallintopäällikkö Juha Guttorm sanoo, että kotiseutualueen ulkopuolella asuvat saamelaiset ovat suuri haaste tulevaisuudessa. Hänen mukaan saamelaiskäräjillä on keskusteltu siitä, miten saamen kansa, saamen kieli ja saamelaisten kulttuuri säilyy tulevaisuudessa sulautumatta valtaväestöön? Guttorm pohtii, voiko saamelaisuus säilyä esimerkiksi Turussa.

Yksilöhaastattelussa aihe herätti hyvin voimakkaita tunteita – sekä ulko-saamelaisuuden puolesta että sitä vastaan. Osa saamelaisalueen saamelaisista sanoi ymmärtävänsä ulkosaamelaisia, joilta puuttuvat kielelliset ja kulttuuriset oikeudet. Moni heistä kertoi asuneensa kotiseutualueen ulkopuolella.

Osa saamelaisalueen informanteista taas sanoi hyvin suoraan, että saamelaisuus voi säilyä vain saamelaisalueella. He käyttivät kotiseutualueen ulkopuolella asuvista saamelaisista termejä kaupunkisaamelainen ja citysaamelainen.

Jos me alamme laittaa voimavarojamme Helsingissä asuvia saamelaisia varten, niin mikä on tulevaisuutemme? Mihin saamelaisuus katoaa? Mikä voisi olla kaupunkisaamelaisuuden tulevaisuus? On työtä ja haastetta jo siinä, että saamelaisuus säilyy täällä. (....)

Itse ajattelen, että kaupunkisaamelaiset on jotenkin siirtomaajoukkoja jossakin muualla ja emämaa on täällä. Mie en usko, että siellä pystytään pitämään kulttuuria hengissä. Ihmisten puheissa tulee esille, että on kesät sukulaisissa pohjoisessa. Se vaatii sen yhteydenpidon pohjoiseen johonkin paikkaan, mihin tuntee kuuluvansa. Pysisikö vaan kaupunkiympäristössä? Mie olen sitä mieltä, että ei pysy. Ihmiset käyvät lomillansa pohjoisessa hakemassa saamelaisuuden. (....)

Olen nähnyt ikäisiäni saamelaisia, jotka ovat muuttaneet etelään muinoin. He eivät ole enää samoja ihmisiä. Näen heidän olevan saamelaisia, mutta heidän suomalaistumisensa on edistynyt jo pitkälle: näen sen heidän käytös- ja puhetavoista, kehonliikkeistä ja arvoista. Puhumattakaan heidän jälkikasvustaan. Saamelainen tuntee toisensa: minä näen viiden kilometrin päästä että onko kyseessä saamelainen. (....)

Se oli surkuhupaisa kuva, että Oslon kaupunkisaamelaisilla päiväkodin pihalla oli laavu pystyssä. Mulla tuli siinä kohtaa kauheasti kysymysmerkkejä, että mitä se kaupunkisaamelaisuus on? Onko se sitä, että laavu pystytetään kaupunkiin? Jos se on sitä, niin se on tosi hataran alusta päällä. (....)

Ulkosaamelaiset peräsivät oikeuksiaan ja sanoivat olevansa yhtä lailla saamelaisia kuin ne, jotka asuvat pohjoisessa. Monia huolestutti se, että ulkosaamelaisten oikeuksista ei huolehdi kukaan.

Miksi saamelaiskäräjät on olemassa, miksi se ei aja kaikkien saamelaisten etuja? Pitäisi päättää, että sille kuuluu kaikkien saamelaisten asioiden hoitaminen. Saamelaiskäräjillä on valloilla sellainen ajatusmalli, että 'itsestä olette valinneet, miksette tule takaisin?' En ymmärrä sitä, että saamelaisuus olisi kiinni maasta. Maailma muuttuu. Minua häiritsee se, että kaupunkisaamelainen ei voisi olla oikea saamelainen. Miksi ei voi olla monenlaisia saamelaisia? (....)

Saamelaisalueen ulkopuolella asuvat vanhemmat olivat väsyneitä taistelemaan lastensa oikeuksiensa puolesta. Monet heistä tunsivat olevansa hylättyjä sekä saamelaisten että suomalaisten joukossa. Eräs vanhempi kertoi puhuneensa pohjoissaamea omalle lapselleen tämän ollessa vauva. Myöhemmin kieli muuttui suomeksi, sillä vanhemman mielestä hän ei saanut lapseensa minkäänlaista kontaktia. Eräs toinen vanhempi kertoi omista kokemuksistaan seuraavasti:

Olen nähnyt lasteni päivähoitossa, että siellä käy joku venäjäksi tarinoimassa lapsille. Kaikki muut menevät meidän saamelaisten edelle. Ja arvaa mikä siihen on syytä: se kun venäläisiä on niin paljon. Meille ei tarjota mitään. Kirjasto on ainoa, joka tilaa kirjoja pyydettyessä. Aina pitää olla vaatimassa. Ja kun olet väsynyt vaatimaan, niin silloinkin pitää vielä jaksaa vaatia. Se väsyttää ja suututtaa. Miksi on niin vaikeaa olla saamelainen, miksi on niin vaikeaa pitää siitä kiinni? Ne vanhemmat, joilla ei ole tarvetta ylläpitää saamelaisuutta, hylkäävät sen. On paljon helpompi jättää se ja suomalaistua. (....)

Saamelaisalueen ulkopuolella asuvia vanhempia huolestutti heidän lastensa oikeus saamen kielen opetukseen. Suurin osa informanteista kertoi lastensa olevan alle kouluikäisiä. Moni heistä pohti miten lasten kielitaidolle käy, kun he menevät kouluun. Osalla lapset olivat koulussa, ja he olivat saaneet mahdollisuuden opiskella saamen kieltä koulussa.

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella annettavasta saamen kielen opetuksesta ei ole säännöksiä opetuslaeissa. Opetusta on kuitenkin ollut mahdollista antaa opetusministeriön erillisen päätöksen perusteella. Vuonna 1995 saamen kielen opetus saatettiin samojen määräysten alaisiksi kuin maahanmuuttajien omien kielten opetus. Selvitykseen osallistuneita vanhempia loukkasi se, että saamen kieliä rinnastetaan maahanmuuttajakieliin. Eräs heistä sanoi näin:

Huomasin yhdessä Helsingin seminaarissa, että me suomalaiset ei jotenkin tajuta sitä, että ne [saamen kielet] on kieliä, joita puhutaan vaan täällä. Että ne ovat alkuperäiskieliä. Siellä seminaarissa päättäjät jaksaa lyödä niitä tyhmiä tilastoja, joissa kerrotaan että Suomessa asuu niin ja niin monta venäläistä ja niin ja niin monta somalia. Ne samat perustelut tulevat aina. Täällä maahanmuuttajakoulutustyyppi jaksaa kertoa meille, että kuinka paljon täällä puhutaan sitä tätä ja tota kieltä. Suomen tehtävä ei ole suojella näitä kieliä, meidän tehtävä ei ole pitää huolta että joku venäjä säilyy. Se ei tarvitse samalla lailla suojelua kuin joku inarinsaame tai kolttasaame, ja jopa pohjoissaame. Sitä ei voi korostaa ikinä tarpeeksi, että nämä kielet eivät ole verrattavissa muihin. (....)

Vuonna 2006 saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalilautakunta asetti väliaikaisen työryhmän selvittämään saamelaisopetuksen tilannetta ja valmistelemaan ehdotuksia saamelaisopetuksen kehittämiseksi saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Vuonna 2007 saamelaiskäräjät palkkasi selvitystä varten työntekijän kokoamaan tietoja eri puolilla Suomea annetusta saamen kielen opetuksesta. Työryhmä päätti ryhtyä heti toimintansa alussa konkreettisiin toimiin: se toimi kokeiluluontoisesti yhteistyössä Saamelaisalueen koulutuskeskuksen Saame virtuaalikoulu -hankkeen kanssa. Lukuvuonna 2007–2008 verkko-opetukseen osallistui 13, joista yksi oli ulkomailla asuva inarinsaamenkielinen oppilas.

Saamelaiskäräjien (2008) mukaan saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella annettavaa saamen kielen opetusta varten kuntien on vuodesta 2007 alkaen ollut mahdollista saada valtionavustusta enintään 2,5 viikkotuntia täydentävää opetusta varten. Saamen kielen opetusta on viime vuosina järjestetty saamelaisalueen ulkopuolella muutamilla paikkakunnilla. Lukuvuonna 2006–2007 opetukseen osallistui 43 oppilasta muun muassa Jyväskylässä, Kemijärvellä, Lahdessa, Oulussa, Pellossa, Rovaniemellä ja Tampereella. Lukuvuonna 2008–2009 kotiseutualueen ulkopuolella saamea opetettiin 27 oppilaille, joista 21 on perusopetuksessa lähiopetusta saavia oppilaita ja kuusi verkko-opetusta Inarista saavia lukion opiskelijoita.

3.2.6. SAAMEN KIELEN OSAAMATTOMUUS

Saamen kielen osaaminen tai sen osaamattomuus herätti keskustelua yksilöhaastattelujen yhteydessä. Haastateltavien joukossa oli saamelaisia, jotka eivät ole oppineet saamea. Osalla vanhemmat eivät ole halunneet puhua kieltä lapsilleen tai sitten vanhemmat eivät ole itsekään oppineet saamea kotona. Joillekin kielen menetyks on edelleen kipeä asia. Saamea taitamattomat pohtivat sitä, voiko olla saamelainen ilman saamen kielen taitoa.

En koe istuvani mitenkään perussaamelaiseen kuvaan. Nykyisin mainitsen hyvin harvoin, että olen saamelainen. Mikä on perussaamelainen? Ehkä lapsena tuli sellainen jako, kun käytiin X:ssä, niin pikkuserkut olivat aitoja saamelaisia, koska vanhemmat puhuivat heille saamea. He [pikkuserkut] joskus sanoivat, että kun te olette tuollaisia lantalaisia. Juurtui sieltä, että ollaan kaupunkisaamelaisia. Lapsena on ollut lapinpuku ja muuta rekvisiittaa. Ollaan aina oltu ylpeitä siitä. Ennen naimisiin menoa olin Y [sukunimeltäni], minulta kysyttiin usein että olenko saamelainen. Lapsena vastasin aina että joo, mutta nykyisin vastaan että minun isä on saamelainen. On vaikuttanut ihan hirveästi se, että isä on kadottanut kielen, kun piti puhua suomea. Vasta nyt isä on alkanut uudelleen muistelemaan sitä kieltä ja saattamaan sitä uudelleen henkiin. Nousee itku kurkkuun, kun miettii sitä asiaa. (...)

Tuntee ulkopuoliseksi, kun ei osaa kieltä. Aina kuitenkin ollut mieli opiskella saamea, mikäli se olisi helposti toteutettavissa. Voiko olla saamelainen ilman kieltä? (...)

Informantit käyttivät termejä **oikea saamelainen**, **perussaamelainen**, **super-saamelainen ja ylisaaamelainen** kuvatakseen niitä, jotka ovat ”tarpeeksi” saamelaisia. Eräs saamelaisalueella asuva haastateltava, joka ei osaa saamea, määritteli supersaamelaiseksi henkilön, jonka tärkeimpänä lähtökohtana on saamen kieli. Informantin mukaan supersaamelaiset korostavat saamelaisuuttaan koko ajan; kolme haastateltavaa vertasi saamelaisuuteen ”heräämistä” uskon tuloon.

Joidenkin informanttien mukaan saamen kieltä käytetään vallan välineenä. Saamelaiset haastateltavat kertoivat esimerkkejä, joissa heidät oli suljettu keskustelujen ulkopuolelle. Suomalaisinformantit, joilla on saamelainen kumppani, kertoivat että heidän haluaan opiskella saamea ei arvosteta. Toisinaan he ovat kohdanneet vähättelyä.

Olen aina aristellut puhua saamea, koska pohjoisessa ihmisten vastaanottavaisuus saamen kielelle on kaksijakoinen. Jos et osaa saamea,

se ei ole hyvä, mutta jos yrität puhua, sekään ei ole hyvä. Vähän sellaista, että tuossa se etelän nainen vähän yrittää. Vasta sitten, kun muutettiin pohjoisesta, niin puhuin saamea joidenkin kautokeinolaisten kanssa. Sitten täällä X:lla käy ähkkuja, joiden kanssa puhun saamea. (....)

Minä koen asetelmaa saamelaisten itsensäkin keskuudessa semmoista eriarvottamista. Muistan kun yliopistolla opiskellessani juttelin jossain ravintolassa yhden pojan kanssa, joka oli saamelainen. Kun seuraan tuli toinen saamelainen, he rupesivat keskenään puhumaan saamea, mutta eivät valottaneet meille mitään mitä puhuivat. He vähän kuin tarkoituksella loivat ilmapiirin, että voivat keskenään puhua jotain salakieltä, te ette ymmärrä. Tuntui loukkaavalta. Helpommin ehkä myöntää vieraalle, että minussa on saamelaista verta kuin ryhtyy jauhamaan ns. aitojen saamelaisten kesken. Tuntee olevansa niin paljon enemmän suomalainen. (....)

Keskustelua herätti myös se, voiko saamen kieltä opetellut suomalainen olla saamelainen. Kaksi selvitykseen osallistunutta inarinsaamelaista kertoi nykyisestä inarinsaamen tilanteesta, jossa kieltä ovat opetelleet suomalaiset. Toinen informanteista pohti heidän asemaansa saamelaisyhteisössä. Hän kysyi, onko Suomeen syntymässä vähemmistön vähemmistön vähemmistö, joka hallitsee kielen, mutta ei välttämättä kulttuurin koodeja.

Anarâš-lehdessä (1/2009) Matti Morottaja sivuaa aihetta pääkirjoituksessaan Kii lii sämmilâš? ('Kuka on saamelainen?') Morottaja kirjoittaa, että saamen kielen taito ei ole ainoa kriteeri nykyisessä saamelaismääritelmässä. Saamelaisparlamentin vanhassa määritelmässä puuttui kohta kaksi, jonka mukaan henkilö on saamelainen, mikäli hän pitää itseään saamelaisena. Uudessa laissa määritelmää haluttiin laajentaa, jotta mukaan pääsisi myös niitä henkilöitä, jotka tuntevat itsensä saamelaiseksi (edellyttäen että hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan taikka isovanhemman vanhemmista on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään). Morottaja sanoo, että jokainen päättäköön itse tahollaan, onko nykyinen määritelmä parempi kuin entinen.

Morottaja nostaa esimerkiksi kielipesässä inarinsaamen oppineet suomalaislapset. Saamelaismääritelmän mukaan he eivät ole saamelaisia, sillä heidän itsensä tai toisen heidän vanhemmistaan olisi täytynyt oppia saamen kieli äidinkielenään. Morottaja sanoo, että ensimmäiset inarinsaamen kielipesän suomalaislapset ovat kohta äänestysissä. Morottaja kysyy saamelaiskäräjien vaalilautakunnan suuntaan, mitkä ovat näiden lasten oikeudet esimerkiksi saamelaiskäräjien vaaleissa. Hän kysyy, ovatko nämä saamelaisia nykyisen saamelaismääritelmän mukaan. Vai ovatko vasta heidän lapsensa saamelaisia, jos hekään?

4. POHDINTA SEKÄ EHDOTUKSIA JATKOTOIMENPITEIKSI JA KEHITTÄMISTARPEIKSI

Tässä luvussa pohdin sitä, miten Giellagas-instituutin tulisi parantaa koulutustarjontaansa ja miten sen tulisi edistää ja kohdentaa tutkimusta, jotta se tulevaisuudessa pystyisi entistä paremmin täyttämään sille asetetut tavoitteet. Koulutustarpeita selvitettiin avoimin kysymyksin, jotta vastaukset kuvastaisivat mahdollisimman hyvin informanttien omia mielipiteitä. Aluksi kerron tiivistäen tärkeimmät tutkimustulokset, joiden jälkeen ehdotan Giellagas-instituutille konkreettisia jatkotoimenpiteitä ja kehittämistarpeita.

MIELIKUVA GIELLAGAS-INSTITUUTISTA

Oulun yliopiston humanistiseen tiedekuntaan kuuluva Giellagas-instituutti on toiminut omana itsenäisenä yksikkönään vuodesta 2001 lähtien. Instituutti on nuori, vaikka saamen kieltä onkin Oulun yliopistossa opetettu liki 40 vuotta. Ottaen huomioon kuinka lyhyen aikaa Giellagas-instituutti on toiminut, selvityksen tulosten perusteella voi sanoa, että instituutti on varsin tunnettu saamelaisten keskuudessa. Giellagas-instituutin työtä, opetusta ja tutkimusta arvostetaan.

Kritiikkiä tuli ensi sijassa kolmesta asiasta. Informanttien mukaan 1) Giellagas-instituutti sijaitsee liian kaukana saamelaiden kotiseutualueelta 2) sen saamen kielen opetus on liian teoreettinen 3) se ei opetuksessa juurikaan huomioi inarinsaamea ja koltansaamea. Huolestuttava tutkimustulos oli se, että lukioikäiset nuoret tietävät Giellagas-instituutista perin vähän.

Toimenpide-ehdotuksia:

- Giellagas-instituutin tulee panostaa rekrytointiin entistä enemmän. Lukiolaiset toivoivat, että esimerkiksi pohjoisen lukioissa tiedotustilaisuuksista ilmoitettaisiin hyvissä ajoin. Rekrytoinnissa tulisi korostaa myös muun muassa saamen kielen maisterien korkeaa työllistymistä. Giellagas-instituutin keräämien tietojen mukaan vuonna 2009 saamen kielen 21 maisterista vain yksi on työtön.
- Rekrytoinnissa on otettava huomioon myös sähköinen tiedottaminen. Nykyajan saamelaisnuoret opiskelevat lukioissa ympäri maata, joten rekrytointi verkossa voisi olla yksi tapa luoda heihin yhteys.
- Giellagas-instituutin tulee miettiä sitä, mihin suuntaan etenkin saamen kielen opintoja halutaan viedä. Selvityksen mukaan käytännön saamen taitoa tarvitaan ja sen osaajille olisi runsaasti töitä tulevaisuudessa. Tämänhetkinen kielen opetuksen teoreettisuus saattaa osaltaan vaikuttaa siihen, miksi opinnot keskeytyvät. Huomattavaa on, että tätä kritisoiivat saamen kieltä opiskelevat tai opiskelleet henkilöt.
- Giellagas-instituutin tulee huomioida pohjoissaamen lisäksi inarinsaame ja koltansaame. Inarinsaamen opetuksen osalta tilanne on parantunut, sillä Giellagas-instituutti ja Oulu yliopiston Avoin yliopisto aloittivat yhteistyössä inarinsaamen opinnot (60 op) syksyllä 2009.
- Koltansaamen elvyttämiseen tulee kiinnittää huomiota mahdollisimman pian. Kuten informantit toivoivat, kielen elvytyksen tulee olla äärimmäisen konkreettista. Giellagas-instituutti voisi järjestää koltansaamen opintokokonaisuuden, jonka yhtenä lähtökohtana on kielen elvyttäminen.
- Giellagas-instituutin tulee tiedottaa enemmän sen toiminnasta ja tutkimuksesta. Informantit haluavat tietää, mitä instituutissa tapahtuu. Yksi keino olisi pitää yllä postituslistaa, jonka kautta voisi tiedottaa Giellagas-instituutin toiminnasta.

MITÄ GIELLAGAS-INSTITUUTISSA HALUTTAISIIN OPISKELLA?

Selvityksen mukaan joka viides informantti haluaisi opiskella saamen kielen tai saamelaisen kulttuurin maisteriksi. Luku on korkea ottaen huomioon, että monella selvitykseen osallistuneella on jo alempi tai korkeampi korkeakoulututkinto. Ongelmaksi näyttää muodostuvan se, että maisteriksi haluavat eivät halua tai voi muuttaa Ouluun opintojen perässä. Ainoastaan selvitykseen osallistuneet nuoret ovat valmiita muuttamaan Ouluun.

Saamen kieliiin ja saamelaiseen kulttuuriin liittyviä opintoja haluttiin opiskella lähes yhtä paljon. Saamelaista kulttuuria hieman yli 55 prosenttia ja saamen kieliä lähes 45 prosenttia. Etenkin kirjoittaminen, sanasto ja saamelaisten historia kiinnostavat.

Toimenpide-ehdotus:

- Giellagas-instituutin tulisi jatkossa pohtia lähiopetuksen järjestämistä myös saamelaisalueella, sillä suuri osa maisteriksi haluaviksi asuu saamelaisalueella. Yksi varteenotettava vaihtoehto on perustaa saamelaisalueelle saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin lehtoraatit, joiden haltijat voisivat opettaa ja hoitaa myös täydennyskoulutukseen liittyviä työtehtäviä.
- Giellagas-instituutin tulisi jatkossa huomioida myös niitä opiskelijoita, jotka ovat keskeyttäneet saamen kielen opintonsa loppusuoralla. Monilla heistä puuttuu opinnäytetyö tai se on jäänyt kesken. Suurin osa opintonsa keskeyttäneistä asuu saamelaisalueella, joten graduseminaareja ja opinnäytetöiden ohjausta tulisi järjestää pohjoisessa.
- Selvityksen perusteella käytännön saamen kielen oppiminen kiinnostaa ihmisiä. Kielen opetuksessa tätä tulee vastaisuudessa huomioida enemmän.

MILLAISIA ASIANTUNTIJOITA TARVITAAN?

Tämän selvityksen tutkimustulosten mukaan opettajapula nähdään tärkeimpänä haasteena saamen kielten säilymisen ja kehittymisen kannalta. Asia on tullut esille monissa muissakin tutkimuksissa ja raporteissa (esim. Lapsiasiavaltuutetun selvityksiä 2008:1, Saamelaiskäräjät 2008). Pohjoisessa asuvilla informanteilla olisi halukkuutta opiskella saamen kielen opettajaksi ja aineenopettajaksi, mutta he eivät voi muuttaa muualle perheensä tai työnsä vuoksi. Toisaalta taas nuoret, jotka muuttavat kaupunkiin opintojen perässä, eivät välttämättä palaa takaisin pohjoiseen.

Toimenpide-ehdotuksia:

- Saamen kielten opettajien ja saamenkielisten aineenopettajien kouluttaminen tulee asettaa etusijalle Giellagas-instituutin koulutustarjonnassa. Nykyinen opettajapula on kestävä ja huolestuttava saamen kielten jatkuvuutta ajatellen.
- Giellagas-instituutti on ainoa paikka, jossa valmistuu päteviä saamen kielen opettajia koko Suomessa. Opettajakoulutusta varten tulisi perustaa (pikaisesti) erityinen koordinaattori kartoittamaan ja selvittämään sitä, miten koulutusta voitaisiin järjestää pohjoisessa.
- Opettajakoulutuksen järjestämisessä tulisi tehdä yhteistyötä muiden muassa Saamelaisen korkeakoulun ja Lapin yliopiston kanssa.
- Opettajien lisäksi tulevaisuudessa tarvitaan kääntäjiä ja tulkkeja. Pohjoisessa järjestettävä tulkki- ja kääntäjäkoulutus voisi tuoda helpotusta tilanteeseen.

Pelkkä opettajien lisäkouluttaminen ei kuitenkaan riitä, mikäli opettajapulaan halutaan saada pysyvää parannusta. Selvityksen perusteella osa opettajista on väsyneitä ja ylikuormittuneita suuren työmäärän vuoksi. Lisäksi koulujen työilmapiiri on joissakin saamelaisten kotiseutualueen kunnissa huono. Alueen kuntien ja Lapin lääninhallituksen tulee ottaa vakavasti saamelaislasten ja -nuorten opettajien työuupumus ja työpaikkojen huono työilmapiiri.

TÄYDENNYSKOULUTUKSEN TARVE

Täydennyskoulutusta toivottiin paljon, sillä vastauksia tuli runsaasti. Eniten täydennyskoulutusta tarvitaan saamen kielten puolella. Informantit toivoivat pohjoissaamen kirjoitus- ja puhekurseja ja koltansaamen intensiivipuhekurseja. Toiseksi eniten toivottiin täydennyskoulutusta kielenhuollon saralla, erityisesti tietoa valtakielten vaikutuksesta saamen kielisiin. Kolmanneksi eniten toivottiin kurseja saamelaisesta kulttuurista ja historiasta.

Giellagas-instituutilla on rajalliset resurssit, joten esimerkiksi pohjoisessa järjestettävien saamen alkeis- ja jatkokurssien tulee jatkossakin olla Saamelaisalueen koulutuskeskuksen, SAKK:n, järjestämiä. Tosin voitaisiin miettiä, miten yhdistää SAKK:n kurssit Giellagas-instituutin tarjoamiin pohjoissaamen perus- ja jatkokursseihin. Tämä olisi tärkeää etenkin niille, jotka haluaisivat jatkossa suorittaa pohjoissaamen perusopinnot ja siitä mahdollisesti eteenpäin.

Kaikki Giellagas-instituutin selvitykseen osallistuneet opettajat kaipasivat täydennyskoulutusta. He toivoivat lisäkoulutusta muun muassa kielenhuollosta, kaksi- ja monikielisuuden haasteista (kuten esimerkiksi kielipesälästen opettamisesta) ja saamelaisesta didaktiikasta. Opettajat korostivat myös uudissanaston tärkeyttä kaikkiin saamen kielisiin.

Toimenpide-ehdotuksia:

- Giellagas-instituutti voisi selvittää SAKK:n kanssa, miten jakaa saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin opintoja tulevaisuudessa.
- Giellagas-instituutin tulee myös huomioida niitä saamelaisia, jotka asuvat kotiseutualueen ulkopuolella. Heille voisi tarjota saamen kielen ja kulttuurin opetusta koko maassa esim. avoimen yliopiston kautta ja yhteistyössä muiden yliopistojen ja kesäyliopistojen kanssa.
- Täydennyskoulutusta tulisi antaa pohjoisessa ja sen jatkuvuus tulisi varmistaa. Mikäli Giellagas-instituutissa olisi opettajakoulutuksesta vastaava koordinaattori, tämä voisi suunnitella muutakin täydennyskoulutusta saamelaisalueella. Täydennyskoulutusta suunniteltaessa olisi tärkeää tehdä yhteistyötä Lapin lääninhallituksen kanssa.
- Saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin täydennyskoulutusta on tarjottava aktiivisesti myös valtaväestölle.

TUTKIMUKSEN KOHDENNUS

Vuosi 2009 on ollut Giellagas-instituutille historiallinen vuosi tutkimuksen saralla. Vuoden loppuun mennessä saamen kielestä on väitellyt kaksi tohtoria (Ante Aikio, Jussi Ylikoski). Osa informanteista oli tietoisia uusista väitöskirjoista. He toivoivat niistä järjestettävien luentoja pohjoisessa. Myös saamelaisien kotiseutualueen ulkopuolella toivottiin luentoja Giellagas-instituuttiin liittyvästä toiminnasta ja tutkimuksesta.

Informantit ehdottivat tutkimusaiheita runsaasti. Kaiken kaikkiaan niitä ehdotettiin 51, ja tiivistämisen jälkeen niitä jäi jäljelle vajaa 30. Aiheet jaettiin neljään kategoriaan: kieleen, kulttuuriin, yhteiskuntaan ja hyvinvointiin/terveyteen.

Eniten toivottiin tutkimusta yhteiskunnallisista aiheista: nykyajan saamelaisuudesta, identiteetistä, saamelaisesta muuttoliikkeestä ja sen vaikutuksista. Lisäksi toivottiin tutkimusta saamelaisesta tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta.

Toiseksi eniten toivottiin tutkimusta saamen kieliin liittyvistä asioista: erityisesti didaktiikasta eli siitä, miten saamen kieliä opetetaan äidinkielisille ja vieraskielisille. Lisäksi kaivattiin tietoa saamen kielten käytöstä: arkipäivän kielenkäytöstä, nykyisistä saamen kielten murteista, saamen kielten asemasta nyky-yhteiskunnassa ja siitä, miten elvyttää saamen kieliä.

Kolmanneksi eniten toivottiin hyvinvointiin ja terveyteen liittyviä aiheita: sosiaalisia ongelmia, ylipäätään saamelaisien hyvinvointia ja terveyttä sekä asuntolaelämän ja mielenterveysongelmien yhteyttä.

Toimenpide-ehdotuksia:

- Giellagas-instituutissa tehtävän tutkimuksen tulee palautua takaisin saamelaisille. Opinnäytetöistä ja väitöskirjoista voitaisiin järjestää kiertäviä luentosarjoja, Studia Generalia-tyyppisiä, saamelaisalueella ja sen ulkopuolella, esimerkiksi kerran vuodessa. Samalla Giellagas-instituutti tulisi tutummaksi jalkautuessaan akateemisen maailman ulkopuolelle.
- Giellagas-instituutin tulisi pohtia, millaista tutkimusta se haluaa painottaa tulevaisuudessa. Selvityksen mukaan informantit kaipaavat tietoa nyky-yhteiskuntaan liittyvissä asioissa. Informanttien mukaan myös se, että tieto on hyödyksi saamelaisille, on tärkeää.

- Siitä miten saamen kieliä tulisi opettaa, olisi tärkeää tutkia. Lähes kaikki opettajat kaipasivat didaktiikasta kipeästi tietoa.
- Terveystutkimus ei varsinaisesti kuulu Giellagas-instituutin osaamisalaan, mutta se voisi olla mukana projekteissa, joissa tutkittaisiin saamelaisten terveyttä ja hyvinvointia.

SAAMELAISEN YHTEISKUNNAN HAASTEET TULEVAISUUDESSA

Informanteilta kysyttiin, mitkä saamen kieliin ja saamelaiskulttuuriin liittyvät asiat ovat hyvin nyky-yhteiskunnassa. Tällä haluttiin kartoittaa lisää mahdollisia tutkimusaiheita. Positiivisiksi aiheiksi informantit nimesivät sen, että saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin arvostus on noussut parissakymmenessä vuodessa. Tyytyväisiä oltiin myös saamen kielten ja saamen opetukseen ja saamen kielilakiin. Lisäksi saamenkielistä mediatarjontaa kiiteltiin.

Suurimmaksi epäkohdaksi mainittiin saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen ongelmat. Muun muassa opettajapulasta on tiedetty pitkään: konkreettisiin toimiin tulisi ryhtyä mahdollisimman pian. Lisäksi seuraavan vuosikymmenen aikana saamelaislasten ja -nuorten opettajia jää eläkkeelle.

Toiseksi eniten epäkohtia nähtiin siinä, että saamelaisista tiedetään hyvin vähän. Osa informanteista ehdotti, että saamelaisista tiedottaminen tulisi aloittaa jo alakoulussa. Suomessa olisikin hyvä keskustella siitä, miten maan opettajankoulutusjärjestelmä voisi huomioida saamen kieliin ja saamelaiskulttuuriin liittyvää opetusta. Tulevien opettajien tulisi tietää perusasioita maan ja Euroopan ainoasta alkuperäiskansasta. Opintokokonaisuuden tulisi olla pakollinen kaikille opettajiksi opiskeleville Australian mallin mukaisesti. Näin se viestisi myös siitä, että koulutus on tärkeää.

Yhtenä epäkohtana nähtiin se, että saamen kielilaki ei toteudu saamelaisalueella. Epäkohtana pidettiin myös saamelaisten sisäistä arvojärjestystä. Moni informantti oli sitä mieltä, että saamelaisia arvotetaan hyvin pitkälle saamen kielen taidon mukaan.

Informanttien mainitsemat epäkohdat kielivät saamelaisuuden murroksesta ja sen mukanaan tuomista uusista haasteista. Epäkohdista tulisi keskustella avoimesti, ja niitä pitäisi tutkia, koska ne kertovat tämän päivän saamelaisuudesta ja sen kipukohdista. Saamelaisuudesta on tulossa yläkäsité, jonka alle mahtuu

useampia ryhmiä: inarinsaamelaiset, kolttasaamelaiset, pohjoissaamelaiset ja ulkosaamelaiset, sekä heidän joukoissaan olevia alaryhmiä. Mielenkiintoisena ja melko uutena ryhmänä suomalaiset, jotka ovat assimiloitumassa inarinsaamen kieleen ja kulttuuriin.

Epäkohdista puhuttaessa esille nousivat myös viime vuosien riidat muun muassa saamelaiskäräjillä. Etenkin ulkosaamelaiset ja saamelaisalueen reuna-alueilla asuvat saamelaiset olivat huolissaan siitä, miten riidat vaikuttavat nuoriin ja siihen, millaisen kuvan valtaväestö muodostaa saamelaisista. Myös muutama suomalainen informantti pohti asiaa. Tämäkin voidaan osaltaan nähdä stereotyyppiana. Usein unohdetaan, että myös saamelaiset ovat yksilöitä, joilla on toisistaan eriäviä mielipiteitä. Joukkoviestimissäkin tämä unohdetaan ja saamelaisista luodaan kuva riitaisana ryhmänä. Herää kysymys, miksi saamelaiset eivät saisi olla eriä mieltä asioista, ja miksi he eivät saisi kiistellä asioista samalla tavalla kuin valtaväestöön kuuluvat poliitikot?

Saamelaisten moninaisuus ei suinkaan ole uusi asia, sillä historian saatossa saamelaisilla on ollut erilaisia elinkeinoja. Moninaisuus tulee esille nykyään senkin takia, että etnisyyden vahvistuminen on saanut saamelaiset vaatimaan oikeuksiaan vahvemmin kuin ennen ja sitä kautta he myös näkyvät enemmän. Ehkä voidaan sanoa, että saamelaiset ovat heterogeenisin ryhmä kuin koskaan aiemmin. Tämä osaltaan tuottaa haasteita nykyiselle lainsäädännölle, saamelaiskäräjille ja myös Giellagas-instituutille. Miten näitä erilaisia ryhmiä voidaan palvella tasapuolisesti? Tärkeää on myös estää saamelaisten eriarvoistuminen asuinpaikan mukaan.

5. INFORMANTTIEN TERVEISET GIELLAGAS-INSTITUUTILLE

Selvitykseen osallistuneilta kysyttiin, millaisia terveisiä he haluaisivat lähettää Giellagas-instituutille ja sen työntekijöille. Informanttien vastaukset jaettiin seuraavasti: 1) kiitokset 2) huomioitavaa 3) yhteistyö-terveiset sekä 4) eri ryhmien (mm. inarinsaamelaiset, kolttasaamelaiset, ulkosaamelaiset, saamelaisalueen reuna-alueilla asuvat informantit) terveiset Giellagas-instituutille.

KIITOKSET

Hienoa, että tutkitte ja vaalitte sukukieltä! (Kirsti Aikio, Utsjoki)

Kiitokset Ante Aikiolle ja Veli-Pekka Lehtolalle, olen saanut teiltä paljon materiaalia saamelaisten historiasta. (Anni-Helena Ruotsala, Helsinki)

Hyvä, että olette alkaneet miettiä sitä, miten näkyä paremmin meidän arkielämässä. (Heidi Eriksen, Utsjoki)

On tärkeää selvittää ja vielä tärkeämpää toimia selvityksen tutkimustulosten pohjalta. Kiitoksia tästä selvityksestä! (....)

Jatkakaa hyvää työtä saamelaisalueen kehittäjänä. (....)

Giellagas tekee tärkeää ja hyvää työtä! (....)

Olisi mukavaa, jos teidän työ näkyisi myös täällä. Tällainen tutkimus antaa tunteen, että joku välittää. Ei pidä tutkia vain kieltä, mutta miten ihmiset pärjäisivät täällä paremmin. (....)

Mukavaa, kun teette tällaisen selvityksen. Antaa kuvan, että Giellagas tosissaan miettii työtään. Ehkäpä olette muuttamassa pohjoiseen, ainakin minulle tulee sellainen tunne. (Samuel Valkeapää, Inari)

HUOMIOITAVAA

Toivottavasti saatte sinne myös kielen opiskelijoita! (....)

Jokaisen instituution pitäisi olla avoin siten, että kaikki voivat hakea sinne töihin. (....)

Olisiko mahdollista pitää enemmän yhteyttä esimerkiksi sähköpostin kautta (ns. Giellagas-uutiset), jos on ajankohtaisia, mielenkiintoisia luentoja jne. (Sinikka Labba, Kilpisjärvi)

Enemmän yhteydenpitoa nuoriin! Myös ajankohtaisista asioista voisi tiedottaa esim. postituslistalla. On tärkeää, että joku tulee kertomaan paikan päälle. (....)

Teillä on pienet resurssit ja kuitenkin teidän pitää jaksaa tehdä töihin yhtä paljon kuin suuremmatkin instituutiot. Tärkeää myös pitää yhteyttä pohjoiseen: olisikin tärkeää vahvistaa opiskelijoiden yhteyksiä mahdollisiin työnantajiin jo opiskelujen aikana. Tämä selvitys on jo yksi tapa solmia yhteyksiä saamelaisalueelle. Onnea ja menestystä! (....)

Enemmän tutkimusta, joka auttaisi saamelaisyhteisöjä. (....)

Rohkeasti täyttämään sitä erikoistehtävää, mikä Giellagaksella on. (....)

YHTEISTYÖTERVEISET

Hyvää yhteistyötä saamelaisten ja saamelaiskäräjien kanssa. Täytyy kouluttaa myös ei-saamelaisia, jotta he ymmärtäisivät vähemmistöjen tarpeita. (....)

Mahtavaa, että yhteistyö inarinsaamen kanssa löytynyt, tervetuloa Sevettiin! (....)

*Tulin mielelläni kertomaan teidän opiskelijoille saamelaiskäräjistä: miten se toimii ja millainen työympäristö se on. Teidän käsissänne on meidän tulevaisuus, tulevat sukupolvet ovat teidän käsissänne. Muistakaa kouluttaa ihmisiä käytännön töihin. Te olette nuoria, joita saamelainen yhteisö tarvitsee etenkin saamelaisalueella. **(Juha Guttorm, Inari)***

Tervetuloa järjestämään koulutusta ja tutkimusta myös Enontekiön alueelle. (....)

Kiitokset hyvästä työstä, olisi mukavaa tehdä enemmän yhteistyötä! (....)

SAAMELAISRYHMIEN TERVEISET

*Giellagas-instituutilla on iso mahdollisuus vaikuttaa mm. siihen, että tietoisuus saamen kielistä lisääntyy. Giellagaksen pitäisi olla saamen kielten ja saamelaiskulttuurien yksikkö, eikä vain pohjoissaamen. **(Petra Kuuva, Jääli)***

Ovet auki myös koltan kielelle ja kulttuurille, jotta saataisiin sinne oppilaita. Olisi mukava kaikilla resursseilla olla mukana edistämässä ja elvyttämässä koltan kieltä ja kulttuuria. Olisi tärkeää, jos Giellagas yrittäisi houkutella koltankielisiä opiskelemaan. Nykyään nuoret menevät mieluummin muualle. Voisivat myös Giellagaksen suuntaan mennä.

(Veikko Feodoroff, Sevettijärvi)

Saamelaisvanhemmille enemmän tukea ja neuvoja: miten jaksaa puhua lapsilleen saamea esim. puskurialueilla ja saamelaisalueen ulkopuolella? (....)

Tampereella pitäisi pystyä opiskelemaan saamen kieltä. (....)

Kaupunkilaislapsille oppikirja, jonka ei tarvitsisi välttämättä käsitellä pelkästään saamelaisalueen asioita. (....)

ČUÁKÁNKIÄSU

Taat lii Giellagas-instituut toohâm čielgiittás, mast láá kárttejum sámi kielâi já sámi kulttuur škovlimtáár buh Suomâst. Ulmen lii pyerediđ instituut škovlimfalálduv sehe ovdediđ já čuosáttiđ tutkâm. Suomâ sámi juávhoid, jiešjkote-uv instituutioid, sámi ornijdumáid já eres čanosjuávhoid lii adelum máhđulášvuotâ muštáliđ, maid sij tuáivuh Giellagas-instituutást. Čielgiittás viggá váldiđ vuotân sámi kielâi já sámi kulttuur škovlimtáár buid ubâ Suomâst.

Čielgiittás tiáđuh norrojii kojádállâmluámáttuvâi já sahhiittálmij vuáđuld. Vástádâsah kojádállâmluámáttuvváid pottii 42. Ovtâskâs ulmuu sahhiittálmeh čoggášuvvii 38. lánááš uási informaantâin láá sámmiliih. Mieli lijiii meiddei syemmiliih, kiáh porgii sámi äšijguin tâi lijiii mudoi čanosist sámi äšiváduvváid. Čielgiittásân uásálistein 76 prosenttâd assii sámi kuávlust, loopah 24 prosenttâd sámi kuávlul ulguubeln. Niäljádâs informaantâin láá máttááteijeih.

lánááš uási informaantâin, 75 prosenttâd tiettii, mii Giellagas-instituut lii já maid tobbeen puáhtá luuhâđ. Masa puohháid lâi šoddâm tast positiivláš kove. Niäljádâs čielgiittásân uásálistein iä tiättám instituutást ennust maiden, tuše nommâ saatij leđe uápis. Várutteettesumos tutkâmpuáđus lâi tot, et luváttuv uáppein paijeel peeli ij tiättám Giellagas-instituutást ennust maiden. Vástádâsâi kriitiik juáhásij kuulmâ juávkun: 1) Giellagas lii liijgás kukken sámi kuávlust, mon keežild tot lii šoddâm omâsin tavveen ässee sámmilij argâelimist 2) Giellagas máttááttâs lii ulmui mielást liijgás vaigâđ já teoreetláš 3) Giellagas palvâl tuše tavesámi kielâláš sámi äšiváduv.

Jyehi viiđâd informant halijdičij luuhâđ maisterân jo-uv sámi kielâst tâi sámi kulttuurâst. Loho lâi viehâ styes, ko juávhust láá maangah, kiäin lii jo vyeleeb tâi paajeib olláškovlâ tutkos. Stuorrâ mielâkiddiivášvuotâst peerusthánná háärvih puávtáččii varriđ oopâi maajeeld Oulun. Jyehi viiđâd eedâi iästun mätkikooskâ: Oulun varrim lâi meddâl kuođđum molsâiähtu perruu já pargo keežild. Eres iästun informaanteh mainâšii ave, ääigi vááijuvvuotâ já ekonomâláš tile.

Sámi kielâid já sámi kulttuurân kullee oopâid halijdii luuhâđ masa siämmáá ennuv, sámi kulttuur 55 prosenttâd já sámi kielâid 45 prosenttâd. Aainâs-uv čälimân, saaniđ já sámmilij historján lâi mielâkiddiivášvuotâ.

Ohtâ čielgiittás tehálmusij koččâmâšâin lâi, magariid äššitobdeid sámi kielâi já sámi kulttuur suorgijn lii tárbu. Informaantâi vástádâs lâi čielgâs: sámi kielâi máttááteijeih já sámi kielâid mättee amnâsmáttááteijeih tarbášuvvojeh nuuvt

jotelávt ko máhđuláš. Uási informaantâin ooinij máttááttejei vááijuvvuođâ nuuvt stuorrâ vâdisvuottân, et sii mielâst tast pyehtih leđe tuođâliih čuávumušah sâmi kielâi puátteevuođâ háárán.

Tievâsmittemškovlim tuoivuu ennuv, ko taas kullee vástádâsah pottii valjeest. Enâmustáá tievâsmittemškovlim tárbu lii sâmi kielâi pelni. Informaanteh tuoivuu tavesâmi kielâ čäällim- já sárnumkursâid sehe nuorttâsâmi kielâ intensiivsárnumkursâid. Nubben enâmustáá tuoivuu tievâsmittemškovlim kielâhuolâttâs syergist, eromâšávt tiäđu váldukielâi vaikuttâsâst sâmi kielâid. Kuálmádin enâmustáá tuivuu kursâid sâmi kulttuurâst já historjâst.

Informaanteh iävtuttii ennuv tutkâm fáádáid. Enâmustáá tuoivuu tutkâm ohtsâškodâlijn fáádáin: tááláá ääigi sâmmilâšvuođâst, identiteetâst, sâmi varrimlihâstâsâst, sâmi täsiárvust já oovtviárdâsâšvuođâst. Nubben enâmustáá tutkâm tuoivuu sâmi kielâid kullee aášijn, eromâšávt tast, maht sâmi kielâid máttááttehen eeni kielâlâid já vieresikielâlâid. Lasseen käibidii tiäđu sâmi kielâi kevttimist: argâpeeivi kielâkevttimist, tááláin sâmi kielâi suomâniijn, sâmi kielâi sajattâh tááláá ohtsâškodeest já tast, maht iälâskittiä sâmi kielâid. Kuálmádin enâmustáá tuoivuu pyereestvajemân já tiervâsvuotân kullee fáádáid: sosiaallâš čuolmâid, ubâlohân sâmmilij pyereestvaijeem já tiervâsvuođâ sehe asâttâseellim já mielâtiervâsvuođâčuolmâi ohtâvuođâ.

Lasseen informaantâin kojâdui, moh sâmi kielâid já sâmi kulttuurân kullee ääsih láá pyereest tááláá ohtsâškodeest. Tain tiäđoin halijdui karttiä lase máhđulijd tutkâm fáádáid. Positiivlâš fáddân nomâttui, et sâmi kielâi já sâmi kulttuurâ árvustanneem lii pajanâm muádilov ivveest. Tuđâvááh lijjii meiddei sâmi kielâi já sâmi kielâ máttáátâsân já sâmi kielâlaahân. Lassen kijttojâd finnij sâmi kielâlâš mediafalâldâh.

Styeremussân tuhhitmettum tilleen mainâšuvvojii sâmi kielâi já sâmi kielâlâš máttáátâs čuolmah. Nubben styeremussân tuhhitmettum tilleen nomâttui tot, et eres ulmuuh tietih sâmmilijn uáli uccáá. Lasseen tot, et sâmi kielâlaahâ ij olâšuu sâmi kuávlust já et sâmmilij koskâvuođâst tiättojeh siskiipiälâáh hierarkiah, oinui tuhhitmettum tilleen.

IÄVTUTTÁSAH JOTKÁTOIMÂN JÁ OVDEDEMTARBÂŠIN:

- *Giellagas-instituut kiävttá ovdiist eenâb naavcâid rekrytistmân. Rekrytistmist kalga väldiđ vuotân meid šleđgâlâš tieđettem. Tááláá ääigi sâminuorah loheh luvâttuvâin pirrâ eennâm, et rekrytistem viärmáduvâst sátáččij leđe ohtâ vyehi finniđ sijnân ohtâvuođâ.*
- *Giellagas-instituut kalga smiettâđ tom, mon kuávlun aainâs-uv sâmi kiela oopâid kalga tuálvuđ. Čiegiittâs miel keevâtlâš sâmi kiela tááiđun lii tárbu já ton mätteid liččii puátteevuođâst valjeest pargoh. Tááláá kielâmáttááttâs teoretlâšvuotâ sáttá jieijâs uásild vaikuttiđ toos, mane oopah koskâlduveh.*
- *Giellagas-instituut kolgâččij puátteevuođâst väldiđ vuotân meiddei taid uáp-peid, kiäh láá koskâldittám sâmi kiela opâidis loppânjuálgusist. Maangâin váilu oppâčáituspargo tai tot lii pááccám koskân. Iänááš uási opâidis koskâldittám ulmuin áásá sâmi kuávlust, et graduseminaarâid já oppâčáituspargoi stivrim kolgâččij orniđ tavveen.*
- *Giellagas-instituut kolgâččij puátteevuođâst suogârdállâđ aldamáttááttâs ornim meid sâmi kuávlust, ko stuorrâ uási maisterân halijdeijein áásá sâmi kuávlust. Ohtâ mávsulâš molsâiähtu lii vuáđudiđ sâmi kuávlun sâmi kiela já sâmi kulttuur lehtoraatâid, moi haldâšejeeh puávtáččii máttááttiđ já tipšođ meid tievâsmittemškovliimân kullee pargoid.*
- *Sâmi kiela máttááttejei já sâmi kiela lâš amnâsmáttááttejei škovlim kalga asâttiđ ovdâsajan Giellagas-instituut škovlimfalâlduvâst. Máttááttejeeškovlim várás kolgâččij vuáđudiđ sierânâs koordinaattor karttiđ já čielgiđ tom, maht škovlim puávtáččij orniđ tavveen.*
- *Tievâsmittemškovlim kolgâččij adeliđ tavveen já ton jotkuuvâšvuođâ kolgâččij visásmittiđ. Jis Giellagas-instituutâst ličij máttááttejeeškovliimist västidejeje koordinaattor, sun puávtáččij vuáváđ eres-uv tievâsmittemškovlim sâmi kuávlust. Tievâsmittemškovlim vuáváádijn ličij tehâlâš porgâđ ovtâspargo Laapi lääni haldáttâssáin.*

- *Sämikielâi já sämikulttuur tievâsmittemškovlim kalga faallâđ aktiivlâvt meid válduaalmugân.*
- *Máttááttejei lasseen tarbâšuvvojeh puátteevuođâst jurgâleijeeh já tuulhah. Tavveen uárnejum tulkkâ- já jurgâleijeeškovlim puávtáččij helppiđ tile.*
- *Giellagas-instituut kalga vuotânvâldiđ tavesämikielâ lasseen aanaarsämikielâ já nuorttâsñmikielâ. Nuorttâsämikielâ iäláskitmân kalga kiddiđ huámášume nuuvt jotelâvt ko máhđulâš. Giellagas-instituut puávtáččij orniđ nuorttâsämikielâ oppâolešlâšvuođâ, mon ohtân vuolgâsaijeen lii kielâ iäláskitem.*
- *Giellagas-instituut kalga meiddei vuotânvâldiđ taid sämmilijd, kiäh äässiđ sämikuávu ulguubeln. Sijjân puávtáččij faallâđ sämikielâ já kulttuur máttááttâs ubâ enâmist om. ávus ollâopâttuv pehti já ovtâspargoost eres ollâopâttuvâiguin já kesiollâopâttuvâiguin.*
- *Giellagas-instituut kolgáččij suogârdállâđ, maggaar tutkâm tot haalijd tiäduttiđ puátteevuođâst. Čiegiittâs miel informaanteh kâibideh tiäđu táálláá ohtsâškoodán kullee aašijn. Informaantâi miel meid tot, et tiätu lii ävkkín sämmiláid, lii tehálâš.*
- *Giellagas-instituutâst porgum tutkâm kalga maccâđ sämmiláid. Oppáčáituspargoin já náguskiirijn puávtáččij orniđ jottee luvâldâhrááiduid. Siämmást Giellagas-instituut šodáččij uáppâsubbon ko tot luáštádâđáččif akateemlâš maailm ulguubel.*
- *Giellagas-instituut kalga tiedettiđ eenâb jieijâs tooimâst já tutkâmist. Informaanteh halijdeh tiettiđ, mii instituutâst tábáhtuvá. Mottoom vyehi ličij toollâđ paijeen postâdemlisto, mon pehti Giellagas-instituut tooimâst puávtáččij tiedettiđ.*

VUÄNÕS

Tät lij Giellagas- instituutt raajjâm selvtõs, ko ´st lij kartt´tuum sää ´mkiõli da sä ´mmla kulttuur škoou ´ljemtaarbid Lää ´ddjânnmest. Täävtozzân lij pue ´reed instituutt škoou ´ljemtarjjumuuzž di õõu ´deed da tillõõvvâd tu ´tkkumuuzž. Lää ´ddjânnam sää ´mârttlid, jee ´res instituutoid, sää ´mõhttoõzzid da jee ´res čõnstõkârttlid lij u ´vddum vuettemvuõtt ceä ´lkked mâi ´d sij tuâivva Giellagas-instituuttist. Selvtõõzzâst lij põrggum vuammšed sää ´mkiõli da sää ´mkulttuur škoou ´ljemtaarbid o ´bbneez Lää ´ddjânnmest.

Selvtõõzz tead norreš kõjldõspõ ´mmji da mainstattmuuzži vuâkka. Västtõõzz kõjldõspõ ´mmjid pue ´tte 42 kâpplõkkâd. Õõutilooggi mainstattmuuzž nõrrje 38 kâpplõkkâd.

Jäänmõs informantin le ´jje sä ´mmla. Mie ´ldd le ´jje še læddla, kookk tuejjee sää ´maaššivui ´m le ´be mudoi lie õhttvuõđâst sää ´mõhttsažkâá ´ddid. Selvtõõzze vuä ´ssõõttjin 76 proseent jä ´llste sää ´mvuu ´vdest, loopp 24 proseent sää ´mvuu ´vd oolgbear ´l. Neeljõs informaantin le ´jje u ´ččtee ´l.

Jäänmõs informaanttin, 75 proseent tie ´tte, mii Giellagas-instituutt lij da mâi ´d to ´ben vuâtt mätt ´tõõttâd. Álddsin pukid læäi šõddâm tõst positiivlaž kartt. Neeljõs selvtõõzze vuä ´ssõõttjin ij tiattam instituuttist álddsin ni mâi ´d, pâi nõmm læäi toobdas. Neeurmõs tutkkeempuhttõs læäi tõt što lookkjiškoou ´lneeķkin pâ ´jjel pie ´ll ei ´ddvââ tiedi Giellagas- instituuttist ni mâi ´d. Västtõõzzi kritiikk juä ´kkõõdi kolmmen ärttla: 1) Giellagas lij leigga ku ´kķen sää ´mvuu ´vdest da lij tõn diõtt versmam tâä ´vest jâlsteei sä ´mmlai arggjie ´llmest. 2) Giellagas mätt ´tõs vuetnet leigga vaiggeen da teoretližzen 3) Giellagas kääzzkâst pâi tâ ´vvsää ´mkiõllsa sää ´mõhttsažkâá ´dd.

Jue ´kk viiđad informantt haa ´lečče mätt ´tõõttâd maistren sää ´mkiõlâst le ´be sää ´m kulttuurest. Lääkk lij eežad õ ´lli, tõn diõtt ko ärttlest lie määngas keäin ju ´n lij vue ´lab le ´be ää ´lab pâäimõsškoou ´ltutkkõs. Jiânnojõzzâst perstumuužžâst huõlkani häärv vuäitče serdded mätt ´tõõttâd Oulu- gâârda. Jue ´kk viiđad säärnai ku ´kes kõõskk lee ´d cõggõõzz: Oulu-gâârda serddmuš lij cõggum miä ´dda piârri le ´be tuââj diõtt. Jee ´res cõggõõzzân intormaantt cie ´lkke ää ´jj, ääi ´jväänesvuõđ da teäğgtääivue ´jj.

Sää ´mkiõlle da sää ´m kulttuure õhttneeie mätt ´tõõttmuuzžid haa ´leet mätt ´tõõttâd miälggad seä ´mma ve ´rdd, sää ´mkulttuur 55 proseentt da sää ´mkiõl 45 proseentt. Õõudmõssâ ke ´rjtumuš, sa ´nnõs da sä ´mmlai historia keä ´sse miõl.

Õhtt selvtumuužž vääžnjumuš kõjldõõzzin lääi, måkam ä šštobddjid sää mkiõli da sää mkulttuur tuájain taarbšet. Informaanti västtõs lääi čičlgg: sää mkiõli u ččtee lid da sää mkiõl silttei u ččtee lid taarbšet nut sōrgg ko vuäitt. Bie kķ informaantin vueini u ččtee li vää nesvuõđ nut jōnn vaiggâdvuõttân, što tōst vuäitte lee d tuõttõs pohttmõõzz sää mkiõl puõ tti äi gga.

Tiuddeemškoou ljumuužž tuáivat jiännai, ko tän õhttõzze puã ttam västtõõzz le jje jiännai. Jäänmõssan tiuddeemškoou ljumuužž taarbšet kiõli beã Inn. Informaantt tuáivvu tâ vvsää mkiõl ke rjtem- da mainstemkuursid di nuõrttsää mkiõl intensiivmainstemkuursid. Nu bben jäänmõssan tuáivvum lääi tiuddeemškoou ljumuužž kiõlhuõllmuužžâst, jeerab tead vä lddkiõli vaiktõõzzâst sää mkiõlid. Kuã Imeen jäänmõssan tuáivvum le jje kuurss sää mkulttuurest da historiast.

Informaantt čuãjte jiännai tu tkķeemnalla åãrai aa ššid. Jäänmõssan tuáivvum le jje õhttsažkãã dduadlaž äã šš: ann jōšãã j sã mmlažvuõđâst, identiteettest, sã mmlai serddemvuõđâst, sã mmlai tããzzãrvest da õõutve rddsažvuõđâst. Nu bben jäänmõssan tuáivvum lääi tu tkķumuš sää mkiõlle õhttnei aa ššin, earben tōst, mõõn-nalla sää mkiõl mãtt tteed jie nnkiõllsaid da veereskiõllsaid. Lããzzen kãi bbjet tead sää mkiõl åãnnmuužžâst: arggpeei v kiõlããnnmuužžâst, ann jōžžin sää mkiõl mu rddemnaalin, sää mkiõli sãã jest ann jōž õhttsažkãã ddest da tōst mõõn-nalla jeã lljãttet sää mkiõlid. Kuã Imeen jäänmõssan tuáivvum le jje pirgǵumužže da tiõrvãsvuõtte õhttnei äã šš: sosiaalaž vaiggâdvuõđ, pukvee zz sã mmlai pirgǵumuužž da tiõrvãsvuõđ di asuntolajie llem da miõltiõrvãsvuõđvaiggâdvuõđi õhttvuõđ.

Lããzzen informaantin teadstõlleš, mõõk sää mkiõlid da sää mkulttuure õhttnei äã šš lie puãrast ann jōž õhttsažkãã ddest. Tãn-nããlelt haaleet kartt teed lããz mããžna tutķeemnalla åãrai aa ššid. Positiivlaž ä ššen nõmmuum le jje što sää mkiõli da sää mkulttuur arvstumuš lij pã jnam mue dden lããjen ee kķen. Miõllãd mie ldd lejješ še sää mkiõli da sää mkulttuur mãtt tōzze da sää mkiõll-lã kķe. Lããzzen sää mkiõllsa media ovddmõõžž keei teš.

Suurmõs vue jjetemesvuõttân cie lķķes sää mkiõli da sää mkiõllsa mãtt ttõõzz vaiggâdvuõdid. Nu bben jäänmõssan vaiggâdvuõdid vueinneš tōst, što sã mmlain tiedet čuu t oo ccanj. Lããzzen tõt, što sää mkiõll-lãã kķ ij mõõn čõõđ sää mvuu vdest da što sã mmlai kōskkvuõđâst õlmmee siisklaž hierarkia, vueinneš vue jjetemen.

ČUÄJTÕÕZZ JUÄ'TKKTUÄIMMEN DA ÕÕUDEEMTARBÂN

- *Giellagas-instituutt ferttai tuõ'ljjed pâ'jjen rekrytlâsttmuuzž ääi'jbuužž jää'nab. Rekrytlâsttmuuzžâst ferttai vä'ldded lokku še teadtumuš. Ann'jõõžž sää'mnuõr mätt'tâlle lookkjiškoou'lin pirr jânnam, nu't što rekrytlâsttmuš sääi'mast vuaitče lee'd õhtt nää'll raajjâd si'jjid õhttvuõtt.*
- *Giellagas-instituutt ferttai smiõttâd tõn, koo'nârra vuõ'ss-sââ'jest sää'mkiõl mätt'tumuuzž haa'leet viikkâd. Selvtõõzz mie'ldd takai sää'mkiõl silttumuuzž taarbšet da tõn siltteejid le'čče jânnai tuâjj puõ'tti ääi'jest. Tänpoddsaz kioimätt'tõõzz teoreettlažvuõtt vuaitt vaaikted jii'jjes beä'lest tõzz, mõn diõtt mätt'tõõllmuš kuadđai kõõskjââđ.*
- *Giellagas- instituutt ferttječče juä'tkast ju'rdded še tõit mätt'ttõõtjid, keäk lie looppâst kuadđam sää'mkiõl mätt'tõõttmuuzž kõõskjââđ. Mänggsin lij vânnai mättjemčuäjtõstuâjj le'be tõt lij kõõskjââđ. Jäänmõs mätt'tõõllmuuzž kõokjââđ kueđđjin jäälast sää'mvuu'vdest, nu't to graduseminaarid da mätt'jemčuäjtõstuâjai ohjjumuuzž aalgče järjsted tââ'vest.*
- *Giellagas-instituutt ferttječče juä'tkast ju'rdded âlddmätt'tõõzz järjstumuuzž še sää'mvuu'vdest, tõn diõtt ko jânnai maistren haa'leejin jälste sää'mvuu'vdest. Õhtt vue'kksõs nää'll lij vuađdeed sää'mvu'vdeed sää'mkiõl da sää'mkulttuur lehtoraattid, kooi vaaldšeei vuaitče mätt'teed da hâiddad še tiuddeemškoou'ljumuuzže õhttnei tuâjaid.*
- *Sää'mkiõl u'ččtee'li da sää'mkiõllsai aunuâsu'ččtee'li škoou'ljumuuzž ferttai piijjâd vuõ'ss-sõ'jju Giellagas- instituutt tarjeem škoou'ljumuuzžâst. U'čtee'liškoou'ljumuuzž vää'ras âalgče vuađdeed jii'jjes-i koordinaattor kartt'teed da selvted tõn, koo'n- nää'lelt škoou'ljumuuzž vuaitče järjsted tââ'vest.*
- *Tiuddeemškoou'ljumuuzž âalgče u'vded tââ'vest da ton juä'tkkjumuš âalgče ainsmâtted. Jos Giellagas- instituuttist le'čče u'ččtee'li škoou'ljumuuzžâst västteei koordinaattor, tät vuaitče plaanâd še jee'res tiuddeemškoou'ljumuuzž sää'mvuu'vdest. Tiuddeemškoou'ljumuuzž plaaneest le'čče väâžnai tuejjeed õõutveäkka Lappi läänhalltõõzzin.*
- *Sää'mkiõli da sää'mkulttuur tiuddeemškoou'ljumuuzž ferttai aktiivlažnalla tarjjeed še vä'lddnarode.*

- U'ččtee'li lââzzen puõ'tti ääi'jest taarbset še kiõljåårglâddjid da tuulkid. Tââ'vest järjstum tulkk- da jåårglâddji škoou'ljumuš vuaitče heåpted ann' jõž vue'jj.
- Giellagas- instituutt ferttai vuâmmšed tâ'vvsää'mkiõl laazzen aanrõž- da nuõrttsää'mkiõlid. Nuõrttsää'mkiõl jeä'ljåttmuužž ferttai vuâmmšed nu't sõrgg ko vuaitt. Giellagas- instituutt vuaitče järjsted nuõrttsää'm mått'tõõž obbvuođ vue'ljee'l kiõl jeä'ljåttmuužžåst.
- Giellagas- instituutt ferttai vä'ldded lokku še tõid sä'mmlaid, kookk jälste dommvuu'vd oolgbeä'lnn. Si'jjid vuaitče tarjjeed sää'mkiõl da kulttuur mått'tõõž vee'zz jånnam õm. ää'v pââimõsškoou'l pâäi'k da õõutveäkka jä'rrii pââimõsškoou'li da kie'sspââimõsškoou'livui'm.
- Giellagas- instituutt aalgče smiõttâd, måkam tu'tkkumuuzž tõt haa'låd kaggåd puõ'ttiääi'jest. Selvtõõž mie'ldd informaantt käi'bbje tead' ann'jõž õhttsažkå'dda õhttnee' aa'sšin. Informaanti mie'ldd še tõt, lij-a teadast äu'kk sä'mmlaid, lij vääžnai.
- Giellagas- instituuttist rajjum tu'tkkumuuzž ferttai mäcced mååust sä'mmlaid. Mått'jemčuäjtemtuåjain da någgtõskee'rjin vuaitče järjsted jååtti saakkčuajtõsråaidaid. Seä'mmast Giellagas-instituutt šõõddče jää'nab tobdd-sen jåådeest akateemalž mâåilm oolgbeä'lla.
- Giellagas- instituutt ferttai teadted jää'nab tõn tuåimmjumuužžåst da tu'tkkumuuzžåst. Informaantt haalee tie'tted, mii instituuttist lij jååttmen. Õhtt vue'kk le'čče tuõ'lljed pâ'jjen pâåšt'temliistt, koonn miel'ldd Giellagas-instituutt tuåimmjumuužžåst vuaitče teadted.

ČOAHKKÁIGEASSU

Dá lea Giellagas-instituhta čielggadus, masa leat kártejuvvon sámegeleaid ja sámi kultuvrra oahpahusdárbbut Suomas. Instituhta áigumuššan lea buoridit iežas oahppofálaldagaid sihke ovddidit ja dárkkálmahttit dutkamuša. Suoma sápmelašjoavkkuide, iešguđetlágan institušuvnnaide, sámi servviide ja eará čanusjoavkkuide lea addojuvvon vejolašvuohta mitalit, maid sii háliidit Giellagas-instituhtas. Čielggadusa figgamuššan lea leamaš gávnnahit sámegeleaid ja sámi kultuvrra skuvlendárbbuid olles Suomas.

Čielggadusa dieđut čoggojuvvojedje gažadanskoviiguin ja jearahallamiiguin. Vástádušat gažadanskoviide bohte 42. Persovdnajearahallamat ledje 38. Eanaš oassi informánttain leat sápmelaččat. Oassi informánttain leat suopmelaččat, geat barget sámiid gaskkas dahje juoga nu láhkai gullet sámeservošiidda. Čielggadussii oassálastiin 76 proseantta orrot sámeaguovllus, loahpat 24 proseantta sámeaguovllu olgobealde. Njealjádas informánttain leat oahpaheaddjit.

Eanaš oassi informánttain, 75 proseantta, dihte mii Giellagas-instituhtta lea ja maid doppe sáhtta studeret. Measta buohkaide lei šaddan posiitiiva govva instituhtas. Njealjádas čielggadussii oassálastiin ii diehtán instituhta birra olus maidege, dušše namma sáhtii lean oahpis. Hirpmástuhtti dutkanboadus lei dat, ahte logahaga oahppiin badjel bealli ii diehtán Giellagas-instituhtas olus maidege. Vástádušaid kritihkka juohkásii golmma jovkui 1) Giellagas lea menddo guhkkin eret sámeaguovllus, man dihtii dat lea virron sámiid árgabeaieallimis davvin, 2) Giellagasa oahpahus adnojuvvo menddo váttisin ja teorehtalažžan, 3) Giellagas bálvala dušše davvisámegeleagiid.

Juohke viđát informánta háliidivččii studeret magisttarin sámegeleaid dahje sámiid kultuvrras. Lohku lea oalle stuoris, dasgo sin gaskkas leat mángasat, geain lea jo vuolit dahje bajit allaskuvladutkkus. Stuorra beroštumis beroškeahhtá gallis sis eai sáhtáše fárret oahpuid manjis Oului. Juohke viđát dajai easttan gaskka: Oului fárren lea veadjemeahttun bearraša ja barggu geažil. Eará easttan informánttat dadje agi, áiggi vátnivuođa ja ekonomalaš dili.

Sámi giella- ja kulturoahpuid háliidivčče studeret sullii seamma olu, sámiid kultuvrra 55 proseantta ja sámegeleaid 45 proseantta. Erenomážit čállin, sátnerádju ja sámiid historjá geasuhit.

Okta čielggadeami dehaleamos gažaldat lei dat, makkár áššedovdit sámegeleain ja sámi kultuvrras dárbbášuvvojit. Informánttaid vástáduš lea čielggas: sámegeleaid oahpaheaddjit ja sámegelealaš ávnnasoahpaheaddjit dárbbášuvvojit farggamusat.

Oassi informánttain anii oahpaheaddjiid vátnivuođa nu stuorra váttisvuohtan, ahte sin mielas dat sáhttá čuohcit sámegiela boahtteáigái.

Dievasmahttinoahpuid háliidedje eatnagat, dasgo dasa guoskevaš vástádusat ledje ollu. Eanemusat dievasmahttinoahput dárbbášuvvojit sámegielas. Informánttat háliidedje davvisámegiela hállan- ja čállingurssaid ja nuortalašgiela intensiivahállangurssaid. Nubbin eanemusat háliidedje dievasmahttinoahpuid giellagáhttemis, erenoamážit dieđuid váldogielaid váikkuhusas sámegielaide. Goalmmádin eanemus háliidedje gurssaid sámi kultuvrras ja historjjás.

Informánttat eavttuhedje eatnat dutkanfáttáid. Eanemusat háliidedje dutkamuša servodatlaš fáttáin: dálááiggi sápmelašvuođa, identitehta, sápmelaččaid fárreimid, sámi dásseárvvu ja ovttaveardásašvuođa birra. Nubbin eanemusat dutkamuša háliidedje sámegillii guoskevaš áššiin, erenoamážit das, mo sámegielat oahpahunvojit eatnigielaigiidda ja vierrogielaigiidda. Dasa lassin váillahedje dieđuid sámegielaid geavaheames: árgabeai giellageavaheamis, dálá sámegiela suopmaniin, sámegielaid sajádagas dálá servodagas ja das, mo ealáskahttit sámegielaid. Goalmmádin eanemusat háliidedje buresveadjimii ja dearvvasvuhtii guoskevaš fáttáid: dutkamuša sosiála váttisvuođain, oppanassiige sámiid buresveadjima ja dearvvasvuođa birra sihke ásođateallima ja mielladearvvasvuođa oktavuođa birra.

Lassin informánttain jerrui, mat sámegillii ja sámi kultuvrii guoskevaš áššit leat bures dálá servodagas. Dáinna lei figgamuššan kártet lasi vejolaš dutkanfáttáid. Positiiva fáddán namuhuvvui dat, ahte sámegielaid ja sámi kultuvrra árvvusatnin lea buorránan moaddelogi jagis. Duhtavaččat ledje maid sámegielaid ja eará sámi oahpahussii ja sámi giellaláhkii. Maiddái sámegiel mediafálaldagat ožžo giitosiid.

Stuorámus čuolbman máinnašuvvojedje sámegielaid ja sámegiel oahpahusa váttisvuođat. Nubbin eanemus headjuvuođaid lohke leat das, ahte sápmelaččaid birra dihttojuvvo hui unnán. Dasa lassin dat, ahte sámi giellaláhka ii ollašuva sámequovllus ja ahte sámiid gaskkas leat siskkáldas hierarkijjat, adnojuvvojedje čuolbman.

EVTTOHUSAT JOATKKADOAIBMABIDJUN JA OVDDIDANDÁRBUN:

- *Giellagas-instituhtta galgá eanet go dássázii bidjat searaid rekryteremii. Rekryteremis galgá váldit vuhtii maid elektrovnnalaš dieđiheami. Dálá sámenuorat studerejit logahagas miehtá riikka, nu ahte rekryteren nehtas livččii okta vuohki fátmastit sin.*
- *Giellagas-instituhtta galgá smiehttat dan, guđeguovlluid erenoamážit sámegiela oahppuid háliida doalvut. Čielggadusa mielde geavatlaš sámegiela dáidu dárbbasuvvo ja dan máhttiide livčče eatnat barggut boahtteáiggis. Giellaoahpuid dálá teorehtalašvuohta sáhtta bealistis váikkuhit dasa, manin studeren gaskkalduvvá.*
- *Giellagas-instituhtta galggašii boahtteáiggis váldit vuhtii maid daid studenttaid, geat leat gaskkalduhttan sámegiela oahpuideaset studerema loahpageahčen. Mánngasiin váilu oahppočájánasbargu dahje dat lea báhcán gaskan. Eanaš oassi sis, geat leat guođđán oahpuideaset gaskan, ássat sámeguovllus nu ahte gradusemináraid ja oahppočájánasaid bagadeami galggašii lágáidit davvin.*
- *Giellagas-instituhtta galggašii boahtteáiggis smiehttat maid lagašoahpahusa ordnema maiddá sámeguovllus, dasgo eanaš oassi sis geat háliidit magisttarin, ássat sámeguovllus. Okta vuhtiiválddehahti vejolašvuohta lea vuodđudit sámeguvlui sámegiela ja sámiiid kultuvrra lektoráhtaid, geat sáhtášeigga maid oahpahit ja dikšut dievasmahttinskuvlejupmái guoskevaš bargguid.*
- *Sámegielaid oahpaheaddjiid ja sámegiela ávnnasoahpaheaddjiid skuvlema galggašii loktet ovddimussii Giellagas-instituhta oahpahusfálaldagas. Oahpaheaddjiid skuvlema várás galggašii vuodđudit sierra koordináhtora kártet ja čielggadit dan, man láhkai oahpahusa sáhtášii ordnet maiddá davvin.*
- *Dievasmahttinoahpahusa galggašii fállat davvin ja dan joatkašuvvama galggašii sihkarastit. Jos Giellagas-instituhtas livččii oahpaheaddjiskuvlemis vástideaddji koordináhtor, de son sáhtášii plánat maid earáge dievasmahttinoahpuid sámeguovllus. Dievasmahttinskuvlejumi plánemis livččii dehalaš bargat ovttaš Lappi leanaráđdehusain.*

- *Sámegielaide ja sámii kultuvrra dievasmahttinoahpuid galgá fáluhit maiddái váldoálbmogii.*
- *Oahpaheaddjiid lassii boahhteáiggis dárbbášuvvojii maiddái jorgaleaddjit ja dulkkat. Dulka- ja jorgaleaddjioahpuid ordnen davvin sáhtášii geahppudit dili.*
- *Giellagas-instituhtta galgá davvisámegiela lassii váldit vuhtii maid anáraš- ja nuortalašgiela. Nuortalašgiela ealáskahttimii galgá giddet fuopmášumi johtileamos lági mielde. Giellagas-instituhtta sáhtášii ordnet nuortalašgiel oahppoollisvuodá, man oktan vuolggasadjin lea giela ealáskahttin.*
- *Giellagas-instituhtta galgá váldit vuhtii maid daid sápmelaččaid, geat orrot sámiiid ruovttuguovllu olggobealde. Sidjiide sáhtášii fállat sámegiela ja kultuvrra oahpahusa miehtá riikka omd. rabas universiteahta bokte ja ovtas eará universiteahtaiguin ja geasseuniversiteahtaiguin.*
- *Giellagas-instituhtta galggašii suokkardallat, makkár dutkamuša dat háliida deattuhit boahhteáiggis. Čielggadusa mielde informánttat váillahit dieđuid dálá servodahkii guoskevaš áššiin. Informánttaid mielas maiddái dat, ahte diehtu lea ávkin sámiiide, lea dehalaš.*
- *Giellagas-instituhtas dahkkojuvvon dutkamuša galgá máhcahit ruovttoluotta sápmelaččaide. Oahppočájánasbarguid ja nákkosgirjjiid birra sáhtášii ordnet johtti logaldatráidduid. Giellagas-instituhtta šattašii maid oahppáseabbon go lávke akademalaš máilmmi olggobeallai.*
- *Giellagas-instituhtta galgá dieđihit eambo iežas doaimmaid ja dutkamušaid birra. Informánttat háliidit diehtit, mii instituhtas dáhpáhuvvá. Okta vuohki livččii doallat poastalisttu, man bokte Giellagas-instituhtta doaimmain sáhtášii juohkit dieđuid.*

LÄHTEET

- Blindh, Inga-Britt 1979: Samer i Stockholm. En undersökning om utflyttade samers kulturella behov. Sámi instituhtta, Kautokeino.
- Blindh, Inga-Britt 1985: Samer i Stockholm II. Evaluering av projekt om utflyttade samers kulturella behov. Sámi instituhtta, Kautokeino.
- Gaski, Lina (2000) "Hundre prosent lapp" Lokale diskurser om etnisitet i markebygdene i Evenes og Skånland. Dieđut 5. Sámi instituhtta, Kautokeino.
- Haapala, Eero 2007: Saamen kielilaki lähes tuntematon viranomaisille. Lapin Kansa (29.12.2007), Rovaniemi.
- Kuokkanen, Rauna 1999: Etnostressistä sillanrakennukseen. Saamelaisen nykykirjallisuuden minäkuvat. – Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit I: Outamaalta tunturiin. Rovaniemi.
- Laakso, Martta, 2004: Enontekiön päihdetyön kehittämisprojekti "Väärtit" 2000–2003. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Järvenpää.
- Lehtola, Veli-Pekka 1997: Saamelaiset. Kustannus-Puntsi, Inari.
- Lehtola, Veli-Pekka 2005: Oulu universitehta sámegiela oahpahusa guovddáš Suomas. Ja de Giellagas rátkkii sierra. Sámegeiella ja sámiid kultuvra 35 jagi Oulu universitehtas. Toim. Outi Länsman. Giellagas-instituutti, Oulun yliopisto.
- Lindgren Anna-Riitta 2000: Helsingin saamelaiset ja oma kieli. SKS, Helsinki.
- Morottaja, Matti 2009: Kii lii sämmiláš? Anaráš (1/2009). Anaráškielâ servi, Inari.

- Näkkäljärvi, Anne-Maria 2006: Se on tilantheen mukhaan... – Itä-Enontekiön saamelaisten alkoholikulttuurin muuttuminen osana yhteiskunnallista ja yhteisöllistä muutosta. Lapin yliopisto.
- Näkkäljärvi, Klemetti 2008: Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004 – 2006. Kertomus saamen kielilain toteutumisesta. Saamelaiskäräjät, Inari.
- Poutasuo, Ani 1995: Urbanisaamelaiset ja heidän saamelaisuutensa. Proseminaaritutkielma. Helsingin yliopisto.
- Rasmus, Minna 2008: ”Sápmelašvuotta lea dego skeaŋka – Saamelaisuus on kuin lahja”. Saamelaislasten ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomen saamelaisalueella. Lapsiasiainvaltuutetun toimiston selvityksiä 1: 2008. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Saamelaiskäräjät, 2008: Saamelaisopetus kotiseutualueen ulkopuolella. Saamelaiskäräjien koulutusraportti N:o 1. Saamelaiskäräjät, Inari.
- Soininen, Leena ja Pukkola Eero 2008: Mortality of the Sami in Northern Finland 1979–2005. *International Journal of Circumpolar Health*. Vol 67 (1). Oulu, Finland.
- Uusi-Rauva, Kati 1996: ”Mä laitan lapintakin päälle ja ajelen ratikassa”. Helsingin seudulla asuvien saamelaisten etnisyys ja saamelaisen perinteen ylläpito 1990-luvulla. Pro gradu. Helsingin yliopisto.
- Valkonen, Sari 1998: ”Että tämmöinen saamelainen minä olen”. Saamelainen identiteetti asuntolasukupolven elämäkertojen valossa. Pro gradu. Tampereen yliopisto.

LIITE 1

JEARAHALLANSKOVVI 2009 Giellagas-instituhtta

Sámegiela ja sámiid kultuvrra skuvlendárbbut Suomas

Vástideaddji diedūt

Namma

Man ahkášaš

Ámmát

Bargosadji/searvi

Ruoktobáiki ja -gielda

Háliidatgo leat čielggadusas iežat namain (raporttas siterejuvvojit olbmuid vástádušat, sáhtát ieš válljet, háliidatgo leat iežat namain).

Hálidan   In hálit

1. Maid diedát Oulu universitehta Giellagas-instituhtas? Makkár govva dus lea das?
2. Leatgo oassálastan Giellagas-instituhta/SOGG (Sámi oahpahusguovddáš) ordnen oahpahussii? Juos leat, de masa?
 vuodđooahpahussii (sámegiela- dahje sámiid kultuvrra oahppin)
 rabas universitehta gurssaide (omd. dulkaskuvlejumái)
 eará oahpahussii, masa?
3. Livččiigo dus miella lohkat sámegiela dahje sámiid kultuvrra magisttarin?

Lea   Ii leat

Leago miige mii eastá du studeremis?

4. Makkár sámegillii ja -kultuvrii guoskevaš áššiid hálidivččet oahppat Giellagas-instituhtas?
5. Makkár sámegillii ja -kultuvrii guoskevaš áššit leat funet Suomas? Mo daidda sáhtášii váikkuhit skuvlejumiin?
6. Makkár sámegillii ja -kultuvrii guoskevaš áššit leat bures dálá servodagas?
7. Makkár sámegiela ja -kultuvrra áššedovdiide lea dárbu du bargosajis/searvvis/institušuvnnas. Muital manin.

8. Makkár giella-, kultur- ja servodatáššiid Giellagas galggašii dutkat?
9. Livččiigo dus dahje du bargosajis/searvvis dárbu sámegeiela ja –kultuvrra dievasmahttinskuvle-mii? Juos lea, de makkár?
10. Makkár eará skuvlendárbuid oainnát giella- ja kulturskuvlemis?
11. Makkár dearvvuođaid háliidat cealkit Giellagas-instituhttii?

Sáhhtágo dutnje váldit oktavuoda maŋŋá (lassegažaldagaid várás)? Juos sáhhtá, de bijašitgo dása iežat telefonnummira dahje e-poastačujuhusa?

Sádde skovi čuovvovaš čujuhussii: minna.rasmus@oulu.fi

Giitu vástádusain!

LIITE 2

HAASTATTELULOMAKE 2009 Giellagas-instituutti

Saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin koulutustarpeet Suomessa

Vastaajan tiedot

Nimi

Minkä ikäinen olet?

Ammatti

Työpaikka/järjestö

Kotipaikka ja -kunta

Haluatko osallistua selvitykseen omalla nimelläsi (raportissa siteerataan vastauksia, voit itse päättää esiinnytkö omalla nimelläsi)?

Haluan   En halua

1. Mitä tiedät Oulun yliopiston Giellagas-instituutista? Millainen kuva sinulle on muodostunut siitä?
2. Oletko osallistunut Giellagas-instituutin/SAKK (Saamelaisalueen koulutuskeskus) järjestämään opetukseen? Mikäli olet, niin mihin?
  - perusopetukseen (saamen kielen tai saamelaiskulttuurin oppilaana)
  - avoimen yliopiston kursseille (esim. tulkkiopetukseen)
  - muuhun opetukseen, mihin?
3. Haluaisitko opiskella saamen kielen tai saamelaisen kulttuurin maisteriksi?

Haluaisin   En haluaisi

Onko sinulla esteitä, joiden vuoksi et voisi opiskella?

4. Mitä saamen kieleen tai saamelaiseen kulttuuriin liittyviä asioita haluaisit opiskella Giellagas-instituutissa?
5. Mitkä saamen kieleen ja saamelaiskulttuuriin liittyvät asiat ovat huonosti Suomessa? Miten niihin voisi vaikuttaa koulutuksen kautta?
6. Mitkä saamen kieleen ja saamelaiskulttuuriin liittyvät asiat ovat hyvin nyky-yhteiskunnassa?
7. Millaisia saamen kielen ja saamelaiskulttuurin asiantuntijoita tarvitaan työpaikallasi/järjestössäsi tai instituutiossa, missä työskentelet? Kerro miksi.

8. Mitä kieli-, kulttuuri- ja yhteiskunta-asioita Giellagas-instituutin tulisi tutkia?
9. Olisiko sinulla tai sinun työpaikallasi tarvetta saamen kielen tai saamelaisen kulttuurin täydenniskoulutukseen? Mikäli on, niin millaiseen?
10. Mitä muita tarpeita näkisit kieli- ja kulttuurikoulutuksessa?
11. Millaisia terveisiä haluat lähettää Giellagas-instituuttiin?

Voiko sinuun ottaa yhteyttä myöhemmin (mahdollisia lisäkysymyksiä varten)? Mikäli voi, niin voisitko kirjoittaa tähän puhelinnumerosi tai sähköpostiosoitteesi?

Palauta lomake seuraavaan osoitteeseen: minna.rasmus@oulu.fi

Kiitos vastauksista!

LIITE 3

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF OULU

Giellagas-instituutti
Oulun yliopisto
PL 1000
90014 Oulun yliopisto
Puh. +358 (0) 8 553 3486
<http://www oulu.fi/giellagas/>

Bures,

Giellagas-instituhtta lea Oulu universitehta humanisttalaš dieđagotti sierra ovttat, gos dutkat ja oahpahit sámegeiela ja sámiid kultuvrra. Giellagas lea vuodđuduvvon 2001, ja das lea riikkaviidosas ovddasvástádus sámegeiela ja sámiid kultuvrra alimus oahpahusas ja dutkamis Suomas.

Giellagas-instituhtta lea mearridan čielggadit sámegeiela ja sámiid kultuvrra skuvlendárbbuid Suomas. Ulbmilin lea jearahallat olbmuid iešgudetlágan surggiin, servviin ja institušuvnnain. Mii jearahallat maiddá ovttaskas olbmuid, dego logahatahkásaš nuoraid ja sin váhnemiid. Mii Giellagasas háliidat diehtit, makkár skuvlejupmái lea dárbu ja makkár áššiid mii galggašeimmet dutkat. Čielggadusa dahká FM Minna Rasmus.

Lea dehálaš, ahte oassálasttát Giellagasa jearahallamii. Dutkanbohtosiid vuodul mii sáhttit buoridit oahpahusa ja ovddidit dutkama. Čielggadusa dieđut čoggojuvvojit gažadanskoviiguin ja jearahallamiiguin. Miellodusin leat skovit sihke sáme- ja suomagillii: sáhtát ieš válljet goappa gillii vástidat. Searvvit ja institušuvnnat sáhttet vástidit maiddá joavkun.

Devdojuvvon skovvi sáddejuvvo e-poasttain čujuhussii minna.rasmus@oulu.fi. Juos goittotge háliidat máhcahit skovi poastta fárus, sáddes dan čujuhussii mii oidno reivve gurot badjeravddas (lasit dasa vel Minna nama). Sávvat, ahte vástidat mañimustá guovvamánu 20. beaivvi.

Sáhtát maiddá sáddet gažadanskovi olmuide, geat sáhtášedje oassálastit Giellagasa čielggadussii. Buot vástádušat leat bures boahtán.

Juos dus lea juoidá jearran láhkai, riñges Minna Rasmusii nummirii 040-4190570.

Giitu oktasašbarggus!

Giellagas-instituhtta jođiheaddji Anni-Siiri Länsman

LIITE 4

Giellagas-instituutti
Oulun yliopisto
PL 1000
90014 Oulun yliopisto
Puh. +358 (0) 8 553 3486
<http://www oulu fi/giellagas/>

Hyvä vastaanottaja,

Giellagas-instituutti on Oulun yliopiston humanistisen tiedekunnan erillinen yksikkö, jossa tutkitaan ja opetetaan saamen kieltä ja saamelaista kulttuuria. Giellagas-instituutti on perustettu vuonna 2001, ja sillä on valtakunnallinen vastuu saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin ylimmästä opetuksesta ja tutkimuksesta Suomessa.

Giellagas-instituutti on päättänyt selvittää saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin koulutustarpeita Suomessa. Tarkoituksena on haastatella eri aloilla toimivia henkilöitä: eri instituutioiden virkamiehiä, järjestökentän toimijoita, opettajia, lukiolaisia jne. Haluamme tietää, millaista saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin koulutusta tarvitaan ja millaisia asioita meidän tulisi tutkia. Selvityksen tekee FM Minna Rasmus.

On tärkeää, että kerrot meille mielipiteesi. Tutkimustulosten pohjalta voimme parantaa koulutustarjontaamme sekä edistää ja kohdentaa tutkimusta. Selvityksen tiedot kerätään kyselylomakkeiden ja haastattelujen avulla. Lähetämme ohessa pohjoissaamenkielisen ja suomenkielisen lomakkeen: voit itse päättää kummalla kielellä vastaat. Järjestöt ja instituutiot voivat vastata myös ryhmänä.

Täytetty lomake palautetaan sähköpostitse osoitteeseen minna.rasmus@oulu.fi. Voit lähettää lomakkeen myös postitse yllä olevaan osoitteeseen, johon lisäät Minnan nimen. Toivomme, että vastaat helmikuun 20. päivään mennessä.

Voit myös lähettää kyselylomakkeen henkilöille, jotka voisivat mielestäsi osallistua Giellagas-instituutin selvitykseen. Kaikki vastaukset ovat erittäin tervetulleita.

Mikäli sinulla on kysyttävää selvityksestä, soita Minna Rasmukselle numeroon 040-4190570.

Kiitos yhteistyöstä!

Giellagas-instituutin johtaja Anni-Siiri Länsman

LIITE 5

MITÄ GIELLAGAS-INSTITUUTISSA HALUTTAISIIN OPISKELLA:

SAAMELASEEN KULTTUURIIN LIITTYVÄT OPINNOT:

- *saamelainen kulttuuri*
- *saamelainen historia*
- *saamelainen kirjallisuus*
- *saamelainen käsityö*
- *saamelaispolitiikka*
- *saamelainen media*
- *perinteiset elinkeinot*
- *saamelainen filosofia*
- *perinnetieto*
- *identiteetti*
- *hiljainen tieto*
- *alkuperäiskansojen filosofia*
- *alkuperäiskansapolitiikka*
- *alkuperäiskansapedagogiikka*
- *saamelainen musiikki*

SAAMEN KIELIIN LIITTYVÄT OPINNOT:

- *saamen kielten kirjoittaminen*
- *saamen kielten puhuminen*
- *saamen kielten kielioppi*
- *sananmuodostusoppi*
- *sanasto ja uudissanasto*
- *nimistö*
- *kielenhuolto*
- *kaksikielisyyspedagogiikka*
- *kielisosiologian tutkimusmenetit*
- *saamelainen kasvatus- ja opetusmetodi*
- *saamelainen didaktiikka*
- *saamelainen tutkimusetiikka*

**Oulu universitehta
Giellagas-instituhta
lea sámegiela ja sámiid kultuvrra
oahpahusa ja dutkamuša guovddáš**

**The Giellagas Institute
at the University of Oulu
is the Center of Saami language and
culture studies and research
in Finland**

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY of OULU